

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XIX.

1906.

Štev. 12.

VSEBINA.

	Stran
Ivan Cankar: Poet Peter	721
Anton Medved: Šibre. 28., 29., 30.	726
Ivan Lah: Gospod Ravbar. Pesem. (Konec)	727
Fr. S. Finžgar: Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. (Konec prve knjige)	732
Ivan Podlesnik: Telovadba in športi. (Konec)	744
Anton Medved: Žalosti	747
Cvetko Golar: Jesenske rože	748
Griša: V daljavi	753
Franc Kotnik: O slovenski kmetški hiši	754
Griša: Valovi pesmi. 1., 2., 3., 4., 5.	759
Lea Fatur: Vilemir. Romantiška povest izza turških bojev. (Konec)	760
Silvest. Škerbinec: Razširjanje prometnih jezikov	774
Fr. Breznik: Rodbinski priimki iz rastlinskih imen. (Konec)	776
Književnost	777
To in ono	781

SLIKE.

Zima. Thorwaldsen. — Na trnjevi stezi. N. Stahjevič. — Slepec. M. Gaspari. — Povratek iz trga. J. Vješin. — Pred občinskim sodiščem. N. J. Zosthenko. — Na vratih bolnice. P. V. Zagorsky. — Nova westminstrska katedrala — katedrališka stolnica v Londonu. — Stolp Vetrov na Atenskem trgu.

 Položnice smo priložili temu zvezku, da omogočimo cenjenim naročnikom vplačevanje.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „Marijanišče“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „Marijanišču“.

ZIMA.

THORWALDSEN.

IVAN CANKAR:

POET PETER.

V prvem nadstropju, tik pod menoj, stanuje mlad par. Do snoči je namreč stanoval, čez noč pa se je pripetilo nekaj zelo čudnega.

On je bil poet, po svojem krušnem poklicu pa poštni uradnik z zelo skromno plačo. Nekoč v nedeljo mi je bil pošel čaj in ker so bile štacune zaprte, sem stopil k poetu, da bi si izposodil, kolikor je bilo treba. Pozdravljala sva se, če sva se srečala na stopnjicah, pri njem pa sem bil tisto nedeljo prvokrat.

Sprejel me je zelo prijazno in me je takoj povabil, da naj pijem z njim, namesto da bi posebej kuhala. Ostal sem samo iz vljudnosti, ker sem najrajši sam, kadar pijem čaj; iz dišeče toplote, vstajajoče iz čaše ter božajoče obraz in misli, se vzdigajo podobe, ki zapišejo časih svoj spomin bolj razločno v srce nego ura in dan živega življenja.

Poet je bil sam domá, žena je bila šla k prijateljici.

„Po recept, je rekla!“ se je zasmel poet. In ko sva sedela za mizo pred vročim samovarjem, je pripovedaval.

„Nič drugega ji ni na skrbi, nego pranje, šivanje in kuha. Mislil sem, da dobim prijatelja, takorekoč ljubeznivega in razumnega tovariša, pa sem dobil deklo . . . Časih napišem kaj malega . . . saj veste . . . in stopim v sobo in pravim: Zdaj poslušaj, Minka, nato pa mi povej svojo sodbo naravnost, brez strahu in brez ljubezni! . . . In berem. Berem in sem kmalu v svojem elementu . . . saj veste . . . glas trepeče, lica gore. In sredi periode, sredi patosa plane nenadoma in pravi: ‚Samo trenotek potrpi, Peter; mleko bo zavrelo; takoj se vrnem!‘ Lahko si mislite, da se v tistem hipu nehá vsak patos. Grem in zaloputnem duri, ona pa joka. Ne razume čisto nič . . . še ne za-

veda se, da me je bila hudó užalila . . . Zdaj pa sami sodite in povejte, če ni to klavrno življenje!“

Jaz nisem rekel ničesar in zdelo se mi je čudno, da se je ob prvi uri razgalil pred menoj. Točil sem in sem molčal, poet pa sam ni pričakoval besede in je govoril dalje.

„Premišljeval sem dolgo, odkod moja ljubezen, in zdi se mi, da sem našel izvor. Napisal bom novelo o tej stvari . . . morda tudi dramo . . . Ali še niste opazili, da se človek, ki je takorekoč visoko izobražen, nagiba k enostavnim naturam? . . . Saj veste . . . *les extrêmes se touchent* . . . In zdaj, ne zamerite, citiram tudi šolski rek: kaznen je grehu za petami . . . Nasprotja se pač dotikajo, spojiti se ne morejo nikoli . . .“

Srebal je čaj in je gledal name iznad čaše z velikimi, radovednimi, priznanja željnimi očmi.

Zato sem pokimal z glavo, gledal pa sem v čašo in ni mi bilo prav nič prijetno pri srcu.

„Kakor tudi trpim poleg nje — ali si moréte misliti, gospod, da bi mi bilo življenje brez nje popolnoma neznosno in da si ga niti predstavljati ne morem? Če si le mislim, da bi šla nekoč ali da bi umrla, se mi zdi, da bi ostal na svetu kakor sam sredi pustinje . . . To je pač ljubezen, pravite? In vendar ni ljubezen! Kaj porečete k temu! Kadar je ni domá, sem vznemirjen in zlovoljen, ves bolan — ampak kadar se vrne, sem še bolj vznemirjen in še bolj zlovoljen . . . Ob tej uri, recimo, preden ste prišli, sem zmirom poslušal, če se že vrača, še duri sem odpiral in sem gledal po stopnjicah, tudi skozi okno sem gledal po ulici nizdol in navzgor. In torej mislite, da jo bom prijazno pozdravil, da jo bom objel in poljubil? Ne bom tako storil, ne morem . . . ne vem zakaj, ampak ne morem . . . in vendar vem čisto natanko, da bi se ji oči zasolzile od radosti . . . Kako sodite o tej čudni stvari?“

Točil si je v čaj veliko žganja, zato je govoril hlastneje in glasneje že ob drugi

čaši. Izpraševal je, gledal mi je pazljivo v obraz, odgovora pa ni pričakoval in bi ga morda ne slišal. Kar je bilo prej zgovorno pripovedovanje, je bilo kmalu brezobzirno, pijano razgaljanje.

„Ali veste, kedaj jo resnično ljubim? S tisto ljubeznijo, ki oide človeka kakor omotica? Samo, kadar sem pijan. Takrat se se tudi zgodi, da pokleknem pred njo . . . resnično pokleknem, kakor počno zdaj samo še v komediji . . . in da jo prosim oproščenja . . . Obadva jokava ob takih urah, drugo jutro pa me je sram. In ona, kaj pravite? Nič je ni sram, temuč čudi se, da je tako hitro minila moja jokavost. Mislila je najbrž, da je bilo vse resnično in za zmerom in da se je . . . takorekoč . . . kakor pravijo ženske, vse izpremenilo. In ko spozna, da se je motila — joka še nadalje . . . Kakšno življenje je to, gospod? In vendar sem rekel, da jo imam rad, in resnično jo imam rad. Saj še dobro vem, kako sem jo videl prvikrat in kako sem ji razložil svojo ljubezen. Bilo je kakor . . . sentimentalna novela. Najbolj sem jo ljubil namreč zategadelj, ker je bila tako . . . neumna. Ne naravnost neumna, kakor so filistejci neumni. V njeni neumnosti je celo nekaj ljubeznivega, skoro poetičnega; samo ženske in samo blage nature morejo biti na tak način neumne. Kadar posluša moj poem, upira oči naravnost v moj obraz in posluša, kakor bi človek mislil, z veliko pazljivostjo. Jaz sem prepričan, da ne posluša in da ne razume niti verza. Čemu torej ta obraz in te oči, čemu ta zlagana pazljivost? Čemu, pravite? Iz usmiljenja napol in napol iz vdanosti, tako sem razsodil. Zdi se ji namreč, da mi napravi srčno veselje in da mi dokaže svojo ljubezen, če posluša; zato posluša. Lahko si mislite, da mi to ni zelo prijetno in da bi ji časih najrajši . . . ampak jaz sem izobražen človek, kaj takega ne bi storil . . . verjemite, gospod, kakor sem izobražen, obšlo me je časih, da bi jo udaril v obraz . . . To je bila samo hipna misel, seveda . . . in šel sem takoj in sem jo pustil tam, da se razjoka, kakor se ji zdi . . .“

Ne vem, zakaj sem vztrepetal ob njegovih besedah, zakaj se mi je stisnilo srce kakor v strahu. Videl sem pred sabo tega suhotnega, dolgega človeka s slabo obritim, brezizraznim, dolgočasnim obrazom in vodenimi, nekoliko zakrvavelimi očmi in nenadoma mi je bil zoprni, dasi mi ni bil storil nikoli nič hudega. Morda mi je bil zoprni samo zategadelj, ker sem se spomnil nanjo, ki sem jo videl razločno samo enkrat, ko je šla po stopnjicah mimo mene, tiha in vdana, kakor lep spomin . . .

Vstal sem, da bi se poslovil.

„Ne, ne!“ je zamahnil z obema rokama. „Še en čaj bova napravila . . . ob nedeljah, tako pod večer, pijem zmerom malo več . . . kaj bi človek počel? In zdaj sem se baš nekoliko razgovoril, res, razvedrilo se mi je srce . . . Ostanite!“

In sem ostal.

Kuhala sva čaj, poet je blebetal brez kraja.

„Ali bi si mislili, na kakšnem sumu jo imam? Da ne veruje v moj talent. To grize v srcu, ščiplje kakor s kleščami . . . Od začetka je verjela, toliko vem. Niso se tiste oči samo iz vljudnosti svetile, tako se človek ne more pretvarjati; vse premore hinavščina, samo ne tistega ognja, ki plamení naravnost iz srca in ki se ne dá zapaliti, kadar bi se človeku zdelo. Morda ni razumela ničesar, morda je bila samo ljubezen v njenih očeh . . . ampak v tistem ognju sem bral znamenje, da veruje . . . Zdaj glejte, pa sem se časih ozrl in sem opazil, da je njen pogled, pa bodi še tako bistro uprt name, ves prazen in razmišljen . . . Vprašal bi jo ob taki uri, kaj sem bil baš rekel, samo tisto besedo, ki sem jo bil baš izpregovoril . . . toda glejte, ne upam se, bojim se . . . Če bi zardela, če bi se zasolile njene oči, bi bilo vse razodeto, kakor da bi odgovorila naravnost: Čemu izprašuješ, ko ne poslušam? Nisem mislila na tvojo učenost, mislila sem na . . . no, kam? Na kakšen recept, vruga! — Ne veruje več, toliko rečem, gospod . . . in to je, kakor da bi rekel, vse je končano!“ . . .

Z motnim pogledom je strmел name in roka se mu je tresla, ko je točil.

„Kaj?“ sem se prestrašil. „Če ne veruje v . . . poezijo, tedaj je vse končano?“

„Razumeti morate, čutiti morate, kakor čutim jaz . . . Morda je bilo moje čuvstvo samo do polovice resnična ljubezen . . . druga polovica pa je bila . . . odkritosrčen človek sem, gospod . . . druga polovica pa je bila morda samo sladka, vesela zavest, da je na svetu človek, ki mi je popolnoma vdan, ki leži pred mano takorekoč na kolnih in pred katerim stojim jaz sam visok in čaščen, ves v gloriiji . . . Ali razumete to čuvstvo? Ali ga prištevate čednostnim ali pregrešnim čuvstvom? Res, veliko je sebičnosti v njem, toda priznati morate, da je navsezadnje drago kupljeno to čuvstvo . . . vsake druge vrste ničemurnost je bolj poceni. Dal sem ji svojo ljubezen.“

„Kaj ni bila tudi ta ljubezen samo . . . cvet ničemurnosti?“

„O, in če bi bila!“ je vzkliknil že napol pijan. „Saj ji nisem dal samo svoje ljubezni, tudi svoje življenje sem ji dal!“

In se je prijel za glavo z obema rokama.

„Privezal sem za zmerom življenje . . . kam sem ga privezal, gospod?“ . . .

Ugledal sem solze v njegovih očeh; pijan je bil in tudi jezik se mu je že zapletal, srce pa je bilo sentimentalno.

„Bodi, kakor je . . . nosil bom to breme, dokler . . . premislite dobro, gospod, natančno razumite, kaj porečem . . . nosil bom to breme, dokler bo mogoče . . . toda napočil bo dan, ko ne bo več mogoče in takrat bom dal svetu roko . . . brez solze in brez očitanja . . .“

Nenadoma je planil.

„Ali niste slišali korakov . . . tako tiho hodi, kakor senca, in vendar jo slišim od daleč . . .“

Odrple so se duri, žena je stopila v izbo. Nikoli nisem videl obraza, ki bi bil razodeval toliko tihe, nežne mehkoobe; droban in bel, plaho smehljajoč, kakor oproščena, prijaznega pogleda proseč; oči so bile velike in jasne; kakor v sinjo, prozorno vodo

je gledal človek vanje, nič skrivnosti ni bilo v njih.

„Otrok je, vdan in razumen, ne žena!“ me je prešinilo. In v tistem hipu sem videl tudi njegovih ustnic smehljaj; umazan je bil in spolzek.

„Kje pa sta se poslovili?“ je vprašal. „Za oglom, ali pa še celó pred vratmi?“

Gledala je in ni razumela.

Poet se je zasmel na glas.

„Ali ste že kdaj videli tako nedolžnost, gospod? . . . Povej gospodu, kakšne brke ima tista imenitna prijateljica!“

Položila je klobuk na posteljo; ko se je okrenila, sem videl, kako so vztrepetale njene ustnice.

„Zakaj me žališ?“

Bilo mi je, kakor da se je nekaj mlakatega, grdega, toda neskončno boleznega izlilo v moje srce in šel sem skoro brez slovesa . . .

To je bilo tisto nedeljo; mesec dni je, morda več.

Snoči pa je naključje hotelo, da sem stopil vdrugič v tisto izbo.

Ko sem se vračal s ceste in sem stopal po stopnjicah, so bile duri v poetovo stanovanje nastežaj odprte. Poet, ki je stal sredi svetle izbe, me je ugledal in je takoj prihitel.

„Prosim, gospod . . . oprostite . . . prosim, stopite malo v izbo!“

Prijel me je za rokav in me je potegnil v izbo, duri pa je pustil nastežaj odprte, kakor so bile. V izbi, za durmi, je stala žena; njena lica so bila zatekla in objokana; poihtevala je kakor otrok in si je oblačila jopo z nerodnimi rokami, vsa trepetajoča. Ni se ozrla name in kakor telesna, skeleča bolest mi prešine srce, kadar vidim v spominu njen obraz, kakor je bil ob tisti uri, in kadar slišim, kakor da bi mi šepetalo preko rame: Ni se ozrla . . .

Poet me je še zmerom držal za roko; na upalih licih in na zateklih ustnicah se mu je poznalo, da je pijan.

„Pričo sem pripeljal, svedoka nepristranskega! Ves svet naj izvé . . . ves svet naj

sodi! . . . Ni me sram gospod . . . ničesar me ni sram, in kjé je tisti, ki mi očita, da sem podlež? . . . Glejte, zdaj se napravlja, da pojde iz hiše! Pojdi! Napravi komedijo! Samo toliko ti rečem: tri ure boš stala pred durmi in boš prosila, preden odprem? Kdo pravi, da sem neusmiljen? Cesar je stal pred Kanoso tri dni! . . . Ne ozirajte se nanjo, ne ogovarjajte! . . . Stojte, ne k nji! . . . Besedo ji recite, pa se bo zamerala naglas, kakor otrok, ki je bil tepen. . . Z Bogom! O! Adijo!“ . . .

Prijel me je krepkeje za roko, potegnil me je k mizi. Ona si je zapela jopo, na to si je nateknila okrogel, preprost klobuk s črnim trakom. Še za hip je postala med durmi; ko je izpregovorila, je bil njen glas tako tih, da sem komaj razumel.

„Odpusti mi, če sem te kdaj žalila; tudi Bog mi bo odpustil!“

Zaprla je duri za seboj.

„Lepo si naredila!“ je zaklical poet za njo. „Na oder, ženska, na oder!“

„Ostanite, gospod, za Boga . . . nič se ne bojte, še nocoj se povrne, verujte . . . Ženska je ženska . . . ali niste že sami opazili, da so ženski komedijanti ponavadi veliko bolj nadarjeni nego moški? . . . Jaz pa sem vznurjen, ne mogel bi biti brez družbe nocoj . . . Glejte, pristavljeno je že . . . pila bova močnega . . . in stavim, da bova še sedela in pila, ko bo potrkala na duri . . . Stojte, razložiti moram, da boste vedeli, kako se je ta komedija počela, in da boste sodili po pravici . . . zakaj tudi jaz nisem angel . . .“

Tako hudo se mu je tresla roka, da je razlival, ko je točil. Ozrl se je name s čudno lokavim, zameglelim pogledom in se je široko nasmehnil.

„Ali veste, kaj sem napravil nocoj?“

Jaz sem začutil bojazen v srcu. Široki smehljaj poetov je polagoma izginil, ustnice pa so ostale odprte.

„Udaril sem jo v obraz. S pestjo sem jo udaril. Kaj niste videli, kako je bilo zateklo njeno levo lice?“

Molčala sva obadva.

Poet je vstal in se je nasmehnil vdrugič, njegov drugi smehljaj pa je bil trd in skoro sovražen.

„Jaz vem, kaj mislite zdaj v svojem srcu . . . tudi sem videl, kako se je zgenila vaša desnica . . . ampak preden sodite in obsojate — poslušajte!“

Pobral je papir, ki je ležal na tleh sredi izbe.

„Prosim — téle verze poslušajte:

Sejal sem veliko, zdaj bom žel,
moje mladosti setev gre v klasje;
in tako bom življenje novo začel —
zadnji čas je!

Gnojil sem to njivo s svojo
srčno krvjó:
plevel jo krije, osat in kopriva;
nekdo je kriv te nesreče: kdo,
ali jaz ali njiva? . . .

Do tega verza sem bral, dalje nisem mogel. In zakaj ne, dragi gospod? Ko sem izpregovoril besedo ‚njiva‘, se je moj publikum . . . saj veste, kdo je bil moj publikum . . . se je ta publikum zasmel in je rekel: Glej, Peter, glej — muha na svetilki, muha v novembru! — Takrat sem vzdignil pest in sem udaril . . . Ali razumete?“

„Ne razumem.“

„Pesem ste razumeli . . . spoznali ste torej, da je . . . takorekoč . . . moja programatična pesem . . . takorekoč . . . moje kondenzirano življenje . . . Takoj razložim . . . No, glejte, skoro bi lahko rekel, da sem to žensko, svojo ženo namreč, ki se ob teje uri po ulicah potepa, takorekoč iz blata izvlekel, iz jarka potegnil, neizobraženo, neumno in beraško, kakor je bila. In sem mislil: Glej, tu imaš nalogo, ki je plemenitega človeka vredna: dvigni jo k sebi, počloveči jo takorekoč . . . saj veste: poet . . . Za vse to pa nisem zahteval drugega nič nego nekoliko vdanosti in spoštovanja . . . ni treba, da bi govoril o hvaležnosti . . . Tukaj, glejte je bila njiva mojega duhá . . . in besede, ki sem jih trosil tako bogato, so rodile koprive in osat . . . Ali razumete? To je bil, da se tako izrazim, débacle mojega življenja . . . Kaj ne čutite samí, kako

slovesna ura je bila, ko sem ji name-raval brati v obraz ta dokument ne samo svoje, temuč tudi njene duše? . . . Poglejte to svetilko: drugače imamo samo skromno svetilko na mizi; to, ki visi od stropa, prižgemo samo na Sveti in na Silvestrov večer; nocoj gorí . . . In v tem svečanem trenutku, ko se je širilo moje srce — glej, Peter, glej, muha na svetilki, muha v novembru!“

Pil je hlastno, da mu je teklo od ustnic.

„No, mislite karkoli . . . Rekel sem zadnjič — kaj nisem rekel? — kako me obide časih, da bi jo udaril. Zdaj sem storil . . . Kaj je bilo nató? Nič ni bilo. Stala je dolgo, stala je in se je vsa tresla; iz oči je teklo po licih . . . brez glasú . . . Če bi bili novelist, gospod, bi vas zanimal tak obraz . . . kljub vznurjenosti in kljub bolečini . . . tudi mene je zanimal . . . Šla je, vzela je jopo in klobuk . . . saj ste videli . . . Jaz pa sem pristavil za čaj in ga zdaj pijem . . . in čakam, da potrka na duri plaha in skesana roka . . . Čakajte z menoj!“

Nisem čakal; samo napol sem izpraznil čašo in sem šel. Potrč sem bil in žalosten.

In nisem spal vso noč . . .

Rano zjutraj je stopil poet v mojo izbo; od dolgega bedenja je bil njegov obraz bled in zaspan, oči so bile zatekle.

„Ni je bilo!“

Planil sem.

„Ni je bilo!“ je ponovil in je stal na pragu upognjen, kakor da bi se bil postaral. „Čakal sem vso noč do te ure, in ni je bilo . . .“

Na to se je okrenil in je šel s tako dolgimi koraki, kakor da bi bil pijan . . .

Zvečer je prišel vdrugič; njegove oči so bile objokane, na licih so bile rdeče pege. Z obema rokama je držal tisti okrogli preprosti klobuk s črnim trakom, ki ga je bila nateknila, preden je šla.

Zastrmel je name z motnimi očmi.

„To je spomin . . . to je bilo na bregu . . .“

Vzel sem svoj nožek iz suknje.

„Dajte, da odparam ta trak; dajte meni ta trak!“

Dal mi je klobuk in odparal sem preprosti, ubogi črni trak.

„Bila bi zelo . . . zanimiva novela!“ je rekel in mi je gledal v lice s pijanimi, zamaglelimi očmi . . .

Jaz pa sem šel; šel sem tja, da bi morda še videl sledove njenih poslednjih korakov, da bi videl tudi tiste hiše in tiste visoke jagredi, ki so jih gledale njene uboge, objokane oči ob poslednji uri . . .

ANTON MEDVED:

ŠIBRE.

28.

Mi vsi smo zaljubljeni vase,
a vsaki o sebi odločno taji to,
in vsakemu tudi poda se,
ko — brani le svojo zavest plemenito.

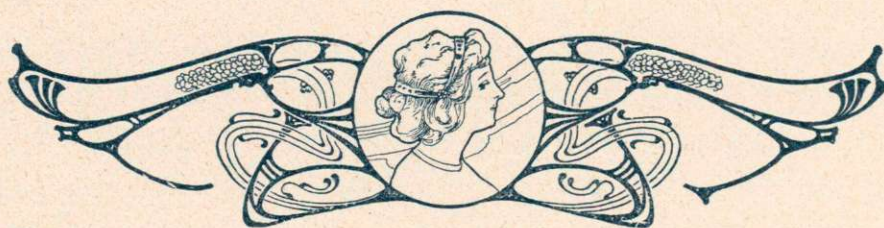
29.

V gostilno prikoraka,
ukaže piva vrček,
natakarica vsaka
naslov uživa: srček!

Ko se domov priguga,
o kolika razdalja!
Uživa vsaki sluga
naslov: hudič, kanalja!

30.

Veruj, sanjavi moj poet,
od žarkov luninih prevzet,
da v konce sta si čut in črka,
in da se malo briga svet,
če koga luna trka.

IVAN LAH:

GOSPOD RAVBAR.

PESEM.

Vstavi konja gospod Ravbar,
ko na mestni trg prijaše,
gleda množice šumeče,
gleda celo slavo svojo:
vsa zveni Ljubljana bela,
glas se ori med zidovi,
da odmevajo domovi:

„Bog te živi, gospod Ravbar,
Bog te živi, slava naša!“

Pa pomisli gospod Ravbar,
na pretekle burne čase
in na dni bodoče misli...
Težka mégla v srcu vstaja,
skrb mu trudno glavo moti,
žalna je junaku duša.

A pred njim junakov četa
jasnih se kot solnce vstavi,
prvi njih se mu priklanja,
govori besede take:

„Kaka sreča in veselje
je za nas in mesto naše,
da te vidi, gospod Ravbar,
in junaško četo tvojo,
ko si rešil čast dežele,
zmago slavno si priboril,
mejo vmiril si pred vragi,
s slavo svojo svet napolnil.
A da trud bi pozabili
in nemirne težke dnove,
ki so boji nam jih dali,
ples bi z nami zaplesali
in gostijo pogostili,
z nami radost radovali,“

Šli na ples so in gostijo,
ples veseli so plesali
in gostijo so gostili,
lepo radost radovali,
tri dni praznik praznovali,
tri dni sladko vince pili.

(KONEC.)

Ko se tretji dan zazori,
dirja v mesto mlad junače,
dirja urneje kot ptica,
ptica drobna lastavica,
jaše brzo konja sirca.

Ko po mestu konja jaše,
vstavijo mu konja sirca
radovedna truma hlapcev,
te mu govore besede:

„Vstavi se, junače mladi,
da nam nisi izdajica,
izdajica, kukavica,
ali Turek, poturica!

Bila ti nemila majka!
A če prišel si v posete,
bodi nam kot gost pozdravljen!
Daj, povej, od kod te vodi
cesta bela v mesto naše,
kje ti rod je, domovina,
kdo si nam, po Bogu brate?“

Stopi urni sel s konjiča,
govori besede take:

„Nisem, bratje, izdajica,
niti Turek, poturica,
Kranjec sem iz zemlje kranjske,
brat po krvi vam in veri.

A besedo govorite
in povejte, dobri hlapci,
če ga še drži Ljubljana
ali je odjahal dalje
spet na boje gospod Ravbar,
ki enakega junaka
črna zemlja več ne nosi.

Iščem ga po celem svetu,
sem predirjal zemljo kranjsko,
prešel zemljo sem hrvaško,
hodil v Bosni sem ponosni,
in po Turčiji globoki,
iskal sem povsod junaka;
vsi o njem so govorili:
opustošeni bregovi

in požganih sel domovi,
dalnih bojnih polj sledovi,
bela cesta, skalna gora,
rodno polje, šumna voda,
vsi so slavo mu glasili,
cesto so za njim kazali,
dalje, dalje le peljali,
a ni mila sreča bila,
da zagledal bi junaka,
da mu pismo drobno nosim,
da mu izročim pozdrave,
ki pošilja jih s Podgrada
prvi sam gospod Boroda
ali gospodar Milane
in njegova zvesta draga,
ž njima svatje plemeniti,
ki ga čakajo na svatbo.
Nujte, bratci in povejte,
če ga še zidovje hrani,
če tu biva gospod Ravbar,
pa me k njemu povedite.
dobro službo izkažite.“

So se hlapci začudili
pa tako so govorili:
„Težko tebi je verjeti,
ker si vrlo mlad junače,
da prešel si zemljo turško,
celo Bosno zapuščeno
in hrvaško zemljo tužno,
pa da nisi zgubil glave,
ko so v gledali te Turki.“
So prijeli konja sirca,
sabo vzeli so junaka,
ga do Ravbarja peljali,
da mu nese drobno pismo,
da mu izroči pozdrave;
zraven so si modrovali,
čudno, čudno se držali.
pa tako so govorili:

„Ej, ti mili naš junače,
težko ti je dati vero,
a je hrabra v tebi duša,
da si upal si na Turško,
daj, poskusi, brate z nami,
čašo vina z nami prazni,
da veseli dan praznuješ,

ki slavi ga vsa Ljubljana,
ker se vrnil je iz vojske
s slavno zmago gospod Ravbar.
Dolga bila pot je tvoja.
Truden ti postal je sirec,
treba tebi je počitka,
treba sircu krme dobre.
Pa ostani z nami, brate,
če ni vera v tebi kriva,
z nami deli radost našo
pa o Turški zemlji pravi.“

So ga hlapci odpeljali,
vina dosti piti dali
pa po Turkih spraševali.
Bali so se s Turki vojske,
težkih časov so se bali.

Vstane mladi mi junače
govori besede prave:
„Treba ni se vojske bati,
kdor junak je za junaka,
komur čast je, da ob pasu
nosi ostri meč pripasan.
Lahko vam je vino piti,
a ne bítí se z junaki,
dan prespati za zidovi
in o vojski govoriti.“

So se hlapci obrnili,
sela iti so pustili.
pesem si zapeli bojno,
dalje sladko vince pili.

* * *

A po ulici gosposki,
ko večer na zemljo pada,
ko mrači se že Ljubljana,
hodi mi junak Ostoja.
Stopa s trdimi koraki,
meč ob pasu mu žvenkeče
in ob tla kamnita bije.
Govori junak Ostoja:
„Da si slavljen, gospod Ravbar,
da časti te vsa Ljubljana,
da te čaka tvoja draga
zvesto v gradu na Podgradu,
da pripravljajo se svatje
ti na svatbo in gostijo,

NA TRNJEVI STEZI.

N. STAHEVIĆ.

vse je tebi sreča dala,
 sreča zgodna, zvezda tvoja.
 Srečno si preživel boje,
 vnesel si mi glavo živo
 iz nesrečne zemlje Turške,
 z glavo vnesel zmage slavne.
 Sreče tvoje, slave tvoje
 srce preboleti noče,
 časov lepih v dneh nesreče
 pozabiti ni mogoče.
 Ni mogoče preživeti
 dni življenja mi brez zmage,
 če ne da je sreča mila,
 dá jo v boju smrt krvava.
 Lažje v grobu mi je spati,
 kot nemirne dni živeti
 brez pogledov svoje drage.
 Pridi v boje, gospod Ravbar,
 da te čuva sreča tvoja,
 ni je sreče za Ostojo,
 a je trda roka moja.“
 Govori junak Ostoja,
 na junaške boje vabi
 vse junake znane slave.

Govori jim gospod Ravbar:
 „Slaven je junak Ostoja,
 moč mu dana je junaška,
 prvi on je med junaki,
 kar pozna jih zemlja vlaška.
 Bila ni mu sreča mila,
 da zadel bi name v boju,
 da bi dneve težke moje
 z glavo plačal mi krvavo.
 V boju ž njim se poigrati
 lahka bila bi igrača,
 a je škoda v dnevih takih
 dobro voljo si kaziti;
 mnogo je krvi preteklo,
 malo sreče je rodila,
 na vesele dnove naše
 srečo našo bi kazila,
 a je treba, da junaku
 se beseda dá junaška.“

Gre po mestu gospod Ravbar,
 sreča ga junak Ostoja.
 Obstoji junak Ostoja,

trdo v roki meč prijemlje.
 Obstoji pred njim ponosno,
 govori mu gospod Ravbar:
 „Da si zdrav, junak Ostoja,
 zvezda iz posavske zemlje,
 ko te vranec iz Posavja
 je prinesel do Ljubljane
 in nevgnano četo tvojo
 silnih bratov Martalozov!
 A povej mi in govori,
 kaka sèm te želja vodi:
 ali praznik, slavlje naše
 sam si hotel poslaviti,
 ali druga želja kaka
 te s Posavja je prignala,
 ali radost ali žalost,
 srce moti ti junaško?
 Ali ti posavska zemlja,
 opustošena, požgana,
 več ne krmi konjev tvojih,
 ali v Krajini gorati,
 kot gorati tak bogati,
 si zaželel bojnov novih?
 Da ti mar je slavlje naše,
 bodi gost v vesele čase,
 radost našo deli z nami;
 da ti mar je bojnov novih,
 bojnov ti junaških damo,
 bojnov ples si zaigramo.“

Govori junak Ostoja:
 „Da si zdrav mi, gospod Ravbar,
 svetla zvezda zemlje kranjske,
 prvi v boju med junaki,
 prvi v boju in po slavi,
 Ni mi mari slavlje vaše,
 ni mi mari novih bojnov,
 srce eno željo nosi:
 da te vidim, gospod Ravbar,
 da med nama sreča sodi,
 da junaški boj odloči,
 kdo živeti izmed naju,
 kdo umreti preje mora...
 Da obema ni živeti,
 davno sva oba spoznala.
 Si ugrabil mojo drago,
 in otel jo za junaka,
 da nikjer na širnem svetu

več je najti ni mogoče, ...
 Da sem ropal po Posavju,
 da sem plačal delo tvoje,
 vzel enako za enako,
 malo mi je pomagalo.
 Potegniva, brate, meče,
 da nam boj junaški sodi,
 da se spolni želja moja,
 kot junaška sreča voli!“

Govori mu gospod Ravbar:

„Ali te, junak, je škoda,
 da te moti misel taka!
 Kot sokola sokolica,
 draga voli si junaka,
 ker nerado srce mlado
 nam po volji se obrača. —
 Kogar srce drage voli,
 k temu se najrajši vrača.
 Pa pomisli, mož Ostoja,
 kaka zemlja je posavska,
 pa pomisli, kaj krasote
 je rodila mati vlaška,
 pa se dvigni, sokol jasni,
 pa ti mila sreča bila,
 da bi sokolica draga
 črne ti oči ljubila,
 da bo pela slavo tvojo
 pozna starka, mati vlaška,
 ko na boje v zemljo turško
 četo peljal boš junaško.
 Kaka škoda za junaka,
 da ne vidi več Posavja,
 da prelepih sanj ne sanja
 ob šumeči Savi reki!
 Rajši padi v turškem boju,
 ko v dvoboju malo slavno!“

Dvigne se junak Ostoja,
 dvigne urno se na konja,
 prvi borec je na sedlu,
 slabo bi se bil na cesti.
 Meč ob pas si pripasuje,
 pa tako zapoveduje:

„Hej, na konje, Martalozi,
 bratje moji, deca moja,
 urno konje obrnimo,
 na Posavje pohitimo!
 Mnogo še zakladov hrani
 nam globoka zemlja turška,
 mnogo nam krasote čuva
 majka naša, zemlja vlaška.
 Oj, zaječi rodno polje,
 zemlja stresi se krvava,
 koder četa naša hodi,
 koder hodi naša slava!“

Hlapce svoje Ravbar kliče,
 ž njimi tri junake svoje:

„Ej, na konje, vi junaki,
 hlapci dragi, četa hrabra,
 dosti smo se gostovali,
 dosti smo se radovali,
 dosti samci naplesali,
 konje urno zasedimo,
 proti meji pohitimo,
 tam nas čaka gostovanje,
 svatba vabi nas vesela.
 Kdor je šel na bojevanje,
 more iti v pirovanje,
 po prestanih težkih trudih
 vsak si sam plačilo deli —
 plačajo veseli dnovi,
 kar so težki časi vzeli,
 da konča veselo pesem,
 kot smo peti jo začeli.“

So se urno poslovili,
 pa na konje so stopili,
 v beg jih urni zapodili
 proti meji zemlje kranjske,
 v ceste bele se spustili,
 da bi svatbo praznovali,
 ko je zmagal gospod Ravbar
 vse junaške, težke boje.
 Da za težkih dni plačilo
 lepi bi mu dnovi bili!

FR. S. FINŽGAR :

POD SVOBODNIM SOLNCEM.

POVEST DAVNIH DEDOV.

XXIV.

(KONEC PRVE KNJIGE.)

Dragocene zavese so se tiho in rahlo strnile nad vhodom, kjer je bivala v bajni sobi Irena. Njeni hrepeneči pogledi so obviseli na zagrnjenem vhodu, njene misli so pa odšle za Iztokom v carsko palačo. Čutila je, da je trudna; vtiski ene noči in enega dne so bili tako mogočni, polni smrtne groze in blagoslovljene radosti, strahu in upanja, da je kmalu naslonila trudno glavo na svileno blazino. Težke trepalnice so se strnile, vijolična luč iz dragocene svetilke je razprostrla nad njo tihi obok jasne noči — roka ji je zdrsnila ob telesu. Krog ustnic je zaigral nasmeh — zasanjala je o krasoti prihodnjih dni — — —

Epafroditu se ni stožilo. Njegove drobne oči so žarele, s čela niso za trenotek izgubile važne, ostre poteze, ki so se krožile nad sivimi obrvmi kakor razprostrti krili čuvajočega orla.

Ko je odhajal Iztok, ga je spremil do vrat na dvorišču in mu resno ponavljal: „Varuj se sumljivih senc! Roka naj počiva neprestano na mečevem ročniku! Teodora je v zvezi s samim satanom! Resnica, Iztok! Ves Bizanc trdi tako!“

Ko je suženj zapahnil vrata, je Epafrodit šel v vilo, omotal glavo z gorko, volneno ruto, zavil telo v siv plašč iz kameline volne, pozval šest sužnjev in se napotil o polnoči na vrt proti oljčnemu gaju. Brez glasu, brez ropota — so tiho zašumela vesla — in čoln je zdrknil bliskovito po vodi. Gnale so ga mišičave roke šesterih najboljših sužnjev-veslačev. Sam Epafrodit je vodil krmilce. Nastavil je čolnov rilec, na katerem je sedel Pozejdon z dvignjenim trozobom, naravnost

od brega v Proponto, kjer je kakor velika, črna groblja počivala njegova zasidrana ladja.

„Stoj!“ je velel Epafrodit rezko, šepetaje.

Šestero vesel se je zarezalo v morje, da se je stresel čolniček in se komaj vidno še gibal. V tem je že rahlo trčil ob bok velike ladje. Z gibčnostjo mladega mornarja je splezal stari trgovec po lestvi, ki je bila spuščena do vode. Na krovu ga je čakal Melhior. Podal je gospodu roko s krova in ga dvignil k sebi.

„Vse dovršeno?“

„Vse, prejasnost!“

„Brez nesreče?“

„Enemu sužnju je zvilo nogo!“

„Nič ne de. Ali sedijo veslači na klopnicah?“

„Vsi čakajo udarca, da spustijo vesla v morje.“

„Sidra nisi še dvignil?“

„Ne še, gospod!“

„Prav. Ná pismo do trgovca Timoteja v Kiosu. Prodaj svilo za vsako ceno, prodaj brod in sužnje. Ne čakaj jadrnice, kakor sem ti naročil. Ko opraviš, poišči ladjo in se pripelji v Atene. Veš za mojo vilo. Tam me čakaj. Pazi na denar! Smeš obdržati osem najboljših in najmočnejših sužnjev, da varno prinesete vsoto do mene. Razumel?“

„Vse, gospod!“

Melhior je potrdil z veliko vdanostjo in se mu globoko poklonil. Toda razumeti ni mogel, kaj se godi z Epafroditom. — Prodaj za vsako ceno, mu je rekel. Da bi on prodajal, Epafrodit, za vsako ceno — — — Ne, ni ga razumel. Da ni bilo v trgovčevih očeh teh mrzlo-suhih sklepov, da mu ni sevala z lica razboritost in važnost, mislil bi Melhior, da je zblaznel.

„Vozite varno in srečno! Rahlo vleče vzhodnik. Takoj lahko napnete jadra! Kristov blagoslov naj tolaži viharje!“

Epafrudit je dvignil roko, kakor bi blagoslavljal barko in bogastvo, katero je bilo skrito v njenem mračnem truplu. Samo en hip, kakor blisk ga je pretreslo, ko se je trgalo od njegovega srca tisto, kar je ljubil celo življenje. Ali samo za hip. Plamen sovraštva do Theodore, ogenj hrepenenja, da jo zmaga, iztrga njeni roki plen, je použil vso strast, s katero je visel na vsakem starteru svojega, s toliko skrbmi nakopičenega bogastva. Popel se je urno preko ograje, senca je zdrsnila po lestvi, in v trenutku je Melhioru izginila čolničkova silhueta v morskno noč.

Epafrudit je pa čul temni zvok kladiva, ki je udarilo povelje veslačem: V morje z vesli! Črna groblja se je zgenila in odplula je ladja. Še enkrat jo je pogledal Epafrudit z brega — še enkrat ga je pretreslo — in velik kos njegovega bogastva je izginil v nočnem obzorju.

Ko se je Epafrudit vrnil v stanovanje, ni mislil na počitek. Vedel je dobro, da lahko z enim zamujenim trenutkom zaigra trojno življenje in vse lepo bogastvo. Napisal je pismo do bogatega žida Abiatar, uglednega mladega trgovca, in mu velel, da se javi pri njem še tisto noč. Poslal je pismo po Numidi, hkrati z njim pa nosilnico, ki je bila zagrnjena s težkimi, temnimi zavesami.

Ko je Epafrudit čakal Abiatar, je legel na kipeče svilene blazine, da je njegovo skromno telo kakor utonilo na mehkem ležišču. Kandelaber je svetlo plapolal. Plamenčki, porojeni iz najboljšega olja, so visoko jezikali in se iztegali preko roba pozlačenih margarantovih jabolk. Trгоvec je pa ležal namršeni obrvi in gledal živozdramljen v strop. Suhi prsti so bobnali po čelu, za katerim je snoval suhoparno-mirno načrte. Krog tesno stisnjenih ustnic mu je zaigral vselej nasmeh, kadar je v mislih dospel do nevarno zamotanega vozla, pa ga je z duhovito lèstjo presekal, kakor Aleksander z mečem vozal frigijskega kralja Gordija.

Ko je zaslišal zunaj tihe stopinje in vedel, da se bliža Abiatar, ni vstal. Ležé ga je čakal.

Abiatar se je začudil.

„Mir s tabo, Epafrudit!“

„In mir Kristov tebi, Abiatar!“

„Opolnoči me zoveš, pa ležiš kakor bi se bogato navečerjal in čakal prijatelja, da vržeta kocke!“

„Vrževa jih, Abiatar. Prerokujem ti pa, da dobiček odneseš ti!“

Epafrudit se je dvignil.

„Sedi, igro takoj začneva!“

„Pri Mojzesu, da te ne razumem!“

„Razumeš me naglo brez Mojzesa in talmuda, samo če nisi pustil pri lepi Sari svoje pameti!“

„Razigrane volje si, Epafrudit! Ne zamerim ti!“

„Poslušaj! Čas beži!“

Obrnil je peščeno uro.

„Druga polnočna straža nastopi. Mudi se mi! — Ti, Abiatar, si mlad, čvrst, in često sem občudoval talent, ki ga razvijaš pri kupčijah. Zato te čislam, zato sem te klical. Ali kupiš od mene vilo, pristanišče, vrt — vse — z eno besedo vse, razen mene. Jaz sem ti itak staro blago — čemu bi ti bil?“

Abiatar je osupnil. Prej bi bil veroval, da gre Teodora v puščavo k eremitkam, nego da Epafrudit proda najboljšo trgovsko postojanko v Bizancu.

„Epafrudit, ne šali se z menoj! Do polnoči sem delal — truden sem in žal bi mi bilo noči in počitka.“

„Ne trati praznih besedi! Odgovori!“

„Kupim.“

„Tu je kupna pogodba in cene — vse do pičice natančno! Preberi in podpiši, če si zadovoljen. Če nisi, javi naglo, prodam drugemu!“

Abiataru je zažarelo blede lice, ko je razgrnil pred njim Grk široki pergament. Poglobil se je v številke in nervozno begal od vrste do vrste. Epafrudit ga ni opazoval. Zagledal se je v drobni sviž, ki je tekkel brezslušno v peščeni uri.

„Podpišem!“

Abiatar je bil vzradoščen ko je prebral pogodbo.

„Kaj pa s svilo? Imaš je mnogo in v pogodbi je ne najdem?“

„Ni kosmiča je ni pod mojo streho. Razprodana.“

„A-a-a“, je strmel Abiatar.

„Dobro torej, podpiši. Toda prej mi prisezi pri vseh očakih, pri obeh templjih in pri grobu in prahu Abrahamovem, da ne zineš besedice o tem, dokler jaz ne izginem odtod.“

„Skrivnosti so v tebi, Epafrodit.“

„Prisezi!“

„Prisegam!“

„Sedaj podpiši! Toda letnico, ki je še ni na pogodbi, pomakneva za eno leto nazaj!“

Abiatar se je zopet začudil.

„Hitro, sicer kupi kdo drugi!“

Žid je podpisal in dostavil za leto starejši datum. Nato je podpisal Epafrodit, zvil pergament in ga spravil. Pred žida je pa položil prazen kos papirusa in mu narekaval:

„Epafroditu, prejasnemu gospodu!

Ker se preselim sam v vilo, katero sem kupil pred letom od tebe, zato naznanjam, naj izvoli tvoja prejasnost ukreniti, da se tekom enega meseca svobodno nastanim v njej!

Abiatar.

Sedaj je gotovo vse. Tvojo odpoved shranim s kupno pogodbo vred. Kadar ti jo pošljem na dom, odšteješ denar, in drugo jutro bo vila prazna. — Ali pomni dobro, kaj si prisegel! Pojdi!“

Abiatar je stal osupel in bi bil rad še govoril. Ali Grk je zamahnil z roko, in žid se je poslovil.

Ko je sedel Abiatar v nosilnici, si je mel roke od radosti, da bo poslej prvi trgovec v Bizancu. Toda mnogokrat se je prestrašen zamislil in mrmral: „Skrivnosti, kakšne skrivnosti!“

Epafrodit se je pa doma veselil. Obrnjen proti carski palači je dvignil suho roko in govoril:

„Le pridi, despojna, le pridi po svilo! Pravdo naperi zoper mene, da konfiskuješ

vilo in zlato! Prijetni bi bili moji vrtovi, da bi ljubkovala po njih. — Ha, verolomnica! Domisli si, da ste vi despotje dobili modrost od nas, od Grkov! Kljub temu pa je imamo v sivih glavah še toliko, da raztrgamo tvoje mreže, kakor bi zamahnil po pajčevini! Prokleta!“

Epafrodit se je razvnel, njegove oči so puhtele ogenj, začel je naglo hoditi po gladkem mozaiku.

„Žrtvoval sem mnogo“ — je pomislil. „Tisoči so padli v morje, vrgel sem jih proč kakor gnilo sadje. Toda še imam dosti, da živim do smrti pokojno in brez skrbi, da poležkujem na lepših preprogah kakor despojna, da se moje oko naslaja na dragocenejših umetninah, kakor jih ima carska palača. Pa še to bi žrtvoval, na deski bi spal, samo da umrjem z zavestjo: Ni te zmagala ona, ostudna, zločesta! — — —

Svila je oteta, moj dom rešen njenih rok, sedaj gre za Iztoka in Ireno — in zame se veda. Za beg je treba vrlih konj, njegovi Sloveni potrebujejo orožja. Ali tega ne dobim v eni noči. Osem dni, samo osem dni mi še podari usoda, potem ležem in porečem: Dokončano! Pride le še veliki dan, ko me zagrnejo večne sence. Pridi potem! Epafrodit te pozdravi z veseljem.“

Ko je potem še osnoval podrobne načrte za beg, se je na morju že zasvital prvi trak zgodnje zarje. Tedaj je začul na dvoru nemir.

„Iztok se vrača!“

Šel mu je naproti skozi peristilij, da bi govoril z njim in se domenil glede konj in orožja, katero se mora pripraviti vsem, ki bi z njim uskočili preko Hema.

Ko je stopil na marmorni tlak pod vitkimi korintskimi stebriči, je zaslišal sredi dvorišča smeh. Celo krdelo služinčadi se je gnetlo in se glasno smejalo. Iz smeha so pa donele razglašene strunice in hripav glas je pel veselo pesem.

Epafrodita je pograbilo. Zanj tako resni trenotki, tehtnica na življenje in smrt — služinčad pa razgraja in se smeje.

Brzih korakov je planil med nje.

„Psi!“ je zakričal.

Krdelo se je pošibilo v silni grozi, vsa kolena so se pripognila in vse ustnice so prosile :

„Milost, gospod, milost — prizanesi nam!“

Izmed klečeče množice se je pa dvignila v sivem jutru motna postava, odeta v dolgo haljo.

„Epaferdit, prejasni gospodar, Radovan te pozdravlja!“

Trgovcu se je razvedrilo jasno lice, ko je zagledal gugajočo se postavo Radovanovo. Pozdravil ga je prijazno.

„Odkod, očka? V jutro se javiš sredi dvorišča?“

„Ne razumeš pevca, ki spiš na svoji postelji in večerjaš pri svoji mizi; ne razumeš ga. Kakor utrinek zvezde kane z neba na severu, kane na jugu. To je pevec, gospodar.“

„Zakaj nisi prišel snoči? Zdaj nisi mogel v mesto?“

„Prišel bi bil, gotovo bi bil. Ali obnemogel sem od strašne žeje. Pa so me dobili dobri ljudje in so rekli: Sedi in pij z nami; zagodeš in zapoješ nam. In sedel sem in pil, godel in pel, da me prsti bolijo, da so strune razprskane in da je moje grlo razkavo kakor podplati na razhojeni nogi. In tedaj sem rekel: Dosti tega, Radovan! Dvignil sem se iz pivnice, šel ter se naslonil ob tvoja vrata. Nisem razbijal, nisem dramil, pri bogovih, da nisem. Pa so prišli tvoji ljudje, z nosilnico so prišli, in Numida me je spoznal, me poklical, odprl in me peljal na dvorišče. Dobri so tvoji ljudje, gospodar, odpusti jim!“

Grk je zamahnil z roko, trepetajoči sužnji so vstali.

„Sedaj grem takoj do sina, do Iztoka. Važne reči mu povem.“

„Iztoka ni doma. Straže nadzira.“

„Ga ni doma! Pravzaprav čeden sin, da ga ni doma, ko pride oče.“ Radovan je govoril utrujeno.

„Radovan, truden si in počitek bi se ti prilegel. Numida, pospremi gospoda v stan. Ko se prebudiš, bo sedel ob tebi sin.“

„Tako se spodobi sinu. Modre besede. Počitek se mi tudi prileže, seveda. Dokler sem jezdil na tvojih zlatih bizantincih, se je potovalo — he — Vedomec ne hodi tako zlahka. Ali nazaj grede — je bila bridkost!“

Radovan se je oprijel za Numido in se prestopil.

„Dobro me drži! Moje oči so slabe! — Počakaj! Še nekaj!“

„Epaferdit, gospodar, jasni gospodar!“ je kričal Radovan za Epaferditom, ki je že izginil pod arkado.

„Želiš, očka?“

„Ko bi ukazal en požirek vina! V taberni je bilo slabo. Tvoje je bolje! Hvalil sem ga na vsem potu!“

„Samo poželi! Numida je tvoj hlapec!“

„Hvala, gospodar, hvala!“

Radovan je odšel, trdno oprt na sužnja, preko dvorišča.

XXV.

Irena se je prebudila. Lučka je že davno dogorela, z morja sem je plul beli dan. Naglo se je dvignila, mehki kodri so se ji usuli na lice. Popravila si jih je s čela, z oči. Razočarana je gledala po sobi.

Ni ga, Iztoka ni! In vendar je sedel ob njej celo noč, pogovarjala se je z njim, pripovedoval ji je vesele povesti z doma Slovenov. Hodila sta po nedoglednih planotah — za čredami ovčic, počivala sta v mračnih gajih. Z vej so pele svobodne ptice pod svobodnim solncem. In Iztok je bil mogočen in spoštovan, ona ljubljena in čaščena. — A sedaj ga ni! Obljubil je, da se vrne, zgodaj vrne. Solnce se že igra z valovi, in njega še ni.

Irena se je prestrašila. Grozne slutnje so stisnile njeno srce. Ko bi Azbad . . . despojna . . . V carski palači je bival ponoči Iztok. Če so njo hoteli uničiti, če je bilo zanjo dobiti tolovajev — ali jih ni za Iztoka? Silen je, junaški. Njo je otel — ali otme sebe? In če je padel v boju, je padel zaradi nje —

Irenino drobno srce je vztrepetalo, drhtela je po vsem telesu, po obrazu so pri-

SLEPEC.

M. GASPARI.

kipele solze, zaplakala je in se potrta in vsa nesrečna zgrudila nazaj na ležišče.

V pretrganih stavkih je ihtech šepetala psalme in prosila Kristusa, naj ga otmè, naj ji prizanese, naj se je usmili . . . Polagoma se je umirila. Otrla si je rosne oči.

„Motim se, preprosta“, je premišljevala. „Čemu se žalostim. Saj je že prišel. Moja duša ga je čutila v sanjah. Tiho je dvignil zaveso, pogledal name in odšel. Ni me budil, ni se upal, predobri. Ali sedaj pride; kmalu se zgane zagrinjalo, dvoje žarečih oči se bo ozrlo name. Počakam ga. Še treniti nočem z očesom. Najini pogledi se bodo srečali. In on bo bral v mojih očeh, da sem ga čakala, da sem hrepenela po njem in se bala zanj. Povem mu, kako sem jokala, on se bo pa smehljaj; pogladi mi lase, poljubi me na oči ter poreče: Slavuljček moj, čemu se plašiš?“

Tedaj se je resnično zgenilo težko zagrinjalo pri vhodu. Irena je zakoprnela radosti: Prihaja! On je! Moj Iztok!

Toda namesto Iztoka so se pojavile drobne oči Epafrditove.

„Pozdravljena v lepem jutru, prejasna dvorjanica!“

Starec se ji je ponižno, dvorjanski priklonil.

„Pozdravljen, dobri gospod! Kje je Iztok?“

„Odjezdil je v vojašnico; visoko je njegovo odlikovanje in rodilo mu je posla in skrbi. Vrne se kmalu.“

„Kajne, da je bil že tukaj? V sanjah sem občutila njegovo navzočnost.“

Grk ni za trenotek pomislil. Lagal je, da ne preplaši Irene.

„Seveda je bil. Kako bi odletel golob, da ne bi pogrnil golobici.“

„Ah, in jaz sem mislila, da ga še ni, da ga je zaseglo zlo v palači!“

„Ljubezen vidi noč, kjer sije beli dan!“

„Kako sem preprosta!“

Irena je zakrila obraz z rokama in se veselo zasmejala.

„Prosim, prejasna dvorjanica, ne zapusti sobe. Epafrdit je tvoj najskrbnejši hlapec.

Ničesar ne boš pogrešala, hčERICA moja. Ali vun ne smeš, zlati otrok. V Bizancu vse gleda, vse toži, gluhe stene slišijo!“

Naglo se je Epafrdit priklonil, zagrinjalo se je strnilo in njegova glava je izginila.

Ko je prehodil drugo in tretjo sobo, se je ustavil v dvorani Merkurja, kjer je bilo mnogo dragocenih kipov, izklesanih od grških umetnikov. Stopil je pred kip Atene, udaril se po glavi in izpregovoril:

„Pri tebi, Palada, vtelešena modrost mojega naroda, naj bo moja pamet majhna kakor črnega murna v travi, če se ni nocoj nekaj zgodilo z Iztokom. Prokletstvo iz zadnjega pekla na despojno, če si je drznila . . .“

Odšel je naglo iz dvorane, kjer se mu je zdelo, da so vsi mramorni kipi zgenili z glavami in pritrjevali:

„Resnico govoriš, zgodilo se je.“

Tako jasen in dozorel je bil ves načrt v njegovi glavi, da ni bilo mogoče prekreniti mrvic več v njem. Pa naenkrat — en sunljaj, zamah z mečem skozi vse niti — in vse je bilo raztrgano, vse uničeno.

Zazdelo se mu je to nekaj tako nenađnega, tako nemogočega, da je potoma premišljaj in pretehtaval stvar iznova. Izkušal se je pomiriti in krenil na vrt.

„Ne, ni mogoče, vseeno ni mogoče! Tako predrzna ni. Pirovanje je bilo v palači. Po polnoči je bil bakanal, orgije na vrtovih. Zakaj noč je bila gorka. Iztok je došel tja po polnoči. Dobro je bil oborožen. Kak hrup bi se bil dvignil, ko bi ga bili napadli. Ne, ne! Epafrdit, misli trezno in modro!“

Čutil je, da so njegovi živci utrujeni. Noč brez spanja, toliko važnih ukrepov, prenapeto premišljevanje — ne, samo pretruden je; zato bi videl noč, kjer je dan — kot od ljubezni omamljeni.

Potreboval je oddiha.

Na vrtu sredi rož, v hladnem zraku jasnega jutra se je naglo umiril. Njegov korak je postal zopet resen in počasen kakor tedaj, ko je na vrtu zamišljaj najnevarnejša podjetja. Z vsakim korakom je pribil novo misel, z vsako kretnjo telesa je naznanil svoj od-

ločni, večni: Naprej! naprej! — Vse ali nič! To je bila alternativa njegovega življenja.

Ko je tako razglabljaljoč dospel blizu Iztokovega stanovanja, je obstal, zamahnil z roko in odločno sklenil svojo sodbo:

„Ne, ni mogoče! Zmotil sem se, Palada! Tako predrzna ni!“

Kakor bi rešil težek problem, se je svobodno oddehnil in krenil v stan, da pogleda po Radovanu. Treba je bilo očku razodeti naklepe in ga opozoriti, da ne izda pri čaši vina v predmestni taberni važnih stvari. Pogubil bi jih neprevidni godec.

Radovan je ležal prebujen vznak na mehki preprogi, roke pod glavo. Gledal je v strop in se ni ozrl, kdo je vstopil.

„Numida!“ Godčevo grlo je bilo kosmato, da je zahrkal in ponovil:

„Numida! Zakaj pozabiš, kaj ti je velel snoči gospod? Zakaj pozabiš, he! Numida je tvoj hlapec — je rekel. Tebe pa ni blizu. In jaz, Radovan, oče Iztokov, katerega hvallijo vojaki po tabernah, jaz, ki sem Epafroditu otel življenje, ležim tu lačen in žejen. O Numida, Numida!“

Trgovec se je smehljal za vrati. Zakaj Numida je pred stanom pokorno čakal celo jutro, kdaj ga pozove Radovan.

„Z bičem ga pretepi, Radovane!“

Godec se je naglo sklonil in se prestrašil, ko je zagledal Epafrodita.

„Gospod, odpusti, ne zameri, gospod! Da je Numida, sem mislil. Star človek je neroden in razžali, da ne ve, kdaj.“

Vstal je in se globoko priklanjal pred Grkom.

„Le sedi, očka! Poveš mi novic s potovanja. Numida takoj prinese zajtrk.“

„Saj ni take sile, gospod! Človek se rad široko usti, kadar se naklepiči takole, kakor se je meni pri tebi. Odkar sem šel, nisem enkrat mogel veleti: Numida, jesti mi daj! Numida, žejen sem. Nikoli! Sam prosi, sam išči in vrtaj, da se oteščaš za silo. Poglej, kako sem shujšal!“

„Pri Epafroditu se zrediš —!“

„Prijetno bi bilo, pa se ne bom. Ne utegnem, gospod.“

„Zakaj ne bi utegnil?“

„Seveda, ti še ne veš, zakaj sem se vrnil. Ob letu, sem mislil, pa sem moral takoj nazaj.“

„Najbolje bi bilo, da bi bil ostal tu. Čemu si odšel?“

„Prašaj bogove, zakaj se godec klati po svetu, prašaj, če ti povedo. Ne povedo ti, tudi tvoji ne. Pa vendar mora na cesto, in nima miru; bogovi ga ženejo in ne povedo, zakaj. Komaj sede in se najé, pa se oglasi v njegovem srcu: Hajdi! — In gre.“

„Torej zakaj si se vrnil?“

„Saj sem naprej vedel. Vse sem povedal Iztoku že tedaj. — Kje pa je, da ga še ni k očetu? Lep sin. Koliko trpi oče!“

„Služba, odlična služba, očka. Upravda ga je povišal, da se čudi Bizanc. Sedaj ima posla v obilici.“

„Že vem, vse sem zvedel v taberni. Tako se spodobi. Sin ne delaj sramote očetu! In sedaj ti povem, zakaj sem prišel: Sin mora hitro, še nocoj uteči in se vrniti domov.“

„Ne bo mogoče!“

„Bo, mora biti! Zakaj groza se godi za Donavo. Tisti pesjan, tisti Tunjuš, na vsakem lasu mu visijo trije Besi, tisti kravjerepnik je zakuril vojno med Anti in Sloveni. Prevdari, med Anti in Sloveni — med brati! Kri teče, ženske jokajo, gradišča gore, ovce se klatijo brez pastirjev, volkovi jih mesarijo. Zato sem prišel po sina, ker je struna rodila meč — in ker se je naučil boja, naj gre domov, naj klesti, naj seka in pomore Slovenom, da uduše vojno, da zadavijo Huna, ki ščuje in hujska, da ga obesijo za pete na hrast in tako povrnejo mir bratom. Vidiš; zato sem prišel in on mora z mano!“

„Velika žalost in sramota, kadar se koljejo bratje!“

„Ne bilo bi žalosti in ne bi bilo sramote, ko ne bi kovaril pesjan. Aj, pri Besih, da ga ni tedaj zabodel Iztok! Nisem za boj, ker sem za strune. Toda sedaj pojdem s sinom, v boj pojdem na stara leta.“

„Pojdeš očka, samo malo, malo počakaš. Razodenem ti velike skrivnosti. Toda vsi bogovi te zasovražijo, ako izpregovoriš be-

sedo o tem. Zakaj na pogibel bi bilo sinu in tebi.“

Radovan je odložil oglodano koleno pečene gosi, dejal roko na srce in slovesno prisegel:

„Ne zinem, pri Svetovitu, ne zinem, gospod!“

„Tvoj sin ljubi Ireno —“

„Še vedno? Da more biti godčev sin tako stanoviten v ljubezni!“

„Vredna je ljubezni. Stari Epafrodit jo ljubi — kakor oče, in je zanjo žrtvoval kupe bogastva, zanjo in za Iztoka. Da, celo sebe stavi Epafrodit na skodelico tehtnice, ki se utegne prenagniti in me uničiti!“

Radovan je z napol odprtimi ustmi jec-ljal nerazumljive slovke.

„Čudi se, očka, le čudi se in poslušaj! Iztoka pa je zaljubila še druga ženska. Nevarno je imenovati njeno ime v Bizancu.“

Grk se je previdno ozrl proti vratom in šepetaje izpregovoril:

„Teodora!“

„Pri bogovih, despojna?“

„Da, ona!“

„Saj ima moža, vlačuga!“

„Tiho! Preglasno govoriš!“

Radovan si je pritisnil pest na usta.

„Iztok je pa njeno ljubezen zavrgel — in s tem zapečatil sebi gotovo pogibel.“

Radovan se je pograbil za razkosmano brado, zaklel in siknil:

„Tako je; kdor pri pseih spava, z bolhami vstaja! Pri Perunu, če ni istina!“

„Zato mora Iztok bežati — mora — da si otme življenje. Z njim uteče Irena, ki je sedaj pri meni. Ali danes ne more in jutri tudi ne. Epafrodit nima še konj za beg. Sedaj je tvoja naloga, Radovane, prvič, da o vsem tem molčiš —“

Starec si je pritisnil obe roki na usta.

„Molčiš kakor mrtva skala. Po Bizancu pa govori, kako je sin srečen in da ti tudi ostaneš vedno tu. Govori, kjer bodo bolj nastavljali ušesa, po vseh tabernah. Dam ti denarja, da boš lahko plačeval še za druge. Tvoj govor mora priti do ušes despojne in jo prepričati, da Iztok ne misli na beg

in da ona zato ne izvede takoj svojih maščevalnih načrtov. Če nas prehitijo, bi bilo vse izgubljeno.“

Radovan je bil tako osupel, da ni izpregovoril nobene besede več. Z rokami je zamahoval in kazal, kako bo razširjal to vest, vmes je pa pritiskal dlan na usta v znamenje, kako bo molčal o vseh skrivnostih.

„Sedaj veš dovolj. Danes počivaj in ne hodi še nikamor! Počakaj tu Iztoka! Vesel te bo in razodeneš mu o vojni. Sicer se pa utegne še danes dogoditi marsikaj zanimivega. Zato ne hodi z doma!“

„Ne ganem se, gospod, iz sobe se ne ganem!“

Epafrodit je naglo odšel.

Takrat je po Bizancu že vršalo. Kakor blisk je švigala novica od ust do ust: „Svila — monopol!“ Po vseh forih so izklicavali carski edikt. K vsem trgovcem so prihajali uradniki in pečatili zaloge svile.

Ko je Epafrodit prišel v atrij, ga je že čakal kvestor v spremstvu močne straže.

Kvestor se mu je skromno priklonil, svest si svoje moči in naloge, prebral edikt in zahteval, da mu takoj odpre skladišča in delavnice, da zapečati in oceni množino svile, katero odkupi po stalnih cenah država.

„Zelo obžalujem, da ne morem pokloniti prejasnemu despotu zemlje in morja vsaj nekaj svoje hlapčevske revščine. Epafrodit nima namreč — niti kosmiča svile.“

Kvestor ga je premeril z neverjetnim pogledom in dostavil pikro:

„Bolj modro je, da prodaš svilo državi, kakor da jo skrivaš in zaigraš s tem vse imetje. Zakaj silno stroge so kazni za one, ki bi varali njegovo svetost, vsemogočnega despota.“

„Nikoli nisem bil varalica, in če bi imel cele gore svile, ne bi je prodal niti krpice vsemogočnemu despotu. Njemu Epafrodit ni prodajal doslej — ne prodaja v bodoče. — Despotu zvesti hlapec — o tem pričajo carični prstan, despotov pergamen in še kaj družega, ki je moja last — despotu Epafrodit samo poklanja in je srečen, če doseže z revnim darom, da en trenotek ob-

sije žarek radosti lice največjega, božanstvenega despota vseh vekov. Cesar pa nimam, ne morem dati. Izvolite pregledati zadnji kotiček! Vse vam je odprto — skladišča, delavnice — da, tudi moj skromni stan. Numida vas pospremi in odpre!“

Kvestor ni verjel trgovčevim besedam. Zloželjni nasmeh mu je obkrožal ustnice.

„Verjel bi, pa ne smem, obžalujem!“

„Ni dober hlapec, kdor ne izpolni do pičice povelja svojega gospoda. Pojdi, kvestor, prepričaj se!“

Epafrudit se je obrnil, odšel naglo in odločno iz atrija in vstopil v shrambo za suženjske obleke. Poiskal je preprosto tuniko in z njo hitel k Ireni.

„Oprosti, jasna dvorjanica, dnevi so hudi. Došel je kvestor z dvora in iztiče po svili. Danes je proglašen monopol — to je delo despojne, da me uniči.“

„Ob vse bogastvo boš! Zaradi mene! Nesrečnica!“

„Ne boj se, svila je oteta. Ne dobe ničesar v skladiščih. Zato pridejo gotovo sem. Ne smejo te videti. Izdali bi te na dvoru. Zato se odeni v suženjsko tuniko, pojdi na vrt, trgaj cvetje in šetaj. Ogiblji se ljudi — nihče se ne bo menil za sužnjo! Bodi brez strahu, hčerka!“

„Gospod, kako skrbiš! Nesrečnica, da sem ti nakopala toliko gorja. Odpusti! Bog te blagoslovi!“

Irena je sprejela tuniko, počesala in spela lase po načinu suženj in se oblekla ter hitro odšla na vrt, kjer se je prikrla v gajih pinij in oljk.

V tem je kvestor preiskal vsa skladišča, stražniki so butali ob stene in tlak ter pozkušali, kje bi bila skrivna vrata, kamor je Epafrudit zložil svilo. Brez uspeha. Vrnili so se v vilo, preteknili vse kote, pregledali kleti in shrambe — nič.

Kvestor je sestavil zapisnik, jezno konstatiral, da ni vlakna svile v trgovini Epafruditovi in odšel.

Iz vestibula je gledal Grk za njimi, ko so izginili skozi vrata, in se zmagovalno smejal.

„Haha, lepa Teodora, kako ti bo pri duši, ko izveš, koliko svile si ugrabila Epafrditu! Haha, ne boš si grela udov na mojem bogastvu! — Želiš morda raztrganih indijskih plaht, pletenih iz ličja? Teh imam dosti! Na njih se vsaj nekoliko spokoriš, ha-ha, ha! Sedaj pošlji še po vilo! Vem, da boš poslala! Toda tudi pri tej pravdi dobiš samo svoj kipeči žolč, ki ti gotovo zavre, zmija nenasitna!“

Epafrudit je pozval vratarja. Prašal ga je po lztoku.

„Ni se še vrnil,“ je odgovoril vratar.

„Tudi ponoči ne?“

„Opolnoči je odšel in se še ni vrnil. Za hip se nisem genil od vrat.“

„Ko se vrne, naznani mi takoj!“

Vratar je pripognil koleno in šel k vratom.

Epafrudita je pa začelo vnovič skrbeti. „Pol jutra je minulo, solnce je visoko, moral bi se vrniti. Azbad je bil celo noč v palači, danes ne pojezdi k vajam. Tudi lztok potem nima posla v vojašnici. Ali vendar! Morda mu je velel tja namesto sebe. Mučil ga bo na smrt. O, agija Sofija, preženi že skoro to noč! Ne vem, kaj bi ukrenil. Treba je skrbeti za konje, treba orožja, njega pa ni. Skrivnostno, silno skrivnostno!“

Ko je Epafrudit hodil po peristiliju in pri šumečem vodometu z nagubančenim čelom snoval načrte, pridrhti nenadoma brez naznanila k njemu Cirila.

Zasupla in zaplakana se je zgrudila k njegovim nogam. Grk se je preplašil.

„Cirila, kaj se je zgodilo?“

„Gospod, otmi Ireno, otmi gospodarico!“

Ihtela je glasno in dvigala kleče na tleh sklenjene roke k njemu.

„Kaj se je zgodilo, govori naglo!“

Epafrditu se je čelo nabralo v grozne gube, katere so naznanjale usodne slutnje.

„Azbad je vdrl v Irenino sobo. Vinjen je prišel v ranem jutru. Klečala sem in ga rotila, naj ne moti gospodarice. Kruto me je udaril in odpehnil vrata.“

„A tako,“ je zarjul „to je bolezen Irenina! Pobegnila je, da se nasiča ob barbaru! Kje je?“

„Odleglo ji je v jutro“, sem lagala — Kristus mi ne zameri — „in je šla molit psalme v cerkev naše ljube Gospe.“

„Aha, molit psalme! Že vem, kam hodi molit psalme, nečistnica! Pomagam ji pri tej molitvi! Sramota za dvor!“

— Nato je odvihral besen kot zlodej. Jaz pa sem zbežala in tekla, da ti naznam. O Bog, če pride sem — o Bog! Gospodarica je izgubljena! Otmi jo, pri Kristu, reši jo!“

Epafroditu so se oči poglobile v dupline pod vršečimi obrvmi in ogenj je bliskal v njih.

Dasi duhovit, vaje spletke, ravnodušen v najbolj zamotanih rečeh, je osupnil trgovca, pred njim se je dvignil prazen pergamen in on ni vedel v trenutku, kako bi zarisal prvo potezo novega načrta.

„Gospodarica je na vrtu, odeta v sužnjo tuniko. Poišči jo, ostani pri njej in ji izkušaj to rahlo povedati, da se ne prestraši. Jaz pomislim, kaj nam je storiti.“

„Otmi jo, gospod! Beži naj —“

„Pojdi!“

Epafrodit je zopet hodil in postajal po mozaiku krog šepetajočega vodometa. Z roko je potezal preko nagubanega čela. Z desno nogo je udarjal krepkeje ob tlak, iskal misli, iskal izhoda.

„Dobro igraš, prokleta, in komaj ti bo Epafrodit kos. Eno zanko snamem z vratu, že me zadrgne v novo. In vendar se moram oteti mrež, moram, pri Paladi, moram! Hči barbarskega medvedarja vendar ne nadkrili potomca najduhovitejšega naroda!“

Premišljal je, kaj se utegne zgoditi.

„Azbad gotovo izposluje še danes pri despojnih, da sme zajeti s palatinci mojo hišo. Če se to zgodi, nimam kotička, da bi skril Ireno. Če jo dobe pri meni, je izgubljena, z njo vred jaz. Strašna zagata! Ali naj gre na jadrnico in odpluje? Kako ubežim potem jaz, če bo sila? Proč pa mora. Teodora še izve, kaj je opravil kvestor — da je prišel s praznimi rokami — in potem bo delala z vsem peklom, da nas uniči. Strašna zagata! Da bi se vrnil vsaj Iztok! Moreče slutnje se me polaščajo čedalje bolj.“

Grk bi bil postal skoro malodušen. Dasi je bil njegov duh živahen kakor mladeniča, je vendar staro telo občutilo breme, katero si je naložil. Skoro mu je bilo žal, da je prevzel to nevarno igro, v kateri morda celo izgubi — zaigra vse. Ni se bal smrti, bal se je sramote in zavesti, da utegne končati sijajno življenje, polno ugleda in bogastva — sramotno, nečastno, uničen od krempljev te peklenke hijene. Dobiti je moral najprej Iztoka, da se posvetuje. Naj ima službo kjerkoli — pustiti jo mora, da se zgleda pri njem. Naj obvesti Slovence in Gote — če bi Azbad napal hišo, da so pripravljeni. Pa naj se začne pravi boj, anarhija — je vseeno. To tudi gotovo vprizori divji Iztok, če izve o tem. Torej ponj!“

Naglo je napisal košček pergamena, da odpošlje v vojašnico do magistra peditum najhitrejšega tekača na konju, ki naj izroči poziv, da se Iztok takoj oglasi na domu. Na slokega konja, ki je bil slaviti v hipodromu, se je povzpел takisto sloki Arabec, najboljši jahač.

Epafrodit mu je naročal, naj ne štedi konja, naj predirja kampos, gre od vojašnice do vojašnice, dokler ne najde Iztoka, katerega naj takoj privede semkaj.

Vratar je prijel za zapah, da otvori težka vrata pred vestibulom, konj se je povzpел kvišku in nestrpno grizel v brzdo. Kar zadoni krepak udarec na vrata.

„Iztok“, pomisli Epafrodit.

Vrata se odpro, zasveti se zlati šlem, Grka prešine veselje. Ali za prvim šlemom se pojavi drugi — tretji. Ni bil Iztok. Tuj stotnik je prišel na čelu oddelka palatincev in poprašal po Epafroditu.

„Govori, pred teboj stoji!“ se mu je predstavil mrklo gospodar.

„Vzvišenost načelnika palatinske vojske — magistra equitum — Azbad praša tvoje gospodstvo, ali ni tukaj Slovena Oriona — Iztoka?“

„Sporoči, da ga pogrešam sam in takisto prašam po njem. Tukaj jezdec s pismom do njega, naj se vrne domov, ker ga je obiskal oče.“

Epafrudit je potegnil pergamen Arabcu izza pasa in ga ponudil stotniku.

„Čitaj!“

Ko prebere stotnik, vrne list in pravi:

„Torej je utekel, nehvaležni barbar! Šestero Slovenov je izginilo nocoj z njim vred s straže v carski palači. Tekachi so šli za njim. Pa ga ne ujemo — zakaj nedosegljiv je.“

Epafruditu se je zazdelo, da se mu je zazibal pod nogami mramorni tlak. Z največjo duševno prožnostjo je zatajil pred stotnikom, kako je učinkovalo nanj to strašno poročilo.

Tehtno je ponovil za stotnikom:

„Torej utekel, nehvaležni barbar!“

„Zahvaljujem tvoje gospodstvo za sporočilo. Vendar dovoli, da ostaneta dva hoplita pri vratih, dva pa gresta k morju v pristan. Tako veva Azbad, magister peditum, po najvišjem naročilu svetega despota!“

„Svobodno!“

Centurio je pozdravil vojaški Epafrudita, odbral štiri hoplite ter jih razpostavil na odločena mesta. Z drugimi vojaki se je vrnil s sporočilom k Azbadu.

Ko je Epafrudit prišel v peristilij, se je sesedel na kamenito klop. Glava mu je klonila na prsi — pred dušo se je razgrnil silen kaos in v hipu ni vedel ničesar. Ponavljal je samo v krčevitih vzdihih:

„Iztoče, Iztoče, kaj si storil? Irena — sirotica! Oj nezvesti — —“ Če je dobil trgovec poročilo, da se mu je razbila barka, če so njegovo karavano zalotili roparji, če je v hipodromu zaigral vreče zlata, namračilo se je njegovo čelo, toda njegov duh ni klonil. Še več je tvegjal in še z večjo energijo se je lotil dela.

Ta vest pa, da je utekel Iztok, ko je izvabil Ireno, ko je njega pritiral na rob pogibeli — ta vest je potrla njegovega duha. Dolgo je slonel kot brezdušen na trdem kamenu. Zgrozil bi se bil, ko bi bil zvedel: Iztok je padel po roki zavratnega morivca. Toda občudoval bi ga in mrtvega bi ljubil. Tako je pa otel sebe — pa umoril najboljše srce — ubil Ireno in njeno srečo.

Polaščala se ga je neobčutnost; napisal bi oporoko in obdaril Ireno, sam pa segel po bodalce — — —

Pretresla ga je ta misel. Planil je kvišku.

„Ne, nikdar, nočem! Če je ves svet izdan satanu, jaz se ne umaknem. — Novi načrti! Epafrudit zmagan? Telo mi zmorete, duha ne boste!“

Hitro se je napotil na vrt k Ireni.

Pod pinijo je sedela ob žuborečem studenčku. Cirila ji je spletala šopek iz natrganih rož.

„Jasna dvorjanica, nežna si, kakor mlad limbar; ali tvoj duh je ustvarjen za bridkost. Ne ustraši se!“

„Govori, dobrotnik! Trpljenje stiska mojo dušo. Pripravljena sem.“

„Stotnik je prinesel vest, da je Iztok ubežal.“

„Hvala Kristu, da je otet!“

„Dete, tvoja ljubezen je edina na svetu! Ubežal je brez tebe, nehvaležnež! Zapustil te je, pozabil! O, ti nesebična, angel spasilj!“

„Uničena je moja sreča, toda on je rešen. Slutila sem zlo, pa so ga čuvali angeli in ga oteli. Kristus ga spremljaj na begu.“

Epafrudit je stal pred Ireno kakor okamenel. Te ljubezni ni razumel. Videl je, kako je Irena prebledela, kako so se ji burno dvigale prsi, slišal je utripe srca, ki je vztrepetalo in tonilo v solzah. Toda žale besede niso izpregovorile njene ustnice o njem, kateremu je žrtvovala vso srečo.

„In če sedaj Azbad pride sem, da poišče tebe, jasni angel?“

„Ne dobi me, ker grem. Obupala sem, ker ni bilo Iztoka doslej, in mrla sem v strahu, da mi poveš: Ubit je, umorjen. Sedaj sem vesela, da je otet —“

Irena se je dvignila. Trepotala je kot topolov list v vetru. Morala se je nasloniti na zvesto Cirilo.

„Pojdiva, Cirila, moja edina, proč od grobov, ki krijejo mojo srečo. Otel se je on — zapustil me je, ker je moral — pozabil me ne bo nikoli. Moja vera vanj je brezmejna. Pojdiva, Bog bo z nama!“

Prestavila je tresoči nogi, kolena so ji klecala.

„Ne moreš, ne smeš, hčerica moja! Bo-
lest je prevelika, prešibko tvoje telo. Kam
pojdeš?“

„Na pot, domov v Topir, k stricu. Pre-
prosiva se s Cirilo do doma — siroti —
in Bog, ki je poslal angela spremit Tobija,
pospremi naju — zapuščeni in nesrečni. Moje
upanje je neomajno!“

„Ne smeš, ne moreš. Voz ti dam, naj-
boljši voz in varno spremstvo.“

„Prevelika je tvoja dobrota!“

„Zate, angel, premajhna! Pojdita peš do
adrianopolskih vrat! Zunaj vaju dohiti voz.
Najboljšega voznika pošljem in spremstvo.
V Solunu imam kupčijskih poslov. Potovali
bosta do Topira varno in udobno.“

„Daj, gospod, daj, povrni ti Bog! Ob-
nemogla bi gospodarica in umrla po poti.“

Cirila je pokleknila pred Epafrodita in
ga prosila.

Irena je pa šla tresoč se po vsem telesu
— med veselo razcvelimi rožami — sama
pa roža brez življenja.

Epafrodit je gledal za njo — grenkost
mu je silila v oči, roki je razprl in šepetal:

„Blagoslovljena, ti edina, ti sveta — — —“

Vojaka se nista zmenila za sužnji, ki sta šli
skozi vrata. Eno uro po njunem odhodu
pa sta stražnika pregledala voz, ki je bil na-
videz obložen s platnom in bisom za tr-
govca v Solunu. Šestero jezdecev je odšlo
za njim — v varstvo.

* * *

Popoldne je minevalo. Nikogar ni bilo
z dvora, ne Azbada, ne kvestorja. Epafrodit
je slonel v majhni sobici na otomani in
globoko zamišljen preudarjal kruto usodo.

Po dolgem premisleku je začel odpuščati
Iztoku. „Morda je bil celo napaden, z me-
čem si je naredil pot! Sloveni, ki so baje
ubežali, so mu pomagali, da se je otel. Irena
veruje vanj — veruje v njegovo zvestobo
— sirota! Kako kleta je usoda, da raztrga
dvoje src, ki se tako ljubita. — Prekletstvo
božje onim, ki so to provzročili . . .“

Legel je mrak — še nikogar z dvora.
Epafrodit se je umiril. „Rešena je svila, rešen
Iztok, rešena Irena — moj dolg je poravnán.“
Domislil se je Radovana in je poslal ponj.

Godec še ni vedel ničesar. Celi dan je
poležkaval in se odpočival ter se pridno
razgovarjal z vrčem; natezal in ubiral je
strune na plunki; ko je izvedel, kaj se je zgo-
dilo, se mu je lice vzradovalo.

„Vendar nekaj godčeve krvi v njem,“
je veselo pomislil. „Godec zagleda, zaljubi,
zapoje — pa pozabi in gre svojo pot.“

Grk mu je ugovarjal, da ne razume tako
krutega srca. On da je drugačne krvi. Nje-
gov narod je vodil vojno deset let zaradi
ene same — lepe Helene.

Med pogovorom huškne zavita postava
v hospitalij, kjer sta pila Radovan in Epa-
frodit grško vino.

„Spiridijon!“ Trgovec ga je spoznal.
Evnuh je prestrašeno gledal godca in si ni
upal izpregovoriti.

„Ne boj se ga, govori svobodno!“

„Gospod! Iztok, magister peditum, tvoj
varovanec, je v ječi pod carsko palačo, od-
koder ne pride nihče na beli dan . . .“

Radovanu je zdrknila čaša iz roke in se
razbila na mozaiku. Zakričal je in se sesedel
na tla — Epafrodit se je pa stresel v mrzli
groznici, stisnil krčevito ustnice in skozi
bruhnil kletev na despojno:

„Zmagala si, zmija, prokleta . . .“

DRUGA KNJIGA PRIH. LETO.

IVAN PODLESNIK :

TELOVADBA IN ŠPORTI.

raktično zelo uporabljiv šport je kolesarjenje. Kakor pri večini športov, je tudi pri kolesarjenju to dobro, da se goji na prostem. Vendar se pri kolesarjenju razvija, kakor sem omenil že početkom tega sestavka, mišičevje telesa samo enostransko. Utrjuje se pač mišičevje nog, trpi pa vsled mnogokrat nerodnega sedenja gornji del telesa. Uvaževanja vredno je pri ljudeh, ki niso posebno trdnega zdravja in goje ta šport, sledeče: kolesarijo navadno po cestah, ki so bolj ali manj prašne, semintja strme, posute s kamenjem i. t. d. Dalje je treba svariti pred prenapenjanjem moči, kar se posebno pri športu te vrste večkrat dogaja. Na zdravje zelo vplivajo vremenske izpremembe. Skratka, šport kolesarjenja je lep in tudi zdrav, zahteva pa še več previdnosti kot hribolaztvo.

Za zdravje manj pomembna je avtomobilistika, ki se je pričela v zadnjem času tako strastno gojiti.

Tudi kolesarjenje z motocikli nima daleko tiste zdravstvene vrednosti kot kolesarjenje z navadnimi kolesi. Že sključeno, nerodno in nelepno sedenje na motociklih ni zdravo, še manj pa mnogokrat tako divje drvenje v oblakih cestnega prahu. Tudi v zdravstveni gimnastiki naletimo na kolesarjenje, na katero polagajo zdravniki veliko važnost, tako da se je razvila posebna zdravstvena metoda, ki jo imenujejo „cikloterapija“ ali „ciklogimnastika.“

Eleganten šport je jezdarjenje.

Važne in zdravju zelo koristne so različne športne igre kakor Lawn-Tennis in igre z žogo. Za otroke neprecenljive vrednosti so razne otroške igre na prostem.

Še mnogo je športov, ki pa imajo več ali manj za glavni namen samo zabavo.

(KONEC.)

Vrednost in pomen športov raste s porabo moči pri izvajanju tega ali onega športa. Za vrednost športa zelo važno je tudi delovanje mišičevja. V svoji vrednosti za človekovo zdravje prevladujejo vedno oni športi, pri katerih deluje kar najbolj celotno mišičevje telesa. Vsled tega pa prvači nad športi sistematično gojena telovadba. Tam pa, kjer zaostaja vrednost športov za človeško zdravje, ostane pa še vedno velik pomen športov, ki tiči v tem, da športi človeka zabavajo in ga odvrtačajo od alkoholizma. Angleški delavec zelo goji razne športne igre. Šport mu je v zabavo in razvedrilo. Zato pa ravno med angleškim delavstvom najdemo toliko zdravih, treznih ljudi.

Kako velikega pomena pa so telovadba in športi za mladino, sem poudarjal v tem sestavku že večkrat; ponavljam samo besede odličnega medicenca dr. Jacoba, ki pravi v svojem predavanju o gimnastiki, da je najgotovejši pripomoček za vztrajno narodovo moč krepitev moči mladine. Pa ne [samo duševnih, temuč tudi telesnih!

* * *

Angleži in Američani so se v novejšem času zelo vztrajno poprijeli nove telovadbene metode japonskega „Dšiu-Dšitsu.“¹⁾

Ta način krepitve človeškega telesa je za nas Evropejce nekaj posebnega, ker se popolnoma razločuje od drugih telovadnih ali športnih sistemov. To ni ne metanje in ne boks, ni telovadba in niso borilne igre. Ima pa vendar od vsakega nekaj. Važno je pri tej metodi to, da se krepe in razvijajo vsi deli in moči telesa enakomerno. Značilno in velikega pomena je tudi to, da

¹⁾ H. Irwing Hancock: Dschiu-Dschitsu.

predpisuje ta telovadba učencem in voditeljem najvišjim higieničnim zahtevam odgovarjajoč način življenja.

Kakor pripoveduje pisatelj H. Irwing Hancock, mora na Japonskem vsak vojak in

Glavno dobro te telovadne metode ne obstoji namreč samo v tem, da se razvija mišičevje telesa enakomerno, temuč, da si pridobi vaditelj Dšiu-Dšitsu poleg telesne sile tudi mnogo gibčnosti in poleg samo-

J. VJEŠIN.

POVRATEK IZ TRGA.

vsak javni stražnik obiskovati nekaj časa tečaj, v katerem se po metodi Dšiu-Dšitsu uri v borilnih in brambenih vajah. Take tečaje za policiste so vpeljali tudi na Angleškem in poizkušajo ž njimi na Nemškem.

zavesti tudi vedno prisotnost duha ter zmožnost, slabosti nasprotnikove izkoristiti in ga celo premagati z njegovo lastno močjo.

Ta japonska metoda krepitve telesa zasleduje tudi praktični cilj samoobrambe v

slučaju potrebe; zato pa je velike važnosti ravno za vojaka in stražnika. Prej omejnjeni pisatelj, ki je z namenom, da se priuči tej japonskej umetnosti, obiskaval dalje časa šolo znamenitega učitelja Dšiu-Dšitsu Inuje San, trdi, da je ravno sistematično in splošno gojenje tega načina telovadbe napravilo iz Japoncev najmočnejši, najvztrajnejši in najbolj zadovoljiv narod. Mnogo resnice je na tej trditvi, ako vpoštevamo, da k tem lastnostim japonskega rodu ne pripomore izključno samo vpliv telovadbene metode, temuč morda še mnogo bolj strogi predpogoji za vadbo v Dšiu - Dšitsu in pa skromne življenske zahteve Japoncev. — Japonec je v svoji hrani skromen, ni mu mnogo za mesno hrano. Riž mu je glavno hranivo. Ribe uživa zelo rad. Brez sadja ali sočivja ne pozna obeda, pri katerem pije mnogo čaja brez ruma, ker trdi, da rum odvzame čaju fini okus in aramo. Japonec ni vdan alkoholu, strasten pa je v kajenju. Prepričan, da je pravo hranivo podlaga za telesno moč, si pripravlja Japonec obede tako skromne, da se zdi Evropejcu skoro neverjetno, kje jemlje pri taki hrani Japonec svojo moč in vztrajnost v naporih, kar so pokazali japonski vojaki v zadnji rusko-japonski vojni. Kakor je Japonec preprost v hrani, tako preprosto mu je tudi stanovanje. Sveži zrak ljubi nad vse in v prosti naravi prebije skoro ves svoj prosti čas. Že od mladega vaje vremen-skih izprememb, ne pozna škodljivosti prepiha in revmatizem mu je nekaj tujega. Japonec ljubi snago, zato mu je poleg zraka voda najljubše zdravilo in krepčilo njegovemu telesu. Koplje se večkrat na dan in sicer ljubi tople kopeli. Neštete javne ljudske kopeli v japonskih mestih pričajo o snagoljubnosti Japoncev.

Tè lastnosti torej: zdržna hrana, skromnost v stanovanjih in obleki, ljubezen do vode in zraka, odlikujejo skoro vsakega Japonca in so značajni znaki japonskih vojakov, izvežbanih v šolah-telovadnicah Dšiu-Dšitsu učiteljev, ki predpisujejo svojim učencem skromni način njihovega življenja zlasti glede hrane.

Skromnost v vseh potrebah življenja, zmernost v uživanju in ljubezen do zraka in vode je priporočati vsem telovadcem, ki jim je telovadba resna in potrebna stvar in ne samo zabava, katere se kmalu naveličajo. Nima pomena in škodljivo je, po dveh ali treh telovadnih urah na večer prebiti morda dvojno toliko časa v gostilni, kjer se žalostno razmeče dobro, ki se je pridobilo v telovadnici. Kratki izprehodi po telovadbi so zelo priporočljivi.

Zdravje ni dobro, katero si moremo pridobiti samo s telovadbo in športi. To dvoje samo pospešuje zdravje in krepí moči zdravega telesa. Glavni predpogoj za zdravje je pameten način življenja. V času, ko vidimo na vseh straneh, kako se preprosto ljudstvo, kako se delavec in inteligent vdajata nezmernosti v uživanju in zlasti v uživanju alkoholnih pijač, kar je odločno zdravju in človeški inteligenci škodljivo ter usodepolno za naraščaj narodovih moči — v tem času moramo, ako ne z drugega, vsaj z zdravstvenega stališča odločno poudarjati pomen zmernosti v uživanju alkoholnih pijač, in ne tajim, da je zlasti telovadec abstinent v tem oziru naš ideal.

Kaj bi nam pomagalo, če bi imeli še toliko lepih narodnih telovadnic, v katerih bi se urile in krepčale telesno ter izobraževale duševno najboljše mlade narodove moči. Kaj nam pomaga, če imamo še tako dobro disciplinirano in narodno zavedno ljudsko armado mladine. — Kaj nam pomaga vse to, če pa vidimo, da razdira strupeni sovražnik mladine — alkohol naša dela in nam vsekuj globoke vrzeli v naše vrste. Zato pa ni potrebno, da je naša mladina samo krepka in zdrava telesno, temuč predvsem potreben je prvi predpogoj za to, namreč zmernost v uživanju.

Nezmernost v uživanju zlasti strastno vdajanje alkoholizmu, izključuje zdravje. Ker pa je prvi namen telovadbe in športov, ohraniti človeško telo zdravo in ga ubraniti pristopom različnih bolezni, je samoobsebi razumljivo, da potrebuje telovadba in potrebujejo tudi resni športi prvega pred-

pogoja t. j. zmernosti in še bolj zdržnosti od vsega, kar je nasprotno temu blagemu namenu.

Prav tako važen namen kot zdravje je telovadbi in športom krepitev duševnih moči in sil. Tudi ta namen izključi nezmernost, ker nezmeren človek ni zdrav fizično in se tudi duševno ne more vztrajno obdržati na tisti stopinji moči, ki jih zahteva naš čas. Ako torej ne izpolnimo prvega predpogoja v dosego namenov, ki jih imamo s telovadbo in športi, potem sta ta dva samo nekaj, kar nima trdnega temelja in česar se poprime človek, zlasti pa mladina, samo za zabavo, katero opusti kmalu, ker jo zva-
bijo druge, močnejše strasti na druga pota, kjer pozabi in potrači dobra, ki si jih je

morda pridobila v telovadnici. Strasten, telesnemu uživanju vdan človek ni vztrajen pri svojem delu in tudi ne bo nikdar vztrajen v telovadnici, kjer se dosegajo uspehi počasi in z resnim, rednim delom.

Ako si hočemo torej v mladini zagotoviti močan in zdrav zarod, ako hočemo izobraziti mlade sile telesno in duševno potom telovadbe in izobraževalnih društev, tedaj moramo skrbeti predvsem, da je ta mladina trezna, in jo dovajati do skromnih življenjskih potreb.

Trezna, zdrava, vesela in bistra mladina je naš ideal! Le na tej poti si zagotovimo tudi resno, zavedno in inteligentno narodno armado, ki bo ljubila domovino ne z lepimi besedami, ampak z resnim delom!

ANTON MEDVED :

ŽALOSTI.

Tiha žalost, znanka verna,
ali k meni plavaš spet,
težka kot megla večerna,
mrzla kakor gorski led?

Ali trudnega trpina
ne pustiš nikdar, nikjer,
da pod tovorom spomina
odpočil bi vsaj zvečer?

Iz oči ne vabi srage,
beži jadrna naprej
in nobene duše blage
z mrzlim dihom ne prevej!

Tiste le objemi žala
in jim vzbudi misli žar,
kterim je življenje — šala,
trebuh bog, in vzor — denar!

CVETKO GOLAR:

JESENSKE ROŽE.

Vsa v zelenju in cvetju je bila hišica ob cesti; nanovo pobeljeni zid se je lepo svetil med drevjem, troje oken s plavimi polknicami je gledalo proti solncu. Bila je lična in mala, prijazen dom, ki so ga s konca na obeh straneh obdajale gredice, posajene z rožami, z belimi in rdečimi.

Mlade jablane so stale v vrsti proti jutru, in medlistjem, že ponekje orumenelim, so se debelila jabolka. Veter je šumel med vejami, da so se tresli vršiči in se zibale dolge sence po travi.

Na pragu je stala visoka, bleda žena. Bila je še kot dekle, vitka in mlada, v naročju pa je držala malo dete in govorila ž njim:

„Ali pride danes tatek, ali pride tatek, reci, Milče!“

In prišla ga je za glavo ter pritisnila čelo na njegov obraz. Otrok še ni znal govoriti, z ročicami jo je zgrabil za lice, zakopal prste v njene oči in kričal:

„Ta-ta, ta-ta!“ Potem je našobil ustni in začel gibati glavo, kot bi pritrjeval.

„Mali ljubček, kaj ne, da pride ata!“

In otrok je zopet kimal in vlekel mamo za lice in usta.

Stopila je na cesto in gledala proti ovinku, kjer je vstajal klanec in se izgubljal za gozdom.

„Še ga ni, danes ga še ni, ali jutri, Milček, pride ata!“ Poljubila ga je na lica in pritisnila k sebi, da je otrok zajokal.

„Pusti ga vendar“, se je oglasila za njenim hrbtom kmetica, ki je prišla iz vasi. „Kako ga stiska, ubogega otroka! Ali še ni Filipa?“

„Ne, pa zdaj mora priti vsak dan. Ali je kaj pisal?“

„Še tebi ni, nam tudi ne“, je odgovorila. Bila je to Filipova sestra, ki je prišla sva-kinjo obiskat.

„Kako je čuden! Kar izgubi se, pa ne da o sebi glasu.“

„Ti se že bojiš zanj, Roza, ah, potrpi! Mora delati in ne utegne vedno misliti nate.“

Poslovili sta se; Roza je šla nazaj proti hišici na vrt. Gredice so bile vse polne bujnega cvetja; rožni grmiči so se razgrinjali naokoli, bohotna stebelca so se šopirila in gizdavo drhtela v mehki sapi. Cvetele so potonike v velikih, rdečih kolobarjih, globoko povešenih in zibajočih se v lahkih strujah. Poleg njih so rastle astre: bila jih je dolga gredica, vsa pisana; barve so se prelivale, snežno-bele in zlate, temno-plave in rožne. Na drugem koncu je stal zopet grm svetlih potonik; košate rože so se klanjale solncu in se objemale z georginami, ki so zavzemale končno stran vrta. Svetlorumeni, ostri lističi so bodli iz svežega, dehtečega koška in se družili v svetlo krono, ki je sijala kot pozlačena, in kadar je priletela čebela ter sedla rožam na srce, so se nagnile in zatrepetale.

Mlada žena je stala sredi gredic in se zamislila:

„Ko bodo cvetele astre...“

* * *

Vsa v zelenju in cvetju je bila hišica ob cesti. Okoli in okoli so žarele po vrtu opojne rože, po gredicah je cvetel tulipan, cvetela je lilija. Mlade jablane so bile opasane z rožno, belordečo krono, in tam dalje so se zgrinjale bleščeče, pisane trate. Pomladnje solnce se je lesketalo nad polji, razžarjeno jutro je soplo mlado življenje.

Lastavice so se že vrnile z juga in si znašale gnezda, a Slavinčev Filip se je tisti

čas napravljaj na pot, jemal je slovo od doma, od svoje mlade žene. Namenil se je v svet za delom. Iz vasi je odhajala cela truma mladeničev in mož, ki so se odpravili na tuje, da si poiščejo zaslužka. „Kaj bomo doma“, so govorili, „gremo po svetu!“ „Tam zunaj cvete zlato!“ so govorili mlajši.

„Res bomo morali v jame, kjer kopljejo rudo, ali zato bo naš trud plačan s kronami, če ne s cekini“, so menili starejši.

In ž njimi se je napotil tudi Filip.

„Zakaj bi šel“, mu je hotela braniti Roza, njegova žena. „Tudi doma se najde delo, in lepše je tu.“

„Kaj bo lepše! Ni zaslužka, a zunaj! Grem in se vrnem, kadar bom bogat.“

„Kdaj misliš, da prideš? Ali jeseni?“

„Jeseni. Takrat pridem.“ Postal je zamišljen in gledal ženi v solzne oči.

„Tako dolgo te ne bode, in meni bo hudo po tebi. Ves čas bom mislila samo nate in težko čakala jeseni. Ko bodo cvetele astre, tedaj prideš?“

Nasmehnil se je, a veselje mu ni moglo na obraz. Nič ni odgovoril, le tiho je strmел v tla in stiskal ženi roko.

„Ko bodo cvetele astre, takrat prideš?“

„Pridem.“

Tako ji je obljubil Filip in se poslovil. Roza je mislila na moža in vse si je predstavljala, kako bo hodil po tujem, kako bo delal zanjo in za sina. Ne bo imel miru ne veselja, trudil se bo dan na dan po jamah, in ves črn bo v obraz, od dela težke in trudne roke. A kadar se vrne...

Zasijale so ji oči, in v duhu je že videla prihajati Filipa. Ni še odšel iz vasi, a ona je že mislila na tisti čas, na jesenski dan, ko se vrne zopet k njej. Po cesti, od klanca doli je odmevalo petje; z veselo pesmijo in s solzami so se poslavljali fantje in možje od domovine. Filip je bil pri njih, vozili so se na dveh vozovih proti mestu, in ko se je cesta zavila okrog gozda, so obračali glave in gledali nazaj proti belim hišam.

Roza je mislila na tisti čas, ko se vrne Filip. Pozdravil jo bo s smehom in samega veselja ne bo vedel, kaj naj reče. Solnce

bo sijalo v sobo, a zunaj bodo cvetele astre... In sklenila je, da mora biti hišica vsa v rožah in vesela in cvetoča, ko objame zopet gospodarja, gredice obsajene z astrami, potonikami, en sam rožni val mora kipeči okoli oken.

V vasi je dobila semen ter jih vsejala. Vso pomlad in vse poletje je gojila rože in zalivala zjutraj in zvečer. Čim bliže je prihajala jesen, tem lepše je bilo okrog hišice, in ko so začeli postajati solnčni žarki milejši, ko so ocveteli travniki, tedaj so zacvetele rože po gredicah v bohotnem žaru in živih plamenih.

„Ko bodo cvetele astre...“

Roza je hodila med gredicami in pestovala sina. Rdeča in lepa je bila v lice in oči so se ji lesketale ter gledale čez polje in čez gore, gledale so v daljno deželo in videle Filipa. Ravno sedaj je morda v mislih pri njej, spominja se sina in bele hišice ter misli na svojo obljubo. Šteje dneve in tedne, kdaj pride njegov dan, kdaj se odpelje proti domu; ves je že nepotrpežljiv, zakaj žalostno mu je samemu v globoki jami, pod zemljo, v prahu in temi, kjer vedno grozé skale nad njim, kjer se rušijo oboki...

Stala je konec vrta in mislila. Počasi je stopila med gredice, kjer so se že razvili cvetovi, kjer so že cvetele potonike. Tudi astre so se že odprle in odklenile svoje zvezdaste cvetove. „Le cvetite, rože, ah, sedaj ima priti Filip!“ Bila je srečna, zakaj pred njo je sijala zvezda pri zvezdi na zelenem polju. Srce se ji je topilo v prsih razkošne radosti in sladkega pričakovanja, gorki vali svetlega in blagega hrepenenja so jo napolnili.

„Sedaj ima priti Filip!“ Vsako jutro navsezgodaj, ko je še padala rosa izpod neba, je že stala na pragu. Ni še bil dan, ni se zaznavala zarja in nič se ni videlo. Cesta se je izgubljala v megli, in oko je zastoj strmelo v belo morje.

Dopoldne je bila zopet zunaj, pogledala je na vrt, potem pa zopet zrla proti klanecu in vroče želela, da bi se prikazala znana in ljuba postava izza ovinka.

„Astre že cvetó! Ali ne ve?“ Pisala bi mu, ali odkar je odšel, ni dobila vesti od njega. Ni bilo pisma, ki bi ji povedalo, kod hodi Filip. Niti pozdrava ji ni poslal po drugih, po tovariših, ki so šli ž njim, in ki so že pisali domov, da so dobili delo, a da se mislijo kmalu vrniti. Minulo je že pol leta, kar so bili na tujem, in ves ta čas ni dobila Roza niti glasu od svojega moža.

„Ni še tatka“, je govorila sinu, „kje hodi tatek?“ Morala je zopet na vrt, da bi se prepričala, ali res cveto astre? Sedla je k njim in mislila na moža. Še enkrat je preživela v duši vse minole dogodke, odkar se je seznanila s Filipom.

Ali je bila jesen ali zima? Ne, moralo je biti spomladi, zakaj toliko sreče še od takrat ni doživela in toliko cvetja ni v zimskem času, kakor ga je tedaj zacvetelo pred njenimi očmi, toliko zlatih žarkov nima zimsko solnce, kakor jih je tedaj posijalo na njeno lice; taka svetloba gori samo spomladi, kakor je tedaj padla v njeno dušo. Filip je zidal hišico ob cesti, in ona je prišla mimo.

„To bo srečna tista, ki bo gospodinjala tukaj! Moj Bog!“

In potem je mislila, pogosto mislila na malo stavbo in na mladega zidarja ob cesti.

Ali je bila jesen ali zima? No, moralo je biti spomladi zakaj solnce je žarelo, cvetje je bleščalo in smejale so se trate in peli so gozdovi.

Filip je prišel k njej v vas.

„Glej, Roza, hišo sem si postavil, ali kaj mi bo samemu? Ko sem jo zidal, sem vedno mislil: Katera bo gospodinja v moji hiši? In želel sem, da bi bila ti ... Ali hočeš?“

Iskal je njenih oči, ali njo je bilo tako sram.

„Ob večerih, po delu sem bil truden, da mi je bilo vse telo kot razbito. Roke so mi bile ranjene od ostrega kamenja in vse ožgane od apna. Ali nič me ni bolelo, nič nisem čutil ran in trpljenja, kadar sem se spomnil tebe. Želja, da bi bila ti gospodinja v tej hiši, da bi bila ti moja žena, mi je dajala moči in volje, da mi niso mogle blizu težke skrbi. Ali hočeš?“

Tako jo je snubil Filip, in ona mu ni odrekla, mu ni mogla odreči.

Prinesel ji je zlat prstan in dejal: „Pred tremi leti sem ga že kupil in mislil: Ali bo prav Rozi? Ali se bo podajal njenemu prstu?“

Postala je njegova žena.

Ustanovila sta si dom v beli hišici in tihi mir je objel nizki krov, kjer je sijala sreča. Lepi so jima bili dnevi, naj je bilo zunaj solnce ali je škropil dež iz sivih oblakov; žalostnih senc ni bilo na vedro čelo in na jasna lica.

Prišla je na konec svojih misli in se obrnila proti oknu, ker se ji je zazdelo, da nekdo hodi po sobi. Izza vogla je stopila Filipova sestra:

„Kaj je s teboj! Že celo večnost hodim po hiši in kričim, pa ti nič ne slišiš. Ali veš kaj novega?“

Roza jo je pogledala; v njenih očeh je bilo nestrpno vprašanje.

„Markov je pisal; tam je kot Filip. Drugi teden se vrnejo.“

„Drugi teden!“ Hlastno je ponovila Roza te besede; dihala je hitro in močno, kot da se je iznebila velikega bremena, in okrog usten se ji je nehote pojavil smehljaj.

„Kaj ti je, Roza? Zakaj se smeješ?“

„Nič ni, spomnila sem se nekaj veseliga“, je odgovorila in zaželela je, da bi bila kmalu sama, da bi se mogla sama s seboj veseliti.

„Markov je pisal, da imajo težko delo in slabo so plačani. Vsi želé, da bi bili čimprej doma.“

„Ali v jamah delajo? Ali je kaj povedal o Filipu?“

„Nič drugzega ni pisal, kakor to, da morajo hudo delati in da je nevarno pod zemljo. Zmeraj kakšnega ubije.“

„Ubije.“ Roza je kar zadrhtela in prevzel jo je brezmejen strah, da bi se njemu kaj ne pripetilo. Hitela je v hišo, se nečesa spomnila, in zopet na cesto!

„Da bi bil že tukaj Filip! Ali drugi teden, v ponedeljek?“

„Ne vem, tega ni pisal. Ali si zelo vesela?“

„Kaj bom vesela?“ je dejala Roza, a pri tem jo je zopet napadel smeh in lica so ji zažarela. Pa takoj se je spomnila, kako nevarno je po jamah.

„Zmeraj kakšnega ubije, praviš?“

„Pisal je tako.“

Sedla je na prag in ni slišala pozdrava odhajajoče kmetice. Čez dolgo je vstala in videla svakinjo že daleč na cesti. „Z Bogom!“ je zavpila za njo in še enkrat: „Z Bogom!“

Solnce je zahajalo, in pred nočjo je morala še enkrat na vrt.

„Ko bodo cvetele astre...“

O, že cveto, že je ves vrt v zvezdah, v belih in zlatih kot nočno nebo. Ves dom je sredi zvezd, in Filip ve to in se odpravlja domov. Zagledala ga bo že oddaleč, že na klancu in letela mu bo naproti. „Filip, Filip!“ — Razprostrla je roke in izrekla njegovo ime.

„Ah, to je prezgodaj. Bog ve, ali pride!“ Vzdihnila je globoko in povsila oči.

„Drugi teden, drugi teden!“

Padel je mrak, od gor se je gnal velik oblak in potegnil je veter od severa.

* * *

Koncem drugega tedna, ker Filipa le še ni bilo, mu je šla naproti na klanec in od tam gledala v daljavo. Daleč, daleč so nesle oči, tja do sinjih gor.

„Rekel je, da pride, in sedaj ne pride. Kje hodi tvoj tatek?“ je govorila sinu.

„Ali ne ve, da že cveto jesenske rože, da je naša hišica že vsa v zvezdah. Ti, ti tatek!“

Roza je postajala od dne do dne bolj nemirna. Sedaj bi se že imel vrniti, ali še vedno ga ni. Stala je na klancu uro za uro, ali cesta je ostala prazna in pusta; vlekla se je dolgočasno brez konca in kraja, lipa ob poti se je zvijala in pripogibala v vetru, in na vejah ni bilo več listja. Včasih je zašumelo in završalo za njo v gori, vzbudili so se v gozdu temni, zamolkli glasovi in neznan trepet je vstal v zraku.

Noči so postajale hladnejše, bela megla je vsako jutro legla na zemljo. Pozno do-

poldne šele so solnčni žarki mogli na zemljo, da poljubijo jesenskim cveticam rosno lice. Tudi astre so že čakale nestrpno, trudne so že bile svoje lepote, težka so jim postala svilena oblačila. Zjutraj so povešale glave, in le opoldne, kadar je bilo solnce najbolj visoko, so pogledale na nebo, da pijejo gorko svetlobo. Dnevi so bili krajši in zjutraj je mrazilo, megle so se vse dopoldne kadile nad travniki, okoli gozda so visele ves dan kot umazano zagrinjalo pred zeleno krajino, kjer rastejo ponosne smreke in jelke, sveže v svoji naravni lepoti in bistrem gozdnem duhu.

Napočilo je jutro, ko je stopila Roza na vrt; žalostne so bile njene oči, resno njeno lice. Pogledala je po gredicah, in navdale so jo hude slutnje: Astre so bile vse solzne, astre so jokale; vsaka je imela zalite oči z žalostno roso in solzile so se vse dopoldne. Glavice so imele povešene, lističi so bili razmršeni.

„In vendar je rekel, da pride, ko bodo cvetele astre...“

Veliko očitanje je bilo v njenih besedah, in blede lice se ji je stemnilo; oči so bile polne velike skrbi, resna, ostra poteza se ji je zarisala okrog ustnic. Utrgala je astrin cvet, snežnobel in velik. Solza se je lesketala sredi zvezde in je kanila velika in žalostna na tla.

„Ti grdi mož, astre jokajo, ker si prelomil besedo!“

Tudi potonike in georgine so bile otožne. Stebla so trudno visela k zemlji in drgetala v mrazu, nekaj jih je uklonil veter in podrl na tla. Bile so zlomljene in vele, rdeči cvetovi so črneli in se sušili.

Bilo je hladno, obzorje je bilo zagrnjeno, in Roza je zaman gledala v daljavo. Šele pozno popoldne je solnce posijalo, in za trenotek se je razlila svetla in jasna luč po gori, odtod se je nagnila v dolino in memo-grede splavala čez belo hišico. Po cesti na klancu je nekdo tekkel v črni obleki; v roki je imel palico in zamahoval je ž njo po zraku. Rozi je zakoprnelo srce.

„On je, Filip gre!“

Gologlava je zletela naprej in tekla navzgor, se spodtikala ob kamenje ter vso pot ponavljala: „Filip gre!“ Brez sape je priletela na klanec, a tam ni bilo nikogar. Stara vrba je stala ob peščeni strugi, kjer se je pretakal curek studenčnice, in njene tanke veje so trepetale ter čudno vršale. Trhlo deblo je bilo zavito in prihuljeno od burje. Tam se je Roza ustavila. Zdelo se ji je, da gre nekdo tam daleč proti gozdu, ali ničesar ni mogla razločiti, tudi korakov ni slišala.

Solnce se je skrilo in le izza oblakov je postrani sipalo žarke proti strmim goram; ostri vrhunci in snežena slemena so sijala v krasni, žareči svetlobi, robovi so se svetili kot pozlačeni. A to je bilo samo za hip; takoj je ugasnila svetloba, žarki so umrli in le krvavordeča zarja je še bila razlita čez večerno nebo.

Roza je upirala hlepeče oči proti goram, kot bi hotela prodreti neznano daljo.

„In vendar je dejal, da pride, ko bodo cvetele astre ...“

* * *

Jutro je bilo hladno in jasno, zrak čist in od vzhoda je sijalo solnce. Blesteče gore so bile čisto blizu, sneg se je svetil po strmih gorah in navpičnih zarezah. Snoči je bil vihar; mrzel dež je lil ves večer, in zjutraj je bila slana.

Roza je šla na vrt pogledat, kaj je z rožami. Astre so bile poparjene, mrtvo cvetje se je dotikalo blatne zemlje, potonike so padle na vse strani, ožgane in kot pomandrane. Šla je med gredicami in se ustavila pred lepo razvitim šopom cvetic, ki jim je prizanesla nevihta in ki jim niti slana ni mogla škodovati. Roza je menila na prvi pogled, da so astre, ter se veselo začudila, kako da se niso vrgle na zemljo pred viharjem in jih ni umorila pekoča slana. Stale so pokoncu na trdih deblih, cvetje je bilo sivo-belo, žalostno in bolno, listi nazobčani in podolgovati. Bile so jesenske rože, otožne barve, kot bi žalovale. Roza jih je spoznala. Videla jih je vsako jesen na grobovih; na

dan Vseh svetnikov so bile gomile okrašene s temi visokimi in turobnimi rožami.

„To niso astre, to so mrtvaške rože! Kdo jih je vsadil?“ Ni se spominjala, da bi jih bila ona vsejala, in prevzela jo je temna slutnja. Srce ji je zastajalo, kot bi se kri v njej ledenila.

„Moj Bog, moj Bog!“

Silno se je prestrašila, in kot da vidi pred seboj nekaj groznega, je strmela predse. Roke je držala pred seboj in se plaho umaknila iz vrta. Skrila se je v hišo, zaklenila za seboj duri in se zgrudila na stol. Zakrila si je obraz in mislila.

„Astre so odcvele, njega pa ni bilo. In zdaj cvete mrtvaška roža ...“

Sedela je nepremično celo dopoldne. Skozi okno se je videlo ravno na vrt, na gredice, na bolestno in ledeno vzravnano rožo. Stala je mirno in tožno kot na grobu, narezljani lističi v cvetni kroni so narahlo drhteli.

„Nekaj se je zgodilo“, je ponavljala, in v srce ji je padla slutnja, da moža ne bo videla nikdar več. Ostala je hladna, kot brezčutna ter gledala skozi drugo okno; od tam se je videlo prav na klanec, na košček ceste pod gozdom.

Otrok se je zbudil v zibelki in začel jokati. Tedaj so se še njej ulile solze, dolgo zadrževane, in neutešen, obupen jok se je zaslišal v sobi. Odmeval je ves dan do noči. Žalost je legla na belo hišico, ker je na vrtu cvetela mrtvaška roža ...

Ni se genila od doma in se je črno oblekla. Minila je dolga noč, polna solz in tuge. Trudna je sedela pri mizi in gledala skozi okno. — Na klancu se je prikazala temna moška postava in za njo druga; stopali sta proti vasi. Koraki so jima bili trudni in so omahovali; z veliko težavo in počasi sta se pomikali navzdol. Za njima je prišlo še kakih deset ljudi; še večja izmučenost se je poznala na njihovi hoji. Vlekli so se dalje težko; vsak je nosil umazano vrečo na ramenih in se opiral ob palico.

Roza je vstala in stopila na prag. Mimo so prišli možje in mladeniči, ki so spomladi

odšli na tuje za delom. Bili so zdelani in umazani, obleka vsa blatna, in obrazi suhi in temni. Oči so jim bile udrte ter so zrle srepo iz globokih jamic med ostrimi kostmi.

Planila je k njim in vprašala:

„Kje je Filip?“

Prva dva sta šla naprej in ji nista odgovorila; bila sta iz druge vasi. Obrnila se je do ostalih, svojega moža ni našla med njimi.

„Kje je Filip?“

Iz vrste je stopil Markov.

„Ne bo ga“, je dejal tiho.

„Ne bo ga“, je ponovila tiho in mrtvo za njim. Začel ji je pripovedovati, da ga je v jami ubilo. Roza ni razumela ničesar: samo ponavljala je: „Ne bo ga!“

Gledala je za njimi, ki so odhajali v vas; oči so ji bile suhe in brez življenja. Stopila je v hišo in k zibelki:

„Ne bo ga!“

Otrok se ji je nedolžno nasmehnil, in tedaj je v njej vstala temna žalosti in bilo

ji je, kot da se ji je pretrgalo srce. Zgrudila se je na tla pred zibelko. Zopet je odmevala cela hišica od neutešnega, bolnega joka ves dan in vso noč. Mati je jokala pretresljivo, objemala otroka, kot da ga hoče utopiti v solzah.

Drugi dan je vstala, šla na vrt in izkopala iz prsti mrtvaško rožo. Hitela je ž njo proti pokopališču.

Tam je poiskala najbolj zapuščeno gomilo, ki je bila brez križa. Zrahljala je prst in vsadila rožo ravno na sredo groba. — Mislila je na moža: Kje je umrl, kam so ga pokopali, kje je njegov grob?

Tega ne bo izvedela nikoli. V tujem kraju so ga zagrebli brez solz in brez ljubezni.

Objela je z rokami pozabljeno neznano gomilo in začela je moliti za moža, ki se ni vrnil, ko so cvetele astre, in ki se ne povrne nikoli.

Na zemljo je legla tema in na visokem nebu so se zasvetile zvezde.

Kot bi cvetele astre na sinjem polju...

GRIŠA:

V DALJAVI...

V daljavi se je prižgala
samotna luč sredi morjá,
in mene je v srcu zazeblo,
globoko sredi srca.

Naslonil bi trudno glavo
na mehki zeleni mah,
pozabil bi svoje življenje
in upanje in strah...

Zasanjal bi pesem brezskrbno
o tistih srečnih dneh,
ko je ljubezen cvetela
v elizijskih vrteh...

In sanjal bi tisto ljubezen
z zamaknjenimi očmi: —
na lice mi padajo rože,
čez dušo mi Lete šumi...

FRANC KOTNIK:

O SLOVENSKI KMETSKI HIŠI.*)

olgo časa se folkloristi na kmetško hišo sploh niso ozirali. Tudi doba romantike, ki je bila vneta za narodne običaje, narodne pesmi in pravljice in iskala v njih izraza „ljudske duše“, je stopala zavezanih oči mimo kmetških bivališč. Zdi se, da je šele doba, v kateri so se začeli zanimati učenjaki za nižje sloje, dôba socialnih teženj, posvetila v to temo.

V I. poglavju Murkove razprave o jugoslovanski kmetški hiši ocenjuje pisatelj v to stroko spadajočo slovansko literaturo, ki je ostala nemškim učenjakom in tako tudi znamenemu profesorju Meringerju nedostopna, ker ne razumejo jezika. — Dočim imajo Hrvati in Srbi v tem oziru bogato literaturo, pogrešamo Slovenci te stroke dosedaj skoraj popolnoma. Nekaj stvari se nahaja v Valvasorju in pri Linhartu ter v knjigi: „Die österreichische-ungarische Monarchie in Wort und Bild“ — a to je tudi vse. Deloma je opomogel temu nedostatku Rus Al. Haruzin, ki je svoje bivanje na Bledu porabil v to, da študira slovensko hišo. Objavil je dve razpravi: 1. „Krestjaninъ Avstrijskoj Krajny i ego postrojki“ v peterburški „Živaja Starina“ 1902 zvezek 1 in v posebni knjigi ter ravnotam v 3. in 4. zvezku in posebič (St. Petersburg 1903) „Žilišče Slovinca Verchnej Krajny.“¹⁾ Profesor Murko je sam prehodil

¹⁾ O tem glej referat v „Dom in Svetu“ 1903, stran 338—441 od dr. Debevca. — O drugih knjigah A. Haruzina glej „Dom in Svet“ 1903, stran 55 do 56. Pod naslovom: „Die neuesten Arbeiten über das slovenische Bauernhaus“, je dr. Iv. Merhar ocenil knjigo v „Zeitschrift für österreichische Volkskunde“, XI. Jahrgang. 1905. I—II. H., stran 51—56.

tiste kraje in pravi, da Haruzin ni prezrl nič tipičnega. Navedel pa ni hišnih števil in tudi ne imen posestnikov, tako da je kontrola težja. Na notranji ustroj hiše se je premalo oziral. Slovenska terminologija se mu je tuptam ponesrečila.

V drugem poglavju govori profesor Murko o Meringerjevih delih o bosensko-hercegovinski hiši in o zgornjenemški hiši v sosednjih deželah. Meringer je po Murkovem mnenju dokazal: 1. Bosenska hiša spada v svojih glavnih delih k tisti stari srednjeevropski kulturi, ki je bila lastna Germanom in deloma Slovanom, 2. „Pomanjkanja kulturnega horizonta“ (vse življenje se vrši na tleh) v Bosni in Hercegovini (pisatelj dostavlja: in tudi v Črni gori, v gorskih krajih Dalmacije in v Srbiji) si ne smemo razlagati kot posledico turškega navala, ampak kot prvotno stopinjo kulture, na kateri so nekdanj stali tudi drugi sorodni evropski narodi. Torej se nam je v teh deželah ohranila jako stara kultura. Hercegovinska hiša spada k hiši romanskih in južnih dežel, bosenska pa k „srednjeevropski“, „alpski“ ali „zgornjenemški“ hiši, kakor jo od sedaj naprej Meringer dosledno imenuje. Ima namreč kakor ta prostor za ognjišče (kuhinja, kuća) in prostor za peč (soba). Kuri se torej na dveh krajih („Zweifeuer-Haus“). Izraz „zgornjenemška“ hiša je v toliko upravičen, ker si je pridobil zgodovinsko pravico (govori se tudi o hallstattski periodi), in ker kažejo baje dejstva na to, da je začetek njenega razvoja iskati v zgornji Nemčiji. Ker torej segajo „kulturni valovi“ „zgornjenemške“ hiše od Alp čez Hrvatsko, Ogrsko do Črne

*) Na podlagi dr. Murkove razprave: „Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven“. (Separatabdruck aus Band XXXV und XXXVI [der dritten Folge Band V und VI] der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.) Mit neun Abbildungen im Texte. Wien. Im Selbstverlage der Anthropologischen Gesellschaft. 1906.

gore in Bolgarije, moramo iz tega dejstva sklepati, da je tudi srednjeevropski vpliv na južne Slovence, bivajoče južno od Save in Donave, že jako star in da ni omejen samo na zunanjo obliko nekaterih mest s srednjeveškim tipom.

Posebno zanimivo za nas Slovence je 3. poglavje dr. Murkove razprave, v katerem govori o slovenski hiši. Po pravici poudarja g. pisatelj, da bi morali slovensko hišo posebno domačini natančneje proučevati. Posebno lahko nam bo to sedaj, ker nam bo dr. Murkova razprava dober kažipot pri raziskavanju te stroke. Pisatelj ni prezrl ničesar bistvenega. Kakor pri Hrvatih in Srbih, tako se kažeta tudi v Slovencih pri sestavi in slogu hiše dva kulturna vpliva. V južnem delu Goriške, na Krasu in v ostalem Primorju je hiša romanska, v drugih slovenskih krajih pa „zgornjenemška“, ki pa ima tudi dve razvojni fazi, namreč starejšo dimnico in navadno, mlajšo „zgornjenemško hišo“. Pri tej priliki opozorim na hiše na vzhodnem Štajerskem in pri ogrskih Slovencih. Na Štajerskem pravijo pri Radencih: „Pojd' mo v „koš“ pit“. „Koš“ je koča, ki je spletena iz vej in ometana z ilovico. „Koš“ sega do Kápele. Pri Kápele pa se začenjajo namesto „košev“ „zidi“. To so prvi „zidi“. Pravijo: „Pojd' mo v zid“. „Zid“ znači zidano hišico nasproti „košu“, ki je spleten in z ilovico ometan.¹⁾

¹⁾ Profesor dr. Karol Štrekelj pravi v razpravi: „Köse, Käser, Kosch“ (Zeitschrift für deutsche Wortforschung, herausgegeben von Fr. Kluge, V. Band, 4. Heft, 1904, stran 285. o „košu“, ki se rabi med štajerskimi in koroškimi Nemci za „kozolec“ (Harfe, „Ort zum Trocknen von Mais“, „Kukuruztrockengestell“), da se mu ni posrečilo v sedanjih slovenskih narečjih najti besede v tem pomenu. Gotovo pa je bila v tem pomenu pri Slovencih v navadi, ker ni verjetno, da bi bila preskočila Slovence in prišla naravnost od Srbohrvatov, kjer pomenja „koš“ po Vuku Karadžiću „Art Scheuer von Flechtwerk für Kukuruz“. Med štajerskimi in ogrskimi Slovenci pomenja torej „koš“ spleteno, z ilovico ometano hišo. Kako se zove tam kozolec za turščico? Na ta način bi našli most, po katerem je hodil slovenski „koš“ k Nemcem. Pleteršnik ne navaja pri košu pomena „hiša“.

Tu dostavljam k razpravi nekaj, kar se tiče koroške slovenske hiše! Velik kotelj, ki visi nad ognjiščem (zidom) sem videl „pri Končniku“ v Topli (najvišji kmet pod Peco, če greš na njo iz Črne). Na Dobrihah pri Guštanju in na Tolstem vrhu se nahajajo razen okroglih tudi trikotni „trimpuzi“ (trinožniki.) Zelo lepo mizo, ki ima menda na koncu v štirikotu izrezljan koledar za celo leto, sem tudi videl pri Končniku v Topli. Na Gorenjskem rabijo namesto mize „mén-trgo“. Na Jezerskem ji pravijo „meutrga“. V guštanjski okolici pa zovemo „méutro“ škaf, s katerim se nosi voda. Kranjski „škaf“ pa pomenja pri nas kad za zelje. Kakor pridemo, predno stopimo v „hišo“, najprej v „uópo“, tako imamo pred kletjo prostor, ki ga imenujemo „kletišnja“ (Vorkeller), kjer se shranjujejo škafi, perivnice itd., da se ne posušijo preveč in ne razpadejo. Kakor sem že navedel, nahajamo na severni strani slovenske Štajerske in Koroške posebno vrsto hiš, ki so starejše od drugih in navadno lesene. Opisal bom na kratko Juričevo hišo na Dobrihah pri Guštanju. Skozi vrata, ki so se preje zapirala „na zapah“ stopimo na „uópo“. Iz uópe peljejo stopnjice „na jís-po“ (podstrešje). Nasproti vratom je „kuhinja“, v kateri pa se ne kuha, ampak samo meso „vodí“ (suši) in iz katere se „netí“ peč v „novi“ hiši. Na desno pridemo v „dimnico“. Na prvi pogled zapazimo, da je „dimnica“ razdeljena na dva prostora. Leva stran je nižja, ker nima položenih desk, ampak so tla prstena. Tam stoji v levem kotu kotelj za svinjsko kuho. Na nasprotni strani pa je „zid“, ognjišče, ki je odprto. „Zid“ zavzema najmanj tretjino tega prostora. Spredaj „na zidu“ se kuha, za ognjiščem pa je takoj velika zidana peč. Na desni strani peči je „stranski zid“, kjer je pozimi ležišče za berače, ki priberačijo na večer k hiši in prosijo prenočišča. Pod stranskim zidom je odprtina, ki se zove „kòtbc“, kjer so „kure“ (kokoši). Pod sprednjim zidom je „pečka“, kjer se shranjujejo drva. Ker je cela stavba razen strani, kjer je zid, lesena, bi bila nevarnost, da bi iskre strop

vžgale. Da se to ne zgodi, nosi zid „kua-búčnjak“ (klobučnjak), katerega držita dva trama, pritrjena na vrhu leve in desne strani peči. — V klobučnjaku se zbira tudi dim, ki si išče poti skozi odprtino nad vrati ali skozi vrata na lopo, iz lope na „jispo“ in odtod na prosto. Desni del dimnice je pokrit z debelimi deskami. Ob straneh so klopi. V kotu stoji velika štirioglata miza, ob mizi dva stola. Na stropu so pritrjene „gliste“, kjer se sušijo „drúve“ (drva) za „kruhapéko“ in „trieske“ (treske). Take so v glavnih potezah naše dimnice.

Še ni tako dolgo, kakih 30—40 let, ko so se v naših dimnicah vršili prav patriarhalni prizori. K molzi so prišle krave s paše ali iz hleva v dimnico. Tam je stalo korito, kjer je bila zanje za ta čas krma. Ko jih je kravarica pomolzla, jih je pognala zopet v hlev ali na pašo. Za kravami so pridrvele svinje, ki so tudi dobile jesti v dolgem lesenem koritu v dimnici. Včasih pa so svinje, posebno manjše, imele prostor v kakem kotu dimnice in so bile venomer notri. — No — in za „živadjo“ so posedli k mizi ljudje, h kosilu ali k večerji. Tako je dimnica hranila „živad“ in ljudi.

Na levi strani lope je „nova hiša“, v kateri razširja pozimi prijetno gorkoto „káh-uasta“ peč. Okrog peči so klopi, ki so pritrjene. V kotu je miza, nad mizo v kotu „oltar“, na levi in desni od njega na steklo slikane podobe. V novi „hiši“ se še nahajajo omare, skrinje, „špámpet“ itd.

„Nova hiša“ nam že z imenom spričuje, da je res nova. torej poznejša pritekline. Izprva je bila sama dimnica. (Glej Murko M. A. G. XXXVI. str. 23!) Kje se nahajajo še dimnice? Omenil sem že, da na severnih krajih slovenskih dežel: pri sv. Ani na Krempergu (Štajersko), v mariborski okolici, na Pohorju in na levem bregu Drave, v slovenjegraškem sodnem okraju, v plibrškem okraju (na Koroškem). Pred leti so bile še pri Timenici, torej v celovškem okraju (pri „Freundenbergu“, ki leži ob cesti, držeči iz Celovca na Mostič, St. Johann am Brückl). V Ziljski dolini jih ni (l. c. str. 22). Znane pa

so tudi v velikovškem okraju, vsaj na Djekšah, ki leže na slovensko-nemški meji. A tudi v beljaškem okraju in sicer severno od Drave na Kostanjah so bile dimnice pred leti.¹⁾ Ali so še sedaj, tega ne vem. V „liber memorabilium Parochiae S. S. Philippi et Jacobi in Köstenberg, inceptus anno 1847“ pa beremo: „Ursprünglich, wie gesagt, war der Pfarrhof nur 6[□] lang, 4[□] breit, wo jetzt der große Keller ist, war damals die Rauchstube und ob derselben das Wohnzimmer des jeweiligen Pfarrers aus hölzernen Wänden. Im Jahre 1612 (wurde) derselbe reformiert. Aus der Rauchstube, deren Wände gemauert waren, wurde ein Keller“. Torej lahko trdimo, da se nahaja ali se je nahajala v severnih slovenskih krajih dimnica z malimi presledki od sv. Ane na Krempergu do Beljaka. In čudno! V slovenskem delu Ziljske doline je ni več. Vsaj Bünker, ki je opisal slovensko ziljsko hišo²⁾, je ni našel. In M. Mažar (Ziljan!) hvali v potopisu med beneškimi Slovenci (Kolo VI. 1847.) njih hiše, ki so čednejše nego nemške „dimnjače“. Torej je poznal le „nemško“ „dimnjačo“! In res, v nemškem delu Ziljske doline se zopet nahaja dimnica in nahaja se tudi okoli Millstatta. Med Beljakom in Ziljsko dolino po dose-danjih raziskavanjih nimamo dimnice, tukaj je torej vrsta dimnic, ki se nahajajo od svete Ane na Krempergu do Beljaka, pretrgana. Ali je pretrgana tudi na nemških tleh v beljaški okolici, mi ni znano, okoli Millstatta nas po Bünkerjevih študijah zopet sreča. Pomisliti pa moramo tudi, da ločijo Ziljsko dolino od dravske visoke gore (Dobrač i. t. d.), torej se ni mogel vršiti tako intenziven promet s temi kraji. Ziljani so občevali bolj z sosednjimi Slovenci, Rožani, Kanalci in Kranjci. Izključeno pa seveda ni, da je bila še v XVIII. stoletju tudi med slovenskimi Ziljani dimnica navadna kmetska hiša. Izginila je preje vsled prometa. [Naj

¹⁾ O tem sem zvedel šele v letošnjih počitnicah.

²⁾ „Windische (!) Fluren und Bauernhäuser im Gailtale in Kärnten“. (Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Band XXXV.)

opomnim samo na Scheiniggovo biografijo Jarnika. Kres IV. stran 38.] Iz tega pa je tudi razvidno, da obmejni Slovenci od nemških sosedov niso sprejeli ravno najboljšega, kajti „dimnica“ zaostaja daleko za takozvano „zgorrnjenemško hišo“, tipom, ki ga nahajamo pri ogromni večini drugih Slovencev.

Murko pravi, da se ne moremo izogniti vprašanju, zakaj „zgorrnjenemška“ ali „alpska“ hiša na „zgorrnjenemških tleh“ in na slo-

po prehodnih krajih. Zato pa moramo rabiti izraz „zgorrnjenemška hiša“ („oberdeutsches Haus“) samo pogojno.

V IV. poglavju govori Murko o razvoju hiše, o „kamri“, o hišicah, ki so nastale poleg hiše, ter o hišah na polju in na planinah. Medtem ko se je pri nas razvila „kamra“, pogrešamo to pri bosenski hiši. Tam so nastale „zgrade“, „kućari“ itd., kjer prebivajo sinovi z svojimi ženami. Tudi pri

PRED OBČINSKIM SODIŠČEM.

N. J. ZOSTHENKO.

venskih, ki tvorijo prehod k drugim jugoslovanskim, ni samovladarica in zakaj nahajamo po Meringerju in Bünkerju od Voraua na severnovzhodnem Štajerskem do Ziljske doline in tudi drugod po teh krajih zraven alpskega tipa tudi „dimnico“. To sega še v stare čase. Alpski tip se je moral razširjati posebno po večjih kulturnih cestah in se je v jugoslovanskih deželah bolj razširil nego

Slovincih nahajamo poleg domače hiše še hiše na polju. Zakaj so nastale te hiše? Pokazati hočem to na stavbah iz svojega rojstnega kraja, iz guštanjske okolice na Koroškem. Te stavbe je povzročila geografska lega polja in domače hiše. Pri nas so hribi precej strmi. (Tolsti vrh, Selovec itd.) Kmetijski domovi stojijo ali nad ali pod poljem ali sredi polja. Pod poljem stojijo navadno, če

je tam kaj ravnine, da se lažje pripelje kaj iz trga in z glavne ceste. Pa tudi prijetneje je, če stoji hiša na ravnini. Polje pa potrebuje gnoja. Težavno je gnoj voziti na strmino in zamudi precej časa. Kmet pa je pameten in čas je denar. Lažje je gnoj voziti navzdol nego navzgor. Postavimo torej na vrh polja „hlev“ za živino, kjer se bo nabralo poletu dosti gnoja, ko prihaja tja živina s paše. Pa tudi seno in otavo, ki ju posušimo v bližini, lahko shranimo gori in tudi pozimi je tam lahko nekaj živine. Tako so nastali v naših krajih „hlevi“. „Hlev“ se imenuje ta stavba tudi tedaj, če je v njem majhna kuhinja in izba. Imenuje se tudi „bajta“. Studenčnikov „hlev“ je stavba s hlevom, izbo in kuhinjo, Zágrnikov „hlev“ pa je sam hlev. Na Potočnikovi „bajti“, ki je rabila prej tudi v ta namen kakor Studenčnikov in Zágrnikov hlev, je sedaj samostojen posestnik. V teh bajtah so prej navadno stanovali sorodniki, tete, strici, bratje itd., ki so ostali do smrti pri hiši in katerim tudi navadno ni bilo treba izplačati dote, tako, da je ostalo vse pri hiši, kar je gotovo pospeševalo gmotno blagostanje cele — družine. Šele v novejšem času so „bajte“ poprodali. Posestnike „bajt“ imenujemo „bajtlerje“. Zanimivo bi bilo izvedeti, kake so hiše in druge stavbe na ziljskih planinah. Mogoče bi nam razjasnile, zakaj pogrešamo v dolini dimnice.

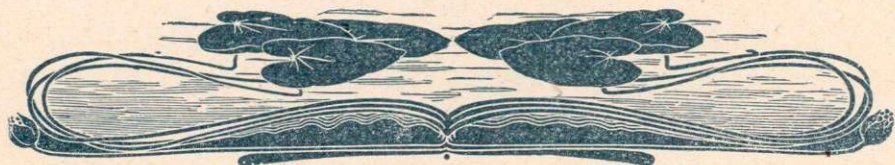
V. poglavje Murkove razprave obravnava imena za jugoslovansko hišo, ognjišče in izbo ter splošne opombe o slovanskih tujkah, izposojenih iz germanščine, in posebno o tujkah, ki se tičejo zgornjenemške hiše. Meringer, ki bi rad „zgornjenemško“ hišo predaleč razširil, pravi: „Jedes Stück des Hausrates ist ‚oberdeutsch‘“, namreč pri bosenski

hiši. Toda pri Srbohrvatih imamo tudi orientski vpliv, kajti dosti turških tujk nahajamo za hišno opravilo in posodo. In v romanski hiši nahajamo dosti alpskega orodja in posode. — Kako to, da nismo sprejeli s tujo opravilo tudi vseh tujih imen?

VI. poglavje nam opisuje jugoslovansko mizo.

Profesor Murkova knjiga je lep donesek k zgodovini evropske hiše. Kaže nam, da morajo raziskavati take stvari le domačini, ki ne le razumejo jezik ampak tudi dobro poznajo v to stroko spadajočo literaturo. Prof. Murko je s to razpravo tudi pokazal učenemu svetu jugoslovansko znanstveno literaturo in dokazal, da tudi nekaj delamo.

Naglašati pa moram, da s tem ni vse storjeno. Lubor Niederle [Národopisný Věstník českoslovanský (1906, stran 235.)] priporoča češkim filologom in narodopiscem, naj se lotijo enakega češkega dela, kajti Murkova knjiga jim bo v mnogem oziru lahko za vzor in jim bo dobro služila posebno v metodiškem oziru. Pri nas pa je treba še posebno specialnih študij. Glavna stvar pri teh rečeh pa so dobre slike. Meringer in Bünker imata na potovanjih zmeraj slikarje seboj. Slovenske hiše se mora lotiti Slovenec, in slike morajo napraviti slovenski slikarji, ki bi menda tudi ne bili hudi, če bi jim dalo ministrstvo ali akademija ali pa antropološka družba dunajska zaslužka. Društvo hrvatskih inženjerjev in arhitektov v Zagrebu je pričelo z delom „Građevni oblici“. Kaj pa slovenski inženirji in arhitekti? Vsekakor priporočamo odboru za sestavljanje slovenskega tehniškega slovarja, da pregleda razpravo in ekscerpira, kar se dá za slovar porabiti. Kaj pa odsek za narodopisje pri „Matici Slovenski“?

GRIŠA :

VALOVI PESMI.

1.

Iz tihega mraka, iz dalje neznane,
iz neme skrivnosti južne noči —
iz večnosti svetle, z zvezdami pretkane,
se topla, zaljubljena pesem glasi...

Počasi, kot v sanjah, se spušča obzorje
v nemirno naročje ledenih valov,
kot v sanjah predramljeno dviga se morje,
in sanje puhté iz polnočnih mrakov...

2.

Danes so misli odjadrale,
danes se čuvstvo slavi,
danes se ljubijo rože
v krilu južne noči.

Vstajajo pesmi skrivnostne,
vstajajo in koprné,
s tihimi nadami trkajo
danes na moje srce...

Kot bi se srečali znanci
iz trubadurskih noči,
bledi, zaljubljeni znanci
sentimentalnih oči...

3.

O kako je krasno to,
zibati se na valovih
in po južnih rož cvetovih
željno spuščati roko!

Kakor iz kipečih las
trgal bi nevesti venec,
da bi belih solz studenec
lil čez lilijski obraz...

Zdi se mi, da se v modrini
te lepote duša čisti
od sovraštva in zavisti
tega nizkega sveta...

4.

V teh lepih večerih,
ko plakajo zvezde
kot bele neveste
v solzáh tisočerih —
ko dihajo sanje

iz večnih skrivnosti
brezskrbne mladosti
v prostore brezdanje —
ko brišejo rože
srebrne oči,
ki rosa zaliva jih

svetlih noči — :
v teh lepih večerih
se duša vmiri
v ljubezni in veri
na blažene dni...

5.

Mogoče je, da ni poljan zelenih
pred mano več, kot bile so nekdanj,
mogoče je, da ni jih več nazaj
noči nekdanjih v sanjah zamujenih?

Kar bilo želj je v sanjah porojénih,
umrle v srcu so na vekomaj,
ugasnil ciljev je bogati sjaj
na stezah ozkih, s trnjem prepletenih...

Življenje se je znižalo do tal,
in človek se je onemogel zgrudil
pred samoljubja pestri piedestal.

Kar ciljev svetlih v sanjah sem zamudil,
ne bom za njimi plakal v temno noč,
dovolj je meni moja — krepka moč!

LEA FATUR:

VILEMIR.

ROMANTIŠKA POVEST IZZA TURŠKIH BOJEV.

XIV.

(KONEC.)

rebrno je zvenel Romanin smeh po palači, vrtu in kiosku. Aiša je pripravljala za na pot — cele gore tovorov, za katere bi trebalo krdela konj. Tudi možje so se smejali — skrbni Aiši. Vsi pa so zakrivali neugodni položaj komaj preboleli deklici. Romana namreč ni vedela nič o kugi, ne o Mohamedovi nemilosti. Bilo ji je lepo v palači, vendar je njena duša hrepenela po bosanskih gorah, po daljnem Rihenberku. Vsak dan je vprašala strica, kdaj že gredo, vsak dan ji je odgovarjal le-ta: „Nisi še dovolj močna, dušica.“ Vendar je bilo vse pripravljeno. Tovori so se gramdili, junaki hodili nestrpno po palači. Šli bi — ali kako iz mesta? Zaprli so bili mestna vrata tudi podnevu in niso puščali nikogar vun. Bakšiš bi utegnil pomagati — in naši znanci so se zanašali na to, dokler se ni povrnil Janko s paševih posestev. Ob Jedrenskih vratih ga je prašala straža, kdo in kam? Na odgovor mu je odprla vrata s pripombo: „K Ismail-paši smeš, ali od njega ne sme nihče. Smrti zapade, kdor ga izpusti.“ Ne iz mesta! Toda morda je vendar mogoče podkupiti stražo. Oprezni vitez je poslal Amro na poizkušnjo. Zaman; nobena sedmerih vrat se niso odprla Huseinovemu sinu. „Gre nam za glavo, gospod“, so se branile straže piastrov. „Mohamed si je zavaroval žrtve“, je rekel Radivoj, „kaže se, da pošlje skoro po tiste, k nočejo priti k njemu. Kdo ve, kako se nam še zgodi . . .“

Prodrli bi nemara s silo iz mesta — ali ženske. Vilemir je hotel na morje. Ivo je poslušal. Blisk nekega spomina mu je razsvetlil lice; oddaljil se je naglo, povrnil skoro in rekel veselo:

„Hvala Bogu! Mohamed naj nas le čaka. Imamo izhod iz mesta. Poslušajte! Ko mi je bil nagradil Mohamed moj sramotni odpad s to palačo, sem pregledaval sode v kleti. Carigrajci so imeli radi dobro vino — v urah bridkosti sem si preganjal spomine ž njim. Med vrstami sodov ob steni je bil posebno velik sod, nekoliko odmaknjen od zidu. Zadaž za njim opazim nekega dne vrata v zidu. Gotovo kako skrivališče zakladov, sem si mislil. Suženj mi je odprl vrata. Velik, temen prostor je zazijal pred menoj. Šum se je zaslišal, kakor od polagano se ziblajoče vode. Velel sem sužnju prižgati baklje in stopil ž njim v tisti neznani svet. Da ste videli! Pod Carigradom je ogromen, obzidan prostor. Dve veliki jezera se pretakata po njem, vmes so tlakana pota. S sužnjem sva šla naravnost po široki poti. Prišla sva do nezaklenjenih, le priprtih vrat, našla tudi ostanke jedi in skrinjico z biseri. Jasno, da so Carigrajci bežali tod na morje. Pred vratmi je raslo mlado vrbje. Zaprla sva s sužnjem vrata. Ukazal sem mu molčati o izhodu, ki pride morda še prav. Suženj je izginil kmalu po Jeleninem begu, jaz sem pozabil na skrito pot — sedaj sem se prepričal, da je v kleti vse po starem. Pojdite in pogledjte.“

Juro je prižgal baklje. Iz večletnega miru probujena vrata so zaškripala nevoljno. Nepregledna temna dvorana jih je sprejela. Čudno je bilo v njej. V tmuni je grgrala pritajeno voda. Svit bakelj je osvetlil vrste marmornih stebrov, na katerih je počival kameniti strop. Vilemir se je oziral po votlini in vzdiknil:

„To je velikanski, od Rimljanov sezidani vodovod, o katerem mi je pravil Zenon. Dve cisterni sta. Ena sloni na tristointridese-

terih stebrih, druga na devetstoterih. Deževnica in studenčnica se nabirata v trivoglatih ribnikih, šest ur daleč naokoli Carigrada, in se stekata po jarkih in ceveh v cisterni. Grki so bili že pozabili na ta vodovod in prišli zopet slučajno, kakor moj oče, do njega. Turek gotovo ne ve zanj. Tukaj se steka tako velika množina vode, da preskrbi lahko ena cisterna brez dotokov ogromno mesto skozi dvajset mesecev z vodo.“

ki je bila vzrasla iz vrbja in zakrivala z višičimi vejami vrata. Vilemir je razmeknil s sabljo veje in vzkliknil od veselja. Bospor se je blestel pred njim. Vsi so si oddehnili. — Juro si je ogledal vrbo.

„Treba bo sekire. Ob noč jo posekava s Tonetom. Ko odidemo, založim vrata z vejami.“

Vračaje se v palačo je razlagal Ivo Radivoju svoj načrt: V Peri dobi ljudi, ki spra-

NA VRATIH BOLNICE.

P. V. ZAGORSKY.

„Prav imaš, Vilemir, to je rimsko delo. Veličastno je tu. Svečniki so stebri, strop in tla se zdita posuta z biseri. Na blatu in vlagi se pozna, da voda včasih prestopa.“

Pogreznjen v načrt rešitve je molčal Ivo. Tako so prišli do železnih vrat, katera so odprli s težavo. Skozi odprtino jih je pogledal nejasno dan. Ivo se je prestrašil meneč, da je izhod zasut. Pa je bila le vrba,

vijo radi kristjana v varnost. Naroči si veliko ladjo, jo naloži z blagom in se popelje kot kupec do Belgrada. Od tam naprej bo paši odprta pot. Mohamed ne izve tako hitro za njihov beg. Tačas...

Ismail je sunil z nogo ob neko malo stvar. Zazvenela je rahlo kakor daljni spomin. Vilemir se je sklonil in pobral ženski zavratnici podobno reč. Blato se je držalo.

Hitro jo je vzel Ivo sinu iz roke in glej, zazveneli so številni zlati, zasvetil se je velik rubin . . . Ivo je pogledal smrtno bledega Radivoja . . . — —

Bila je zavratnica — Jelenina. Tisti rubin ji je bil dal Radivoj ob rojstvu Vilemirjevem, nebrojne zlate ji je bil podaril ob veselih dogodkih v mladosti tako srečnega življenja Jeleninega. Stali so presunjeni. Iz temin valov je vstajala Jelena, izza stebrov je stopala njena ponosna postava. Tod je torej bežala prelepa pred sramoto in tod je nosila drhteča mati Vilemirja . . . Pokleknil bi in poljubil sledove njenih stopinj. Pa izprala jih je že davno voda, zagrnilo jih je blato . . . Vlažen strop — vlažna tla in vlažna očesa . . . Poljuboval je Ivo zavratnico, kot drag zaklad jo je spravil na srce: „Dam jo Romani, toda ne sedaj, pretresla bi se ubožica.“

Vrnili so se v palačo in govorili z Aišo. Previdno je pojasnil Radivoj Romani položaj. Nežna potomka junakov ni poznala strahu, silila je na odhod.

Iz Pere je prinesel Ivo vest, da jih počaka o mraku drugega dne jadrnica pri vratih. Amra je vprašal, kaj storiti s sužnji, da ne zasledijo njihove poti. Vilemir je razsodil: Zaprimo jih v kiosk. Ko jim postane dolgčas, si bodo že pomagali.

Legli so zadnjič k počitku v Carigradu. Pa nobeden ni zatisnil očesa. Odbežala je kratka poletna noč, zarja se je zaznala. Vsi so gledali željno vanjo. Bila je zarja svobode, ki jim zasije izven tega tako krasnega, a zaslužjenega mesta. — Po zajtrku je zapovedala Aiša kiaru, da odvede vse sužnje k snaženju kioska. Za njimi je pozaklenil Juro vsa vrata palače, zapahnil okna.

Poldan je minil, preden so spravili tovore in odvedli konje v podzemski prostor. Žeža je bila napravila kosilo, kakor ga napravi kuharica ob selitvi, ko je raztresena v tisočerih skrbeh. Med kosilom je udarilo s tolkačem po velikih vratih. Spogledali so se. Vitez je hitel pogledat, kdo je, in se je vrnil smehljaje.

„Pijmo na zdravje velikega sultana, ki nam pošilja častno stražo . . . Sto sipahijev

čaka na ulici.“ Čaše so zveneale — tolkač je tolkel jezno po vratih. „Škoda!“ sta dejala Vilemir in Janko in se igrala z ročem sablje. Amra je tožno pogledal mater . . . Bil je čas . . . Še en pogled po pesmi lepote — malo sreče si užila tukaj, Aiša, in vendar je težko slovo . . . Radivojevo prijazno oko je tolažilo sina in mater. Pogum! Golobje oko Romanino se je ovlačilo, prišla je Amra za roko in ga vedla tožnega v klet; upognjena je sledila ob Radivojevi roki sorodnica prerokovega naslednika svojemu sinu. Pa ko so stopili v podzemsko dvorano, se je ohrabrila. Saj gre za sinom v svobodo.

Ivo je hitel do obmorskih vrat. Prišlo je nekoliko dnevne svetlobe in zraka do beguncev, ki so morali prebiti nekaj časa tam. Grgrala, tikala je voda. Konji, začudeni nad nenavadnim hlevom, so rezgetali, odzunaj je prihajal udar vesel, pesem galjotov, ki so vodili galeje. Sedeli so na tovorih, hodili po hodniku. Govorili niso mnogo. Dolge ure pričakovanja so končno minile. Svetloba je bledela, barka priplavala tik obrežja, zaviknil je čuk, zalajal pes — jadrnica se je ustavila. Tiho, naglo so se ukrcali. Dvanajst mornarjev, krepak krmar, nekdanji turški suženj, so se poklonili Ivu in znašali tovore. Fanaraki v Galati in Skadru so zažareli. Zvezdice so zaigrale, večerni veter je prinašal vonj vrtov. Pihnil je v jadra velike jadrnice, ki se je spustila veselo na pot. Roke potnikov in mornarjev so prekrizale čelo, usta in prsi, oči so se orosile radosti in tuge, srca so vzdihnili za božje varstvo. Temina je zagrnila Carigrad. Hrepeneč je gledala Aiša za njim. Husein, Amra, slava in moč, vse ostaja za njo. Časek je še videla žar velikega fanarja. Luna je priplula nad Azijskim gorovjem, obsevala bajno Bosporski preliv. Po obrežju so se belila letovišča . . . Amra je prišel k materi, se naslonil ob njo in izgovarjal šepetaje tolažbepolne besede kristjanov: „Češčena kraljica . . .“ Naučila ga je molitev Romana. — Hitela je barka. Bajnokrašna vožnja! Radovala se je mladina, snovala načrte za megleno prihodnost. Vile-

mír si je hotel zidati grad na tistem griču. kjer je preživel kot tlačan otroška leta — in potem . . . Ljubomira je rdela, molčala. Amra pojde z materjo na Koroško, da poišče grad na strmem hribu. Janko se zapiše v konjico, ki bo čuvala odslej po načrtu obmejnih plemenitašev noč in dan mejo. Zraven strica je sedela Romana in molčala. Njena prihodnost je bila — streči stricu, tolažiti očeta in če najde mater, živeti za njo. Tiha in globoka ljubezen do Amre mora ostati brez sadu . . . Plavala je barka. Stric in svak sta poslušala načrte mladine. Raduj se prihodnosti, mladina, upaj! Svetli so tvoji dnevi. Nam je že ugasnila zemška zarja, mi se oziramo za svetlejšim dnem. Tam požanjemo, kar smo sejali tukaj. Dobro obdelano je bilo polje Radivojevega srca, iztrebljen slednji plevel. Ivo pa bo moral še orati, kopati, trebiti. Motila ga bo Jelenina slika, Vilemirjeva postava, Romanin glas . . . Zakaj bi ne živel med otroki in se radoval? Ne, ne sme! Neobdelana je njiva srca, še raste trn in osat po njej. Čas žetve pa se bliža . . .

Dospeli so na odprto morje. Na krovu se je slišal smeh, petje. Krmar in mornarji, zaslužnjeni sinovi daljnih deželâ, so spremljali udarce vesel z monotono pesmijo. Veselo je pela slovenska, po turško oblečena mladina. Skrbno sta opazovala Ivo in Radivoj okoli velikega jambora združeni dvojici. Videla sta, kako preži nanje sanjavo-bleda ljubezen. Sledila bo vlažnooka tuga, vdrtolična skrb . . . Ne bilo bi veselja, da ni ljubezni, svet bi zaspal, postal velik grob — pa tudi bolečin bi ne bilo. Janko ni sodil med srečne, držal se je móž. Zanj je bil le boj, osveta za očetove muke, za pogaženi križ. Včasih se je domislil grličinih Nastinih oči, njenih tolažilnih besed — pa to je bilo le mimogrede — kakor splava lahna meglica na obzorje in se razprši . . .

Krmar je privozil varno v ustje Donave. V Galatu je pregledal trebušnat beg ladjo in potnike. Spoznal je Ismail-pašo in Amra bega, se jima klanjal do tal in želel, da bi bila njuna senca vedno daljši. Vprašal je po

dvorskih novicah . . . Bili so popolnoma varni. Toda begunec naj se ne mudi . . .

Po materi-reki, slovanski Donavi je ladja zajadrala med pečine in pregrade Železnih vrat, ki zajezujejo in zožujejo reko. Zato drvi tako mogočna in jezna skozi nje. Silno nevarna vožnja . . . Pa krmar, kateremu je bil dal galatski beg pomočnika, je prevozil srečno skozi Železna vrata, brodil mimo Grebena, čez padce in toke, mimo nebotičnih pečin, okoli katerih poletavajo orli in sokoli, kjer si je vsekala Rimljanova roka pot v skalovje, skozi temotni Kazanski prelaz v belgrajski pristan. Tu so se potniki izkricali. Hoteli so jež skozi Bosno. Radivoju je dejalo srce, da se posreči begu, kar se ni hajduku, da najde mater, ko je našel sina. Bogato je nagradil Ivo krmarja in mornarje, ki so se veseli vrnili v Carigrad.

V Belgradu so počivali potniki dva dni. Uživali so gostoljubje Ahmed-paše, ki jim je dal tudi vodnika, da jih popelje po najbližjem potu v bosanski pašaluk, in stražo, da jih varuje hajduških napadov. Tudi ženske so jezdile, celo Žeža. Radivoj je varoval Romano, Vilemir Ljubomiro, Amra mater. Ivo je jezdil sam. Bližal se je Bosni. Spomini mladosti, zlati, ljubi spomini so vstajali — pa podili so jih spomini sramote, dvigale so se krvave pošasti. Nizko je sklonil čelo tisti, ki ni bil vreden, da ga obseva solnce domovine. Ločil se je neopažen popolnoma od molčeče družbe in zajezdil med stoletne hraste. Konj si je iskal poti med grmovjem. Vstajalo je v šumenju gozda . . . Ptice so pele — pa to ni ptičji spev, to je Jelenin sladki smeh . . . Hrasti so šumeli — pa to je šum Jelenine obleke . . . Rumene kite cvetja so visele po grmovju — pa to ni cvetje, to so Jelenini zlati lasje . . . O Jelena, solnce lepote! Tvoj Ivo se vrača, ti mu prihajaš naproti . . . Vničeno je, kar naju je razdružilo . . . Ljubezen odpušča, ljubezen ljubi — prikaži se, Jelena, solnce lepote! Še se gibljejo stoletnih bosanskih gozdov mogočne glave, še se vije trta po dolinah in pečinah. Še se pasejo črede konj, goved in ovac po planem, skače brzonogi jelen

po gozdu, se valovijo polja, se penijo vode, belijo gradovi . . . Še je Bosna ponosna, bogata — vrni se, Jelena, solnce lepote . . .

A dvignile so se krvave pošasti, zagnile divno Jelenino podobo. Penila se je, pršela je Pliva . . . Na okroglatem griču se je prikazala prestolnica Tomaževića, dom Katarine . . . Medved-dvor je gledal pretilno iz drevja: Kje je moja gospa, kje vitez junak? Gorelo, žgalo je v srcu. Pošasti so šepetale: Vzemi, Ismail-paša, nož — zasadi si ga v srce . . . Vzemi pas — obesi se na visoko drevo . . . Tisoči so umrli tu in ti si sokriv njih smrti . . . Za tebe ni milosti, ni odpuščenja. Ismail . . . Umri! Izbegni pošastim, ki prežijo nate . . . Že je segla trepetajoča roka za pas . . . Pa jasno je zazvenelo po zraku: „Oče!“ Tista, ki je slutila, kaj se godi v očetovem srcu, je prijezdila na očetovo stran, ga tolažila z rahlo besedo . . . In Ismail je jezdil naprej . . .

* * *

Veselo je sprejel Vejhum-paša potnike iz Carigrada. Ženske je nastanil v haremu, moške je peljal v svoj selamlik. Mlada pašinja, obdana od majhnih otrok, ni vedela, kako bi izrazila Aiši, sorodnici gospodarja vseh vernih, svoje spoštovanje. Po mnogih poklonih in po običnem pogoščenju so se spustile v pogovor o kugi v Carigradu, o spletkah po carigrajskih in bosanskih haremih. Ljubomira se je igrala s pašino deco. Romana se je odtegnila družbi in si poiskala poti na vrt. Paša je imel svoj sedež v trdnjavi, katero je bil utrdil Tomažević, ki je bila zdaj last Mohameda. Vrt je bil na rebri griča, na vzhodni, neobzidani strani. Romana se je ozrla po kamenitih gorah domovine, ki so gledale njeno in nje pradedov zibel. Kaj čuti sedaj oče, kaj stric, ko morata uživati gostoljubnost Turkovo, ko poslušata njegove nakane za nove napade! Modro je bilo od strica, ustaviti se v Jajcu; vedel bo svariti obmejne dežele, izvedel kaj o — materi. Modro je bilo, ali grozno težko. Kletev je silila v usta, solza v oko . . . Premagana od svoje in svojcev bolesti se je vrgla Ro-

mana v travo in zarila lice v njo. Stric se je namenil ostati par dni pri Vejhum-paši. Naročil je Aiši, naj kaj poizve pri pašinji o Jeleni, naj se seznanj, obišče druge hareme; kar se je skrilo tam za vedno moškemu očesu — najde ženska. Romana je mislila na to, ali brez nade. Njena duša je bila tako trudna. Videla je očetovo roko na nožu, trpela vse njegove muke ž njim. Kakšno bo njegovo življenje in njeno? Kam se bo skrivil oče, ko pridejo ponosni plemiči, kam bo pogledal Vilemir, ko ga poprašajo: Kje je bil oče poprej? S kakim očesom naj stopi izdajalčev sin pred plemiča in poprosi Ljubomirine roke? Saj Vilemir ljubi deklico in ona njega . . . V bližini je šumel vodopad, pršeče kaplje so padale na Romanino glavo. Vrgla je fes raz glavo in strmela v vodo. O Bog — samo misliti ne . . . Ne čutiti, trpeti . . .

Zašumelo je, zaškripalo po pesku. Lahek, toda truden je bil korak, ki je prihajal, počasen, kakor človeka, ki je zgrešil cilj in se mu ne mudi nikamor. Romana je pogledala kvišku — srce ji je zastalo . . . Oko se ji je razširilo v groznem strmenju, lice je okamenelo . . . Po stezi je prihajala stara Turkinja, oblečena v modro platneno obleko. Glavo je imela razkrito. Sivi, zelo dolgi in bujni lasje so ji viseli razmršeni po ramenih, roke so visele trudno ob boku. Njen obraz je kazal sled nenavadne lepote. Zdaj so krile gube visoko čelo, modri obroči so senčili lica, vela je visela rumenkasta koža, nos se je tančil, blede ustnice so drgetale. Ta ženska je morala biti zelo bolna. Suhe so štrlele obramne kosti, videlo se je naglo dviganje pljuč. In ne le život — tudi duh je bil bolan. Na licu je ženi ležala tista grozna senca, ki priča, da je nehalo delovanje duha . . . Ko je zagledala Romano, se je ustavila pred deklico, jo motrila . . . Modro je bilo oko, ali brezizrazno je strmelo v svet, ker je bila pretrgana vez, ki veže zunanost z notranostjo. Senca misli se je pojavila na licu, roka se je dvignila počasi do čela, oko je iskalo . . . Stresla je glavo . . . Nič . . . Sklonila se je k Romani in ji pogladila lase. Brezmejna žalost se je

zrcalila zdaj v licu in očesu . . . Vsa žalost ljubeče matere je zvenela iz hripavega glasu, ko je vzkliknila z izrazom blazne: „Moj Vilemir, kje si, moje dete?“ . . .

Uboga, nežna Romana! Toliko let je hrepenela po materi, glej, zdaj jo je našla — blede, proti grobu hitečo, senco nekdanje Jelene . . . Romana ni kriknila v grozni bolesti tistega hipa. Ovila je roki krog vratu blazne in ji šepetala najslajše besede. Ta jo je poslušala in strmela predse brezizrazno . . . En spomin, ena predstava samo je živela v njeni duši . . . Zopet je zastokala: „Radivoj, reši Vilemirja!“

„Ali me ne poznaš, mamica? Ne poznaš, zlata mamica, svoje Romanke?“

Prisrčni hčerini glasi niso odzvali odmeva v odsotnem materinem duhu. Romana se je vrgla na tla in se razjokala kakor nikdar poprej — četudi je pretočila mnogo solzâ v svojem kratkem življenju. Pa tiste solze je sladil up . . . Izpolnil se je up, ali kako, o Bog! Deklici se je zdelo, da joče gora, zemlja in nebo z njo . . . Tedaj se je domislila in skočila pokoncu: Stric bo lečil . . . strica spozna sestra, Romane ne more, ker je bila takrat še manjši . . . Brata in moža spozna, razum se ji vrne, zdravje se vrne, in Jelena se bo veselila še dolgo v krogu svojih vnukov . . .

Močan si, Radivoj — prenesel si že mnogo. Iskal si sestro, zastavljal življenje za njo. A ona, nevajena kljubovati nevihtam življenja, je ovenela, se zlomila v pišu . . . Našel si dediča svojega imena, izpreobrnil se je Ivo, k popolni sreči si želel še sestre edinice. Pa ni je popolne sreče na svetu, Radivoj, junak! — In ti, Ivo? Klečati si hotel pri njenih nogah, prositi jo odpuščanja, tožiti o tako praznem, porušenem življenju . . . Tožiti, prositi, dokler bi se ne usmnilo modro oko in porosilo odpuščanja . . . Ne bo je, te tolažbe. — In ti Vilemir? V sijaju lepote je stala slika tvoje matere pred teboj. Kako si hrepenel nasloniti se še enkrat na njeno srce, ji potožiti, da si pogrešal slaboten njene roke . . . In glej, zdaj jo zopet imaš — in je nimaš matere . . . Strta je, pogažena Jelena!

Ko je izvedel Vejhum, da je sužnja pašinje dolgo iskana žena Ismajlova, je bil žalosten. Grozovit nasproti kristjanom, je imel mehko srce za svojce. Zato mu je bilo hudo, da je našel Ismail ženo, radi katere se je dvignil v Bosno, bolno na duši in telesu. Povedal je, kako je prišla Jelena v njegov harem. Abdul, Vejhumov brat, je potoval v Bosno. Naletel je na vojake, ki so hoteli privezati obupno se branečo žensko na konja. Smilila se mu je, zato jo je otel vojakom in privedel v Jajce. Branila se je, jokala in klicala imeni, ki sta ji vedno v ustih. Pašinja jo je utolažila nekoliko. Vsi so bili osupli nad njeno lepoto. Abdul jo je hotel vzeti s seboj — žena, ne sužnja naj mu bi bila. Pa ona je trepetala in besnela, če se ji je le pokazal moški. Moral jo je pustiti. Večkratov je prišel pogledat lepo tujko. Boleden ji je jemala čar lepote, Abdul je pozabil na njo, in tako životari tu. Igra se z otroki, veze, kadar se ji ljubi, večinoma pa hodi okrog in išče nečesa. Moškega ne sme videti, trepeče, beži. Ne je po cele dneve in je oslabela zadnje leto docela . . .

Radivoj je hotel videti sestro. Šel je na vrt, kjer so pustili Jeleno samo. Pretožno svidenje! Brat, ki je ljubil sestro z veliko, sveto ljubeznijo, ki se je ločil od cvetoče, mlade — je našel zdaj v poraženem telesu zmedenega duha. Ni bilo Jelene, solnčne, krasne. Nagovoril jo je rahlo, kakor mati bolno dete. Zgenila se je ob njegovem glasu, strmela je vanj . . . Pa ni hitela v njegovo naročje. Pogledala je po obleki, zatrepetala in klicala: „Radivoj, moj brat, pomagaj!“ Radivoj ni poznal solz — sedaj je plakal kakor dete. Tisti, ki so to svidenje opazovali, skriti za cvetočimi grmi, si niso vedeli sveta. Prevelika žalost je zagrnila misli. Ljubomira, katera ni občutila tako zelo bolesti drugih, si je domislila:

„Boji se vas, gospod, ker ste oblečeni po turško. Ko bi se oblekli, kakor vas je videla včasih, morda bi vas spoznala.“

Modra misel. Radivoj je ubogal. Sklenil je odvesti Jeleno na rojstni dom, v bližnji Medved-dvor, kjer je stanovala poprej. Nihče

ni prebival v njem. Ko je bil odšel Ivo v Carigrad, je zaklenil dvor in vzel ključke seboj. Pajki so predli mreže po dvoru, bršljan je preprezal zid in streho, veter je pobil šipe, se igral s polknicami. Po kleti je rastel mah, po dvorišču koprive. Po sobah je ležal na ped visoko prah, zid se je krušil. Na vrtu je podivjalo sadno drevje, slaki in trte so zagrinjale grme cvetočih rož. Dišalo je tako čudno, leblelo tako tiho po hiši in vrtu, kakor da se spominja še vse krasne mlade gospe, kakor da zveni še po zraku njen sladki smeh. Zapuščeni dvor je bil pribežališče hajdukov. Skriven vhod je vodil vanj. Kadar so iskali Turki hajduke po gorah, so našli oni tukaj varno zavetje.

Odprla so se okna in vrata zapuščene dvora. Urne noge so hitele po sobah — ljubeči pogled je objemal zaprašene stene. V okroglem stolpu je bilo vse kakor poprej, ko je bivala Jelena tako rada v njem. Na blazini pri oknu so ležale gosli, na stolu otročja suknjica, na tleh par otročjih opančičev in igrače. Kaki spomini za Vilemirja in Romano! Sestra se je naslonila na brata in mu pravila, kako sta se igrala pri nogah lepe matere, ko je ona vezla ali prebirala strune in sta sedela oče in stric na divanu zraven nje. O, da bi se vrnila tista doba!

Privedli so jo . . . Oblekli so jo v njeno obleko, ki je ležala v skrinji, v široko belo obleko. Hčerka je razčesala materi zmedene lase, jih maznila z dragim oljem, močila s solzami. Tudi sama se je preoblekla v materino obleko. Bila ji je zelo dolga, ker je bila mati visoke postave, bujnega telesa. Potem je vedla mater na divan, ji dala gosli v roke in sedla k njenim nogam, kakor da je nekdanja majhna, drobna Romanica. Široko so se bile odprle Jelenine oči, ko so jo pripeljali v dvor, v njeno ljubo sobico. Njen pogled je pozdravljal stene kakor stare znance, hitel po predmetih, po Romaninih laseh, kakor da je vse to tisto, kar je pogrešala duša. „Kje je Vilemir?“ je zaprašala.

„Stric je šel ž njim po rože na vrt“, je odgovorila Romana kakor v nekdanjih dneh.

Pred vratmi so zazveneale ostroge. Jelena je pogledala živo, lice ji je rdelo . . .

„Jelena, dušica, ali smem?“ Veselo, naglo je vprašal Radivoj. Mehanično, kakor da sledi davnemu spominu in navadi je odgovorila: „Svobodno, moj brat.“ Hitro je vstopil. Obleden je bil v dolg, bel župan, opasan z veznim pasom in pokrit z rdečo čepico. V roki je imel šop rož. „Zdrava, Jelena, globica“, je rekel in poljubil strmečo sestro na čelo. Poljubil je tudi Romano. Vse kakor so se pozdravljali — v nekdanjih dneh.

Prežene li ta igra mrak duha? Zaigralo je v Jeleninih modrih očeh — plaho, čudno in neubrano se je nasmejala. To ni bil Jelenin nekdanji smeh, bil je glas ubite duše . . .

Zazveneale so zopet ostroge, meč je tolkel na jeklene dokolenice. V viteški opravi, čelado, z dolgim peresem v roki, je vstopil Ivo. „Zdrava, Jelena! Zdrav, Radivoj!“ Jelena se je dvignila njemu naproti . . . Poljubil je njena blede usta, jo potegnil na divan in se sklonil nad Romano: „Si-li pridna, hčerka? Kje je Vilemir?“

Jelena se je naslonila na moža, gledala njega, brata in hčerko. Naporno so delali možgani. Ti znani obrazi, ki niso bili vendar več isti, kot so živeli v temoti njenega duha . . . Ta kraj, dom njene sreče, katerega je bila zapustila in šla kam, kod? Kako je prišla zopet sem . . . In kje je dete?

„Kod si jezdil, Ivo?“ je prašal Radivoj in pogledal presunljivo svaka. Ta je namršil čelo in odgovarjal nerad.

„Ne vem, kaj snujeta vidva s Katarino — pazi, Ivo . . . Jaz moram v Rim, čuvaj mi Jeleno — varuj se spletk. Veš, da preži Mohamed na našo deželo . . . Naša vitežka in kristjanska dolžnost je, da obvarujemo Bosno Turka, da zapustimo svojim otrokom svobodno vero in domovino. Zato ne spletkarita s Carigradom . . .“

Pozorno je poslušala Jelena. „Rim, Katarina, Mohamed, Carigrad, vera“, je ponavljala mehanično. Vera — ali je ni pogazil Ivo, ni-li bežala radi vere, da jo reši otrokom . . . Kje je Vilemir? Vstala je naglo, prašala odločno. Vznemirjeni so jo motrili. S strahom

se je prašal Ivo: Kaj sedaj... Radivoj je objel sestro, jo posadil nazaj:

„Saj pride, draga.“

„Mamica, odpri!“ je zaklical zunaj Vilemir, kakor bi hitel k nji — nekdanje dete. Jelena je zadrhtela ob tem glasu in stresla začudeno glavo. Vilemir je pritajil kolikor mogoče svoj glas — ali srebrnega otroškega ni mogel posneti. Pač je drhtela v njem ljubezen in strah — to je umela Jelena. Vstala je in hitela sinu naproti. Radivoj je odprl vrata. Jelena je širila roki v objem, lice ji je zalila sladkost materine ljubezni... Začudena je zastala... Vilemir je vstopil. Oblečen je bil v belo bosansko obleko, dolgi lasje, katere je skrival na potu pod turbanom, so padali po rami, kakor Vilemirčku. Britev je posnela skrbno vsak sled mahu raz mlado lice. Jelena je stala, gledala tistega, ki je bil — in ni bil njen Vilemirček... Pač, saj je to tisto krasno modro oko, katero je poljubovala srečna mati neštetrokratov, je tisto lepo lice, je to sin, ki je bil ponos materin, veselje očetovo, stričev up — je to zadnji Vladimirovič...

Vsa boleost dolge, v neizmerni žalosti za sinom nejasno prežite dobe je zvenela v materinem glasu, ko je kriknila: „Moj sin!“ in padla brez zavesti v sinovo naročje... Položili so jo na divan in pazili nanjo polni skrbi. Spoznala, zavedla se je vsega. Kako bo preneslo oslabiljeno telo to pretresujoče spoznanje in svidenje! Dolga je bila omedlevica, iz nje je prešla Jelena v globoko spanje. Ni kazalo buditi je. Romana je klečala pri njej, Radivoj je slonel pri nogah. Ivo in Vilemir sta se skrila, da se ne prestraši Jelena, ko se prebudi in... O, samo še enkrat naj pogleda, govori jasno, le en pogled odpuščanja, ljubezni, o Bog! Glej, Ivo, zapuščen vrt, rušeče se zidovje, to usehlo tebi tako drago rožo poglej! Plazi se, Ivo, po kolenih, naj ti lije pot v krvavih kapljah, naj dero v potokih solze, da izperejo srage krvi na tvojih rokah... Zadostil si želji častilakomnega srca, uničil si navidezne nasprotnike... Domovino si izdal, Ismail! Uničil si s tem sebe in tisto, katero si ljubil tako vroče.

Kam ubežiš pred njenim pogledom, ko se prebudi!

Solnce se je pomikalo k zatonu. V zapuščenem vrtu je odprla roža dehtečo glavico, v zapuščenem dvoru je odprla Jelena oko in se nasmehnila bratu.

„Jelena, zlata dušica, je-li da me poznaš!“ je vzkliknil in pokleknil k njeni glavi. Ovila mu je suhi roki okrog vratu. Dolgo je slonel brat pri sestri edinici, dolgo mu je šepetala, tožila, kaj je prestala, kar je bila ločena od njega. Izdajstvo možev, skrb, da reši dušo sinu, skrb, da reši svojo čast... Kako je padla megla na njeno dušo, kar ji je iztrgala sirova roka otroka... Kar je bilo pred tem, ji je bilo jasno kakor včeraj — kaj potem, koliko časa je bila bolna, ni vedela. Pa je pogledala svoji roki, upadle rame, sive lase in je vzdihnila: „Osivela sem! Bila sem res dolgo bolna, Radivoj? Ali ozdravim, povej? Rada bi živela med vami... O, poklič, privedi mi otroka...“

Hitela sta otroka v naročje materino. Stisnila ju je k sebi, ju poljubovala, kot bi jima hotela nadomestiti v tisti uri vso toliko let pogrešano ljubezen. Radivoj je branil sestri, jo silil da se okrepi z jedjo. Brat in hčerka sta stregla Jeleni. Čutila se je močno, lice ji je oživelo, rožnat sòj je prebijal polt. Ni se mogla nagledati sina junaka in drobne hčerke junaške matere.

Pred pragom je ležal Ivo na kolenih, poslušal... Izpraševala je otroka in brata o njunem življenju. Stric, le stric je zvenelo iz mladih ust, stric je bil občudovan, ljubljen kakor poprej — očeta ni omenil nihče. Ni z besedico ni prašala po njem... Ali mu ni odpustila? Ali ga ni nikoli ljubila?

Ivo, spokornik pred vrati, kaj hite hipi v večnost... Ali ti ne prinese nobeden odpuščanja?

Vendar je bil vsem na mislih... Samo imenovati se ga ni nihče upal. Tedaj pa je naenkrat zaprašala: „Radivoj, ne prikrivaj mi — kje je Ivo? Zdi se mi, da je bil tukaj...“

In hitel je praviti brat o Ivu spokorniku, o možu, ki jo je ljubil vedno... Jelena je

vzdihnila: „Slava Bogu, da se je vrnil k Njemu. O kje je, da ga objamem — saj tudi moja ljubezen ni minila nikdar... Kje je Ivo, da bo popolna moja sreča?!“

Tisti, ki je ležal na čelu pred vratmi, se je stresel... Na kolenih se je drsal preko praga in zaprosil:

„Jelena — odpusti!“ Naglo, kot v dneh mladosti, je vstala in mu stopila naproti. Za hip se ji je povrnila lepota. Rdela so lica, zlato so zažareli lasje okrog čela, ljubezen je sevala iz očesa. Bila je Jelena mladosti, tista, ki je stala tako krasna v jutranji uri ob vrtni stezi — — —

„Jelena, moje solnce!“ je vzkliknil Ivo in jo stisnil k sebi. Tesno so se ga ovile suhe roke, nagli udar njenega srca je čutil ob svojem. Rosnih oči sta gledala otroka starše, združene po tolikih letih. Radivoj je pogledal hvaležno proti nebu. Ta hip sreče mu je poplašal obilno ves trud njegovega življenja. Vse kar mu je še mogla dati zemlja sreče, se je zgrnilo nad spokornim Ivom. Pa v šepetu sladkih Jeleninih besed in poljubov mu je donel drug glas... „Če me ljubiš, pusti vse.“ — Gospod, preveč mi nalagaš... Pusti, da se solnčim v sreči ljubezni otrôk in žene...

Toda Gospod mu je olajšal nastop k pokori.

Jelena se je ozrla na brata in otroka. Vsi so tukaj, trdni v veri, močni v upanju, edini v ljubezni do nje... In nasmejala se je srebrno, veselo. Bil je smeh sreče, ki je zvenel tako nepozaben v srcu Vilemirjevem. Pa nagloma — kakor počí struna — se je utrgal smeh... Usta so ostala odprta, oko je strmelo... Bled je priskočil Radivoj, vzela se stro iz naročja okamenelega svaka, jo položil rahlo na divan, se sklonil nad njo... Rosne kaplje na čelu, so strmeli vsi na Jeleno, na strica; stali so tu kot okameneli.

Hipni čar lepote je izginil z Jeleninega lica. Zaprli, udrli sta se očesi, rumení, nabira se koža v neštete gube, nos štrli tako ostro — usta so tako sinja... Napor duha, prevelika sreča, je zlomila trhlo posodo... Brat je prekrizal sestrino čelo:

„Ne motite z glasnim žalovanjem nje nega miru... Še plava njen duh nad nami... Lepo smrt ti je dal Bog, Jelena, zlata duša, Jelena, sestra edinica... Z Bogom, sestra...“ Drugim je branil, sam se je razjokal. Rože v laseh Jeleninih niso venele, osvežile so jih obilne solze.

V fojniški cerkvi je stal frančiškanski pater v črnem plašču pred oltarjem. V lesenih svečnikih so gorele lojenice okoli preproste lesene krste. Ne ljubezen ne bogastvo nista mogla preskrbeti Jeleni bogatega pogreba. Počivala bo v siromašni rakvi svojih prednikov... Cerkev je bila natlačena preprostega, tlačenege naroda, med njim so stali visokorasli borivci za svobodo, ponosni hajduki. Vsi so se klanjali, odpevali, prosili za dušni mir Jeleni Vladimirovičevi. Raja ni pozabila krasne bosanske cvetke, še je pela pesem o zvestem bratu Radivoju, o ljubljeni sestri Jeleni. Pomilovaje so gledali mrki možje na junaka, ki je klečal zlomljen pri krsti toliko let iskane, dekleta in mladeniči so se ozirali na mladenko, zagrnjeno v črni pajčolan, iz katerega je gledala zlatolasa glavica, na vitkega plemiča, čigar plemenito lice je razjedala bolešt. Ni uvel bosanski cvet... Živel, cvel bo v otrokih... Blagoslovi Bog Jelenina otroka — nasuj jima cvetja na pot življenja... Ivo ni klečal pri krsti. Izdajavec se ni smel pokazati narodu. V temnem kotu je poslušal, kako je zaškripal kamen, ko se je zaprla rakev Vladimirovičev nad Jeleno. Poslednja njih rodu, ki se odpočije tod... Po tujini bodeta blodila njena otroka, ne brat, ne sin ne prideta po končani poti k njej.

Zunaj so čakali konji. Nestrpno je predstavljaj Tone nogi. Ni gotovo, da odneso zdravo kožo iz Bosne, da uide Žeža harem. Hajduki so silili na konje, ker je bil prinesel Miho vest, da hiti od Vejhum-paše poslana četa za begunci. Vejhum je dobil vesti in ukaze iz Carigrada.

Pa Radivoj je ležal na rakvi sestre, Vilemir in Romana se nista mogla odtrgati od očeta. Prijatelji so stali solzni okoli njih. Ivo je hotel nastopiti pokoro — zapustiti

draga otroka. Meniška obleka ga zakrije svetu, hlapec bo siromašne raje — suženj sužnjev. Po kolenih se bo plazil po cerkvi, poljuboval stene, izpiral s svojimi solzami tla, prenočeval na Jeleninem grobu. Vzdihi in molitve bodo sledile, iskale draga otroka, plemenitega svaka. Tako bo izpolnoval Gospodov ukaz, zapustiti vse, dokler ne udari ura, ko zadosti s svojo krvjo za svoje grehe.

XV.

Med hrasti in bukvami po bregovih Save so stali kostanji v belem cvetu. Kadar je zazibal veter veje, se je širil sladek vonj, so leteli beli lističi raz drevesa. Krasne so bile gore v svežem zelenju, travniki v pestrem cvetju. Veselo je šumela srebropena Sava, ljubimka in čuvarica slovenskih gradov, mimo Brežic.

Visoko nad cesto ob Savi je sedela Romana pod cvetočim kostanjem, zraven nje je stal Radivoj. Gledala sta v doli na malo ravnico ob visokem Savinem bregu. Živahno se je gibalo tam. Vozili, nosili, vlačili, kopali, merili in zidali so goloroki tlačani. Ponosno se je kretal med njimi Vilemir. Ukazoval in odkazoval je težakom delo in se oziral zdaj k stricu v goro, zdaj na brežiškega gradnika, ki je sedel na kupu kamnja ter opazoval zidanje in ljubljenega mladeniča. Veselje je žarelo iz oči sorodnikov na gori, veselje iz oči gradnika in težakov pri pogledu na Vilemirja. Bil je sokol, ki si zida gnezdo. Ne na strmi pečini, pod varnim zavetjem gore in vode, ne, na griču, kjer je preživel tlačan prva leta, preko Save, Brežicam nasproti, si zida dom poslednji Vladimirovič.

Veseli se vitez Radivoj, ko gleda ponosnega potomca, pa zamegli se mu pogled, ko se ozre na nečakinjo. Dolga se vije črna halja okrog nje, prozorni zavoj zakriva lase, nič več tako bujne. Lepo je Romanino lice, kakor peresce rože žari rdečica na njem, polt je prosojna, oko seva kakor zvezda. Vendar se zrcali mračna skrb v licu stričevem. Roka, počivajoča na črni obleki, je prozorna, suha . . . Zaveje vetrič, natrosi be-

lega cvetja po Romani — pa spominja strica, da je tudi ona padajoči cvet . . . Romana hira; pravijo, da ji peša kri. Vikarjeva Bleda kuha in tolče koreninice. Pokorno pije Romana grenke pijače in se smehlja . . . Kaj si misli Radivoj, ko gleda na to prihodnje življenje pod seboj? Zida se grad, zida tudi rakev — Romana, prenežni cvet — kaj te položimo res prvo vanjo?

Romana čuti stričev pogled, dvigne glavo, se mu nasmehne. Nekaj nadzemskega je v njenem nasmehu, nekaj, kar pravi vitezu: Kaj me gledaš, striček, tudi ti pojdeš skoro za menoj . . . Gotovo. Silni vitez ni več isti. Pri Gorici zadobljena, ne docela ozdravljena rana, razjeda močno telo. Vendar bi prebila železna narava telesno bolezen, ali sestrina smrt, Romanino hiranje, teži dušo. Redki so postali med sivimi črni lasje, plemenito lice nosi pečat truda, starosti. Črna, kakor Vilemirjeva, je suknja dokolenka, črno pero na širokokrajnem klobuku. Vladimiroviči žalujejo po Jeleni.

„K meni sedi, striček, pomeniva se kaj. Mnogo imava na srcu, česar ne sme vedeti Vilemir. Kalilo bi mu težko pridobljeno srečo. Kako se je trudil revež, koliko poti je imel moj dragi stric, preden se je uklonila ošabna gospa Ljubograjška, preden si je obrisala mila Ljubomira solze. Lep dan je bil za tebe, stric, ko si ovenčal Vilemirjevo zaročenko z bisernim vencem, ko je združil gospod Ljubograjški roki mladcev. Srečni Vilemir! Ko dozida grad, bo poroka . . . A jaz? Odpravljam se . . . Kaj me žalite? Rada grem za mamico . . .

Naslonila se je na strica. Dolgo zadržana tožba ji je privrela iz ust:

„Stric moj zlati, kako pa je bilo moje življenje! Otrok sem morala pustiti mater, bežati pred očetom. Pekel me je očetov greh, žgala sramota našega rodu, bolela me je tvoja žalost, izguba matere, brata, domovine. Stric Radivoj, ti si bil moja edina uteha, moj solnčni žar. Kaj sem prestala ob tvoji bolezni! Vilemir na tako nevarni poti, ti smrtno bolan. Moja duša pri tebi — za njim . . . Potem vest, da je našel Vilemir

očeta, da ga zadržuje oče v Carigradu, ga hoče poturčiti... Jankovo trpljenje, Amrovi dvomi, Vilemirjeve, tvoje in očetove muke — vse sem pretrpela jaz... Oba slabotna na telesu, pa močna na duhu, sva se podala na daljno pot. Ti, da rešiš zadnjega Vladimiroviča, jaz, da iztržem brata očetu, očeta neveri, Amra dvomom... Gospodu sem darovala svoje življenje v dosego tega cilja... Rana, zadana mi od lastnega očeta, je bila vzrok njegovega spokorjenja... Materina smrt, slovo od očeta sta me potrla... Nisem več mogla v Rihenberk, težko, da bi videla še kdaj Rožo in Nasto, nosila venec pri njuni poroki. Mene čaka samo še en venec, stric...“

Vročje je objela Romana strica in nadaljevala: „A nič zato! Rada umrjem, ker mislim, da je sprejel Gospod žrtev mojega življenja. In veliko mi je dal za njo. Blaženi trenotek, ko sem objela spokornega očeta, blaženi dnovi, ko je puščal begunec svetno čast za seboj in se zakril v redovniško haljo... Krasen dan zate, stric, in zame, ko sta stala Aiša in Amra v beli obleki pri krstnem kamnu, ko ju je oblila starega vikarija drhteča roka z vodo večnega življenja. Veš, kako sva kumovala... Lepi, nama dragi imeni sva jima izbrala, lepe darove sva jima dala. Ti Radivoju-Amru list s Koroškega: Da žaluje na strmem Grebenu star plemič po sinovih, padlih v boju s Turki. Da se spominja sestre, odvedene od Turka. Z veseljem bo sprejel nečakinjo, dediča imena in imetja, ako spozna po svetinjah, katere hrani Aiša, da jih je nosila njemu rodna sestra. To je bil Amrov krstni dar. Jaz pa sem dala Jeleni-Aiši svojo biserno zavratnico. Z njo naj odiči Amra svojo nevesto Rožo... Spominjala se bodeta mene...“

„Da, golobica. Preskrbela si mu nevesto. Potrudila si se za Vilemirja, Janku nasvetuješ, da vzame Nasto, ko se poleže nekoliko bolečina, ko se naveliča burnega življenja ob meji. Za vse si skrbela, dušica. Bledi si izgovorila prostor v novem gradu, da ima dom, kadar jo zapusti stric vikarij, Zenonu si pripravila stolp — samo na mene, zlata, ne

misliš... Praviš, da se odpravljaš na pot... Glej, pešam — kdo mi bo stregel? Kaj me puščas samega?“

„Ne bi ostal sam, dragi stric. Negovala bi te Ljubomira, vedrili te mali Vladimiroviči. Ali, stric, jaz mislim, da ne ostaneš dolgo oddaljen od treh src, katera si ljubil tako. Jelena je umrla, goriška Katarina je uvela za samostanskim zidom — Romana hiti za njima. Tudi ti, moj vitez, moj junak — glej trudna sva...“

Obmolknila sta, na nebesnih oblakih je obstalo oko. V velikih kopah so plavali nad gorami, beli, veličastni. Na njih poplava duša k svojemu začetku...

Spodaj se je zidal grad. Počasi napreduje. Premalo je delavcev. Če pojde tako naprej, ne dočaka Romana, da vzrasto visoki stolpi, da zavihra orel Vladimirovičev raz nje... Ne dočaka, da zasvirajo glasne trobente, da zavihrajo konj prepletene grive, da pripeljejo svatje vriskaje nevesto v novi grad... Tiha, brez veselega šuma bo poroka, prva stopinja nevestina bo tja do rakve, prvi dar — venec na nagrobno ploščo svakinji...

„Ali prihajaš po naju, Vilemir?“ Romana je stegnila roki bratu naproti. Dvignil jo je rahlo, pokaral mehko.

„Večer je tu, Romana... Že čaka Tone s čolnom, Bleda z ogrinjalom... Stric, kaj si pozabil, da škoduje hlad naši bolnici?“

Oprezno je vodil sestro v dol. Dolga se je vlekla črna obleka, zatikale so se veje, prijel jo je ostri zob robide. Vitez je stopal na veje, trgal robide in gledal žalostno na veneči cvet, ki je slonel ob ponosnem mladem drevesu. Mimo visokih kupov tramov je vodil Vilemir sestro k Savi. Pazno je motrila Romana priprave za zidanje, kimala prijazno delavcem. Ustavljali so se, umolknila je beseda in pesem, vsak je gledal prenežno sestro junaškega brata... Trudnega kopita udar je ustavil Radivoja. Koga iščeš, kaj se oziraš? je izprašal njegov pogled rjavoličnega jezdeca. Kdo ti je naložil torbo popotnico? Uskok si — povej: kako si uskočil preko meje in kake novice donašaš iz Bosne?

Bošnjak se je poklonil Vladimirovičem in podal vitezcu v usnje zaviti list. Novice iz rodne dežele, nemara od — očeta. Nestrpno je gledal Vilemir v stričev obraz, Romana se je stisnila k njemu... Gradnik je prihajal. Vitez je čital in se zravnal veselo; trud, žalost sta izginila z lica. Vilemir mu je stisnil roko: „Se bomo bíli, stric?“

„Da, slava Bogu! Bíli se bomo. Poslušaj Fran, kaj piše frančiškanski brat iz Fojnice: Vejhum je izdal ukaz, da se zbere do Jakobščaka pri Sarajevu deset tisoč mož. Vsak naj si preskrbi dva para opankov in živeža za deset dni. Pohod pojde na Dolenjsko — krene gotovo proti Brežicam.“

Vitez je dal list Vilemirju in govoril z gradnikom. Brat in sestra sta čitala, poljubljala list. Bil je pisan nad materino rakvijo, orošen očetovih solz, prinašal jim je blagoslov in pozdrave od — očeta spokornika.

Delo pri novem gradu je počivalo. Zdaj je bila potrebna vsaka roka pri brežiških okopih. Seli so hiteli po deželah. Zidali so tabore, grmadili grmade, brusili meče in sekire, sablje in kose, tesali bate. Vilemir je zbiral nekdanje tovariše, jih vadil v orožju. Žalostni so se ozirali kmetje na svoje nasade, lesene hiše, žene, otroke... Pest se je krčila, kletev silila v usta, ker bo uničila ura, hip — delo življenja. Polni skrbi so prihajali sosedni plemiči na posvetovanja — pošiljali sele v Ljubljano in Gradec. Vse je bilo kakor pred nevihto.

A zakaj je prešinilo Romano novo življenje? Vilemir se je veselil, meneč, da ozdravlja sestra, Radivoj je slutil drugo: Zbero se pri Brežicah vitezi treh dežela — pride tudi Radivoj Grebenski, njen Amra.

Pa še nekoga družega je pričakovala Romana. Poprej že tako slaba je jezdila zdaj večkratov v spremstvu mož na dolensko cesto, ozirala se v daljavo, poslušala... Pričakovala je — brata frančiškana, svojega očeta Ivota. Pride, tudi on pride na boj...

In zgodilo se je nekega dne. Romana je silila zopet na dolensko cesto. Prišlo je bilo poročilo, da se vali Turka ko listja in trave skozi Hrvaško. Brat in stric sta se ustavljala

Romanini želji, Bleda je prosila, Tone je godel. Pa Romana je hotela. Vitezi so se oborožili in jezdili s trmoglavko proti Jese nicam. Daljni ropot — udar mnogih kopit jih je ustavil. Radivoj se je spogledal s spremstvom: Kaj če se bliža neopažena od obmejnih straž manjša četa Turkov? — Oprezni vitez je velel med drevje. Nerada je ubogala Romana. Njeno hrepeneče oko je prodiralo goste veje, se oziralo na cesto. Prah se je zakadil... Iz prahu sta se pokazali dve svetli čeladi, dva oborožena viteza. Za njima se je kadila tropa dolgobrkkih jezdecev. Žarele so rdeče kape Bošnjakov, kite krepkih žena v njih sredi so vihrale, otrok radovedna lica so se ozirala v svet. Veselja so zatrepotali Vladimiroviči, znani sta jim bili čeladi in rusi obrazi za njima. S klicem: „Oče!“ sta zapodila otroka konja do Ivota... Prav je bila slutila Romana: objeli so se, pozdravili se kar najsrčneje.

Oče je izpustil hčerko iz objema in se obrnil k svojemu spremstvu in sinu:

„Moj sin, moj Vilemir! Dom si zidaš, ženiš se, pa nimaš družine. V ženitovanski dar ti dovajam te zveste podanike Vladimirovičev. Bodi jim skrben gospodar, a vi sokoli, njemu zvesti sluge.“

Moštvo in ženstvo je skočilo raz konje. Poljubovali so roke vitezov, rob Romaninega krila. Z veseljem je spoznaval Radivoj otroke svojih nekdanjih podanikov, ki so vzrastli v može in hranili ljubezen očetov do Vladimirovičev.

Spremili so Iva v Brežice. Tam je pravil spokornik otrokama, kako je molil, hrepnel, čakal... Izvedel je, da se spravlja Vejhum na pohod, da se je zavzel, da mora dobiti Brežice. Tresel se je za otroka. Nad rakvijo žene je klečal — pa je prišlo in reklo: Čas je... Frančiškan se je izpremenil v viteza. Po tajnih stezah je vodil Vilemirju družino črez mejo, hitel, da pride pred Turkom v Brežice.

Na novico o prihodu bosanskega viteza so prihiteli plemiči k njemu. Domenili so se, ko so izvedeli Vejhumove nakane, da se zgrne vsa moč plemstva v Brežice, da odbijejo tur-

ški napad. Vitezi iz Koroške so prišli pod vodstvom mladega Grebenskega. Spokornik in izpreobrnjenec sta se objela . . . Čudno je bilo svidenje Amrovo z Romano. Veselil se ga je dolge dni, dolgo pot — sedaj ga je užalilo. Ne bo stala z vencem na glavi ob Rožini strani pri njegovi poroki — ona je obsojena v smrt . . .

Mesto se je natlačilo z bojaželnimi junaki. Kakor na svatbo so se zbirali plemiči in tlačani. Radostno je pohajal Radivoj med bojaželnimi. Brežic ne sme dobiti Turek! Ta klic je vršel po grajski dvorani, ko je zadonelo pod gradom: „Grmada gori!“

Hiteli so k oknom. Od Hrvaške je žarel plamen, pri sv. Vidu nad Savo je zagorel. Velike, svetle, so gorele grmade po Ljubelju in Bizelju, oznanjujoč Slovenski smrt in sužnost. Kakor preplašene mravlje so hiteli kmetje spravljat žito, otroke in žene za okope, v tabore; živino so gonili v nepristopne gozde. Seli so dohajali in odhajali — prinašali neugodne vesti. Turek se je izlil po Kranjski. Vasi po Notranjski so gorele, po Istri, ob goriški meji je šaril Turčin. Kakor pečkâ se je valilo Turka proti Brežicam . . . Naši junaki se niso preplašili. Znanega Šomberga so si izbrali za vodjo.

Onstran Save se je slišal grom turških talasov. Ob bregu je zavalovila zelena zastava, polumesec je zableščal v žarku zahajajočega solnca. Privilo se je kakor pisana kača, prihajalo kakor besni morski valovi . . . Jutri, jutri . . .

Vročekrvna mladina ni mogla čakati. Klicala je izzivalne besede čez Savo. Porogljivo so odgovarjali Turki in kazali krvave glave, oropane nosu in ušes.

Šomberg je nagovoril zbrane plemiče: „Junaki! Prišel je težko pričakovani dan. Naša naloga je, da zabranimo prodiranje vruga skozi Štajersko na Koroško. Usoda stotero otrok in deklic je v naših rokah. Bog nam je dal nalogo, da branimo in maščujemo svoja svetišča, svoje domove. Pogum in modrost! Ne čakajmo dne, da nas napade premoč odpočitega sovražnika. Presenetimo ga. Pogasimo ognje, držimo se tiho. Turek

bo zaspal. Mi pa preplavamo pod gradom reko, se priplazimo oprezno in planemo nanj. Živela naša zmaga!“

Mrak se je spustil na gorovje. Plaho so pogledale zvezdice na množico šatorov. Ognji kristijanov so ugasnili, umolknil je sleherni glas okoli Brežic. Brez misli na kak napad od kristijanske strani, so polegli Turki po šatorih okoli ognjev. Samo straža je bedela. Pa mehka je poletna noč. Poletavajo kresnice, žarijo zvezde, dehti po polju, po cvetju . . . Enakomerno šumljanje je zazibalo tudi straže v sladki sen . . .

Črno, tiho je plavalo preko reke. To so nočne pošasti, zmaji, ki stanujejo v Krki, v Savi. Rastlo je na bregu, se dvigalo v tmuni, žarelo oko jezdeca, iskrilo konjsko. Pešci so stopali ramo ob rami, v nemem molku . . . — — —

Z okna na gradu je sledil Romanin pogled junakom. Bolj z dušnim kakor s telesnim očesom je videla, kako so plavali čez Savo. Zdaj stopajo proti turškemu taboru . . . Vznemirilo se je srce deklice, vsaka kaplja krvi je zaplala burno po telesu. Štirje so šli: brat, stric, oče in Amra. Koliko se jih vrne? Eden ne! „Moj vitez si“, mu je rekel Gospod, „umri za mene!“

Rada je bila sicer Romana sama, nocoj jo je bilo strah. Brezslišno hodi po hodniku, odpira vrata. Vikarij kleči na stričevem klečalniku, ne sliši, Bleda sloni ob Romani, ne sliši. Žeža čepi na pragu, vzdihuje. Z gospodom je odšel hlapec v boj . . . „O Tone, Tone! Vrni se!“ In tudi Žeža ne sliši, kako se bližajo skrivnostne moči . . .

Po okopih je hodila straža, v stolpu je bedela straža. Drugih mož ni v gradu. Smrtna tišina . . .

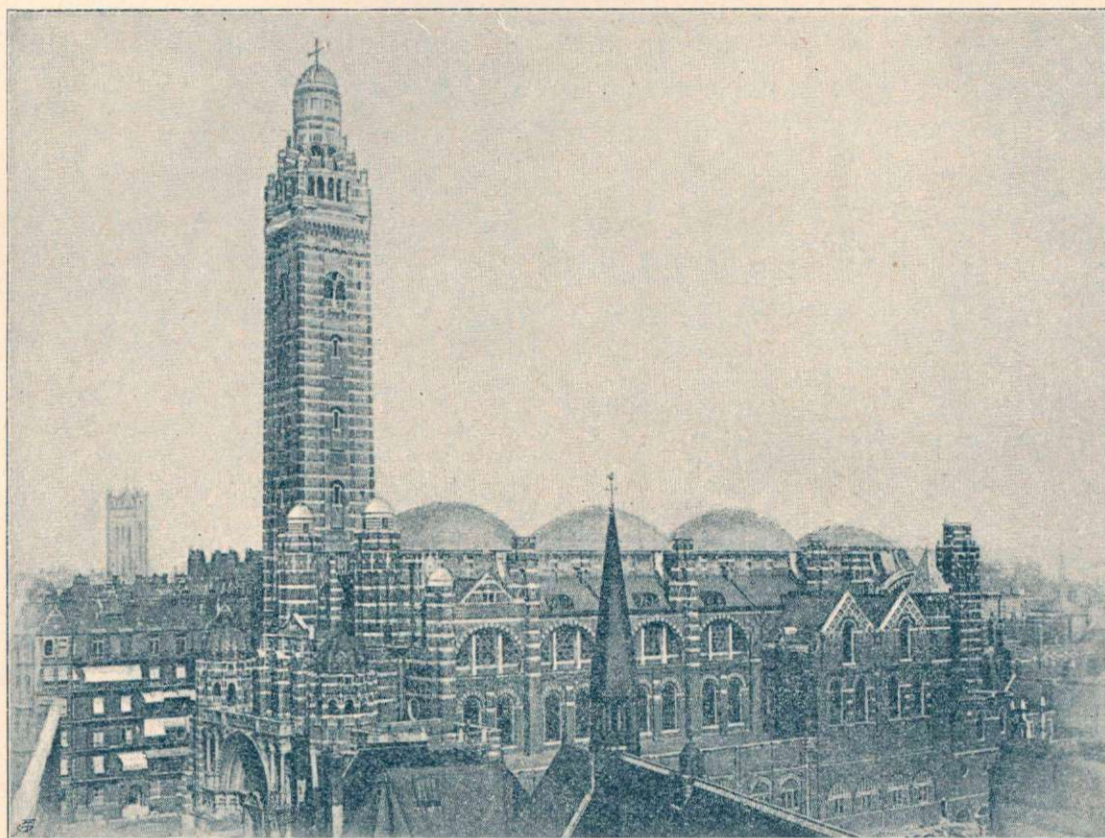
A čuj! Stresla se je tišina noči. „Jezus!“ je zavalovilo iz stotero grl preko vode, „Allah!“ je zavpilo grozno iz tisočerih. V te klice se je mešal zdajci žvižg, rezgetanje, grom bobnov, glas trobent, žvenket orožja . . . Romana se je tresla na vsem životu. Njeni skrajno napeti živci so ji naslikali krvavi prizor. Iz spanja probujeni Turčini besne. Sulice lete, oklepi zvenijo, turški vitezi pa-

dajo. Meči švigajo, kose sekajo, bati tolčejo. Seče, seče kriva sablja, padajo tudi kristijani, velika je moč Turčina . . . Svita se, svita . . . Rdeče se prepreza nebo . . . Nova moč prešinja kristijane . . . V neredu so turške trume, z divjim krikom se spuščajo v beg . . . Pa kakšno ime zveni zdaj besno iz znanega grla . . . Kdo kliče: „Ismail-paša!“ Kdo se meče na spokornika . . . Sulice in sablje . . . Ah — zadet je v srce . . . . . Skozi jutranji

valcev. Vozovi blaga, šatori in zastave, so njihova last, nebroj sužnjev hvali kleče Boga za rešitev.

Na kupu mrtvih trupel kleči Radivoj. Solza blesti v moškem očesu. V naročju mu sloni Ivo. Vilemir in Amra ustavljata kri, ki hiti iz nekdanj tako ošabnega srca. Bledi vitez gleda v solnce, se smehlja. Vilemir se sklanja do ust, da sliši zadnje, šepetajoče besede umirajočega očeta . . .

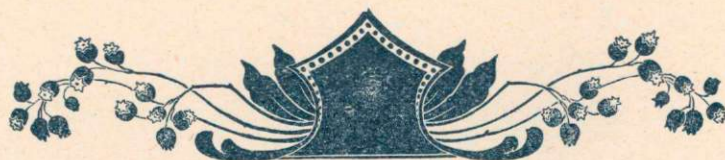
NOVA WESTMINSTRSKA KATEDRALA — KATOLIŠKA STOLNICA V LONDONU.

mrak prihaja do Romane, Bleda in vikarija neslišni grozni klic smrtno ranjenega: „Vilemir!“ Strepetala je, zgrudila se v Bledino naročje . . . — — —

Veličastno je vstajalo solnce. Posvetilo je na sramotni beg Turčinov. Premoč je bežala pred pogumom. Križ je zmagal. Veličastno je vstajalo solnce. Osvetlilo je kupe mrtvih sovražnikov in vesela lica zmago-

„Pustita . . . Vidim solnce svobode . . . Vilemir, Romana prihaja . . . Kako je lep moj beli cvet . . . Za očeta gre z očetom . . . Jelena, krasna si . . . Vilemir, sin . . . To je On . . . Nebo obličje, zemlja obleka . . . Kliče me — z Bogom Vilemir!“

Bledo lice umirajočega se je razžarelo od radosti. Dvignil se je in s poslednjo silo, zaklical: „Hvala Ti, Gospod!“

SILVESTER ŠKERBINEC:

RAZŠIRJANJE PROMETNIH JEZIKOV.

red dvema letoma je sklenila „Zveza društev avstrijskih zasebnih uradnikov“ enketo glede avstrijskih trgovskih nastavljenecv v inozemstvu ter jo dala izvršiti piscu teh vrstic. V ta namen se je poslala okoli petdesetim avstro-ogrskim konzulatom v vseh petih delih sveta po ena vprašalna pola, ki je med drugim obsegala tudi vprašanje, katero jezikovno znanje se zahteva v dotičnem trgovišču, oziroma v deželi, kjer se nahaja vprašani konzulat, od zasebnih nastavljenecv sploh, zlasti od trgovskih.

Izmed odposlanih vprašalnih pól se jih je vrnilo 43 rešenih, ki nudijo tudi snov pričujoči razpravi.

Izmed slovanskih jezikov nahajamo v enketi razen ruščine, katero zahtevajo posamezne industrijske in trgovinske tvrdke razen na Ruskem tudi še na nekaterih nemških, maloazijskih in kitajskih trgoviščih, le še srbščino in bolgarščino. Znanje teh dveh jezikov se zahteva razen v domačih deželah — samoposebi umevno, da v širšem smislu, torej ne glede na politiške meje — v Carigradu in Solunu. Poleg nemščine nam najbližja italijanščina se navaja kot prometni jezik razen v Italiji v vseh levantskih pristaniščih, večinoma v trgoviščih ob Črnem morju — tudi v Odesi — in na mnogih južnoameriških obrežnih krajih, dočim imata španščina in portugalščina prednost razen v domačih tudi v deželah, ki so še sedaj ali so bile kedaj španske in portugalske kolonije. Tako prevladuje španščina še danes v vseh srednje- in južnoameriških državah — izvzemši Brazilijo, kjer se govori portugalski — in je razen tega še jako razširjena v vzhodni Aziji, na

severozahodni afriški obali ter v južnih državah ameriške Unije. Holandski jezik se zahteva za prekomorski promet v južni Afriki, na sundskih otokih in v nekaterih nemških in belgijskih trgoviščih, kjer se tupatam rabijo tudi severni jeziki. Izmed izvnevropskih jezikov je važna arabščina, ki je razširjena v istih krajih kakor mosleminsko veroizpovedanje, če izvzamemo evropsko Turčijo in en del Male Azije, kjer prevladuje turški jezik. Zanimivo je, da umetnih jezikov, volapüka in esperanta, enketa sploh ne omenja.

Za najbolj razširjene prometne jezike se morajo po enketi smatrati angleščina, nemščina in francoščina. Če stoji tukaj nemščina pred francoščino — dejansko namreč to ni res — je to pripisovati sledeči okolnosti. Avstroogrski konzuli, ki so večidel samo Nemci, častni konzuli pa neredko celo Nemci iz „rajha“, občujejo večinoma s podjetji, ki pripadajajo njihovi lastni narodnosti, dočim jim je notranji promet tujih podjetij iz lahko umljivih razlogov več ali manj zaprt. S tem seveda ne maramo kaj oporekati nemščini kot svetovnemu in prometnemu jeziku, ki se sedaj in se bo, kakor vse kaže, tudi v bodoče vedno bolj širil. Sicer se pa Francozi sami prav pogosto pritožujejo, da nazaduje njihov jezik v svetovnem prometu, med tem ko nemški napreduje.

Angleščina je prometni jezik par excellence in zavzema tudi kot svetovni jezik prvo mesto. Zahtevajo jo od industrijskih, trgovskih in drugih nastavljenecv na vseh krajih sveta, izvzemši nekatera mesta na evropski celine.

Če razmotrivamo tukaj na kratko očrtani rezultat omenjene enquete z ozirom na nujnost znanja tujih jezikov za nas Slovence

same, moramo, žal, priznati, da se niti sami ne zavedamo, česa nam je v tem oziru najbolj treba, da se kolikor možno lahko uveljavimo v svetu in da smo v stanju, vsaj z majhno nado na uspeh boriti se za obstanek z dvema mogočnima, na naše dežele meječima kulturnima narodoma, in da tudi ne odgovarjajo učni načrti naših srednjih šol in drugih učilišč našim jezikovnim potrebam. Približno pred dvema desetletjima se je zdelo našim učnim oblastem umestno, uvesti mesto italijanščine na realkah od tretjega razreda naprej francoščino kot obvezni predmet, in vendar je italijanščina za nas in za razne proste poklice, industrijce, trgovce, obrtnike, državne in zasebne uradnike veliko večje važnosti nego francoščina. Pri tem pa pride v poštev tudi to, da nam je razmerna lahko, praktično se popolnoma izuriti v italijanščini, potem ko smo se teoretiško dobro izobrazili. Znanje francoskega jezika je za nas pomembno šele v drugi vrsti in se ga je na podlagi italijanščine prav lahko naučiti; prav tako olajšuje italijanski jezik tudi učenje drugih romanskih jezikov.

Kar se tiče angleščine, pač ni dežele na svetu, kjer bi jo tako zanemarjali kakor pri nas in to kljub temu, da so si tisoči naših rojakov ustanovili novo domovino v pokrajinah tega jezika; in če ne bi čuli tuptam dveh iz Amerike se vrnivših Metličanov ali pa Črnomâljcev po svoje „english spooken“ — naj se nam oprostí ta prispodoba — bi menda ne vedeli, da je angleški jezik sploh na svetu. V nekoliko letih se pri nas kakor že sedaj v Čehih morebiti prenapolnijo praktiški poklici — izvzemši trgovino — ki ne bodo našli niti v deželi sami, niti v nemško-avstrijskih deželah (Nemec ali Italijan, kakor je znano, vzame Slovenca le tedaj v službo,

kadar ga mora) svojim študijam primernih mest, in bodo vsled tega prisiljeni iskati si kruha izvan državnih mej. Da se pa kaj takega prepreči, je treba pred vsem poleg temeljite strokovne izobrazbe znanja jezikov; in ali ni pri tem jasno kot beli dan, da nam nudi poleg nemščine za to največ ugodnosti angleščina, katero govore takorekoč po celem svetu? Ugovor, da bi bila angleščina odveč v slovanskih državah, v Rusih, Srbih in Bolgarih, kamor bi se lahko zatekli prosilci, ne velja prav nič, če se ozremo na veliki trgovinski promet teh dežel z Angleško in severoameriškimi Zveznimi državami, ne glede na to, da so gotovi predmeti, kakor stroji, tehniški izdelki i. t. d., ki se uvažajo v pravkar omenjene države, skoraj izključno angleškega ali severoameriškega izvora. Poleg znanja dotičnih slovanskih deželnih jezikov, katerim se Slovenec z majhnim trudom v kratkem lahko priuči, je torej angleščina, zlasti za nekatere poklice, kakor inženirje, tehnike i. t. d. najpotrebnejši idiom.

Učimo se iz teh dejstev in izkušajmo učenje tujih jezikov urediti svojim dejanskim potrebam primerno; pri tem pa zlasti nikar ne pozabimo, da je v interesu naših mladih ljudi, ki hočejo kedaj živeti v inozemstvu, če se posvetijo bolj študiju angleškega jezika kakor francoskega; pravtako moramo vedno z vso odločnostjo zahtevati, da se odloči italijanskemu jeziku primerno mesto.

Če nemški šolski svèt za Češko kliče svojim sorojakom: „Učíte se češki!“ in če ultraitalijanski „L'Independente“ svetuje svojem učenju slovenščine, ki jo je do sedaj popolnoma ignoriral, moramo i mi svojemu naraščaju zaklicati: „Učíte se poleg nemščine zlasti italijanščine in angleščine in svet vam je odprt!“

FR. BREZNIK:

RODBINSKI PRIIMKI IZ RASTLINSKIH IMEN.

(KONEC)

228. T(E)RSTENJAK, Št.: trst = phragmites communis; pridevnik: trstén.

229. TISOVNIK, Št., TISOVEC, Gor. (že l. 1560. v Škofji Loki), TISNIKAR, Štaj.: tis = taxus, Eibe; izpelj. tisovec, tisovje.

230. TOPOLNIK, Št., TOPOLOVEC, Št., Kor., TOPOLAVEC, Ljublj., TOPOLOVŠEK, Št.: topol.

231. TRAVNIK, D., TRAVNER, Št., TRAUN = Traven, G. (l. 1754. v Dobu): trava.

232. TRTNIK, TERTNIK, Štaj., TRTINEK, Ljublj.: trta.

233. TOLŠČAK (v XVI. stoletju na Dol. TULSZHAK) = portulaca oleracea.

234. TURK, D., N., Pr., Št. (že l. 1720. v Semiču): turek = 1) zimski lan, 2) topolščica, vrsta gobe, 3) carduus acanthoides, potna bodika.

235. VERBIC, N., VERBEZ v Ljublj. l. 1578. VERBIČ, G., N., VRBIČ, Št., URBIČ, N., D., VERBOVŠEK, Št., ponemč. WERBOUSCHEGG, Št., VRBNJAK, Št., VRBNIK, VIRBNIK, Štaj.: vrba = Weide; vrbič = neko jabolko, vrbovščak = neka trta.

236. VIRANT, Notr.: virant = asplenium ruta muraria, Mauerraute.

237. VIŠNJAR, VIŠNAR, G., Št., VIŠNIKAR, D.: višnja.

238. VOLČIČ, VOVČIČ, Prim., XVI. stol. G. (že l. 1560. v Škofji Loki) = búnika, krainisches Tollkraut.

239. VOLČJAK, Št. = atropa belladonna, volčja jagoda.

240. VIHTELIČ (v XVII. stoletju na Kranjskem: WICHTELITSCH): vihtelj = zelna glava, ki se noče zapreti ali pa zelno pero, ki moli v stran.

241. ZELNIK, G., D., ZEVIK, G., Štaj., SEUNIG, Ljublj. — iz „zelje“.

242. ZABUKOVEC, G., Dol., N., ZABUKOVNIK, Št., ZABUKOVŠEK, -OŠEK. Št. —: bukev. Glej št. 22.!

243. ZADOBVOVŠEK, D.: dob; glej št. 32.!

244. ZAHRASTNIK, D.: hrast; glej št. 60.

245. ZAGRUŠOVCEM, Št.: gruševce.

246. ZAVRL, ZAVERL, D., G. = lysimachia nummularia, Pfennigkraut.

247. ZIMEC, Pr. = zimski pridelek; zimsko jabolko.

248. ZIMŠEK, Št. = zimski lan.

249. ŽABJEK = 1) pedicularis palustris (ušivec), 2) anthemis arvensis, 3) ranunculus, zlatica.

250. ŽAFRAN, Pr., tudi ŽEFRAN, Pr.

251. ŽIBERT, ZIBRT, G., D. = lamium, Taubnessel.

252. ŽABNIKAR, G. (že l. 1560. v Gabrski gori na G.): od „žabnik“ = 1) anthemis cotula, 2) alisma, „Froschlöffel“ (rastlina).

253. ŽILNIK, Št. = trpotec, plantago.

Dodatki.

254. KONOPŠE, D. (že l. 1500. v Ribnici: KONOPSCHE): od „konoplja“.

255. KOŠUTNIK, Kor. (že l. 1683. v Trbižu, l. 1714. v Beljaku: KOSHUTNIK: rumeni svedrec, gentiana lutea.

256. MOŠKAT, Pr. = muškat = 1) žeravec, pelargonium radula, 2) = muškatelec (trta), 3) = muškator oreh.

257. SKROBUT, D. (že l. 1515. v Novem mestu): skrobot, -ut = srobot. Prim. št. 215.

258. ŠIŠKA, D. (že l. 1515. SCHISCHKA v Novem mestu) = galka, doblica.

259. VOLAVC, Št.: volovec ali divja arnika, bupthalmum salicifolium.

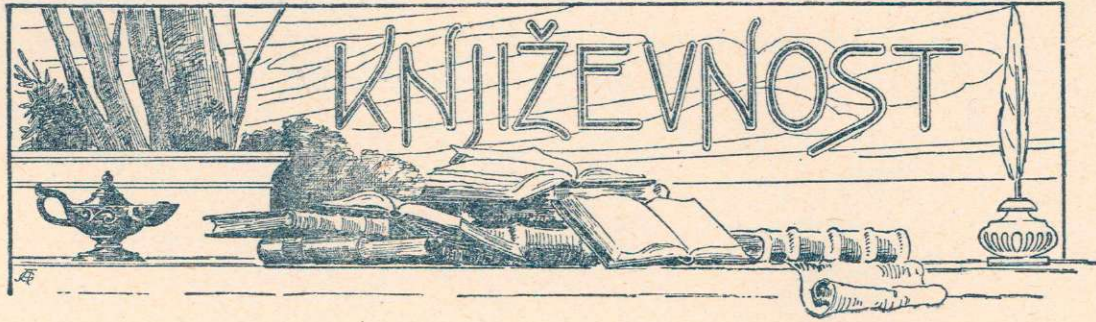
260. VRESNIK, Št., ponemč. WRESSNIG: od „vres“ = calluna vulgaris.

261. ROKAVEC, Štaj. = pokalica, Leimkraut.

262. ZAJKA, Gor. (že leta 1560. v Škofji Loki) = 1) campanula rapunculoides, 2) = repušec, phyteuma pauciflorum.

SLOVENSKA.

Razporoka. Pavel Bourget. O „Razporoki“ Bourgetovi, ki jo je g. A. Kalan prevel v slovenščino in je izšla v prvem zvezku „Leposlovne knjižnice“, smo v 11. številki že napisali oceno. Tu prinašamo drugo oceno tega dela, ki je vredno, da se z njim bližje seznanijo Slovenci, posebno sedaj, ko je postalo vprašanje o razporoki tudi pri nas aktualno.

* * *

STOLP VETROV NA ATENSKEM TRGU.

Nova „Leposlovna knjižnica“ se je vpeljala v slovensko književnost z enim onih znamenitih del, ki razburjajo čitajoče občinstvo, ker mu segajo globoko v dušo in ga primejo tam, kjer je najobčutnejše, a hkrati stoji na toliki umetniški višini, da ga ni mogoče prezreti ne odriniti zaradi tendence. Snov mu je zajeta iz velikih duševnih bojov nove dôlebe, ki so postali tako splošni, da napolnjujejo celo javnost z bojnimi klici, hkrati pa segajo v najskrivnejše tajne domačega ognjišča. In ravno to zvezo med domačo srečo in javnim zakono-

davstvom, med dušnim mirom zasebnika in med kulturnimi boji človeštva nam slika Paul Bourget z mojstrsko jasnostjo.

Pisatelj je član francoske akademije, torej o njegovi pisateljski veljavi ni dvoma. Francoska književnost je od nekdanj bila programatična za druge in je zaorala tako globoke sledi v svetovno slovstvo, da kažejo njen vpliv književnosti vseh drugih narodov. Že od srednjega veka dalje pa se zasledujeta dve smeri, ki gresta vzporedno druga poleg druge: Ena

je spiritualistiška in razvija krščanske vzore, druga je protikrščanska in deluje enkrat s tisto lahkoživo dovtipnostjo, ki je postala tipična kot „esprit gaulois“, drugič pa z debelimi in težkimi sredstvi najbrezobzirnejšega naturalizma. V najnovejšem času sta si ti dve struji stopili nasproti v dveh imenih: Bourget in Zola.

Bourget je začel svojo pisateljsko pot kot novodôben brezverec. Francoska meščanska družba, ki se je odtujila krščanstvu, je dajala snov njegovim romanom, a s tvarino tudi svojega duha. Bourget je velik dušeslovec in se

je vglabljal v najtajnejše finese človeškega čustvovanja. Kot pravi salonski pisatelj je izbral delikatne snovi, in jih analiziral s fino eleganco v svojih romanih. Kot essayist je razpravljaval o velikih pisateljih moderne dôlebe in tudi v njih raziskaval pred vsem dušeslovno in ideelno stran. Pri tem se je ohranil na neki višini moralnega naziranja, ki ni bila — vsaj vedoma ne — posledica verskega mišljenja, ampak izraz naravne tankočutnosti in laiškega takta. Imel je svojo moralo, ki mu je branila, da bi se ponižal v one globine, v katere so

se pogreznili razni novejši romanopisci. Njemu čisto nasproten je bil Zola. Njegova brutalna in sirova narava je iskala nenravnosti, da jo v debelih in razgaljenih kosih s predrzno brezobzirnostjo razgrinja pred celim svetom. Popoln materialist je videl v človeškem življenju le delovanje prirodne sile in se je trudil, da s svojimi romani izžene iz ljudskega mišljenja še zadnje ostanke višjih nazorov, ki bi dvignili družbo do moralnih višin. In šla sta vedno bolj narazen. Bourgeta je proučevanje človeške duše privedlo do tega, da je začel iskati gonilnih idealnih sil, ki vodijo človeška dejanja, Zola pa se jim je uprl in je začel boj proti idealom. Naravno je, da sta oba morala obstati pred katolicizmom, ker ga nista mogla prezreti. Dasi sta oba stala popolnoma izvun katolicizma in sta se ga ogibala, je vendar to veliko in neutajljivo svetovno naziranje slednjič moralo stopiti pred oba z mirno in zapovedujočo zahtevo, da se izrečeta zanj ali proti njemu.

Zola je z vso strastjo začel boj proti katolicizmu. Šel je v Lourdes, da bi tam razkrinkal katolicizem kot halucinacijo in sugestijo, šel je v Rim, da bi tam odkril njegovo vlado hlepnost in slepilno diplomacijo, in v modernem Parizu je hotel pokazati vzor moderne družbe, kakršna bodi brez vere in krščanske morale. Proti evangelijem krščanstva je hotel ustvariti nov evangelij brezbožnega materializma v romanih, ki naj z elementarno težo svojega naturalizma uduše vsako hrepenenje po višjih vzorih. Bourget je pa tačas sledil resnici in jo je iskal po zapletenih stranskih potih modernega življenja. Nevarna pot skozi zmote ga je polagoma bližala resnici s tem, da ga je učila spoznavati, kako pogubna so brezverska načela za človeško srečo. To je pokazal v enem svojih zadnjih romanov, kjer dokazuje, kako postanejo načela novodobne svobodne vede pogubna, ako se začno izvajati v dejanjih. Učen in slavljen vseučiliški profesor uči anarhijske nauke. Njegov učenec, ki se po njih ravna, pa po njih pokoplje svojo srečo in srečo drugih. Odtod je pa šel Bourget dalje in je začel iskati vzroka splošnemu propadu francoske družbe . . .

To vprašanje, ki se ga marsikateri Francoz ne upa niti izreči, ker mora užaliti njegov narodni ponos, vendar vedno bolj obrača nase pozornost vseh resnejših francoskih mislecev. Oni narod, ki je pred sto leti bil najmočnejši v Evropi in je tiščal pod svojim jarmom vse dežele od Egipta in Španije do ruskih mej, je danes na tem, da pade v vrsto malopomembnih narodov druge vrste. Vsi sosedje

so ga prehiteli po številu in po razvoju svojih gospodarskih sil. Francoski narod je daleč zaostal po svoji plodovitosti, njegov vpliv v inozemstvu so prevzeli drugi in v notranjih borbah si sam mori svoje najboljše moči. „La grande nation“, ki ji je vedno bilo ponosno geslo: „Gloire!“ — si bo morala nekoč priznati, da je lahkomišljeno umorila svoje moralne sile in s tem postala nezmožna, da bi iz sebe rodila ono sveže življenje, polno moči in idealizma, ki je edini pogoj za velik narodni razvoj.

Na to vprašanje odgovarja Bourget v romanu, ki leži danes pred nami v slovenskem prevodu: Razporoka, to geslo novodobne družbe, z vsemi verskimi, moralnimi in pravnimi zmotami, ki so v njem obsežene, je najgloblji vzrok propadu in nesreči, ki razjeda tisoče francoskih družin. Pisatelj si je postavil tezo in dejstva, ki se razvijajo drugo iz drugega, jo dokazujejo s pretresujočo silo. Nikjer ne sili pisatelj na dan s svojim mnenjem, kajti bridke bolesti in težki duševni boji razporočene žene, njenega nepravega moža in nesrečnega otroka govore sami dovolj glasno.

Pisatelj si je izbral najtežji slučaj, ki je mogoč. Upravičenost razporoke dokazujejo njeni prijatelji s tem, da je krivično, za celo življenje vezati moža in ženo, ki po prvih časih skupnega življenja spoznata, da se ne marata več ter začneta hrepeneti po drugih zvezah. V imenu človekoljubja zahtevajo, naj se jima da prostost. A istinito življenje uči, da je ta teoretična prostost le začetek nove sužnosti, vir nesreče za moža in za ženo, in da se narava sama maščuje nad njima, ker sta prelomila njen jasni, neutajljivi zakon in po letih zmote in pregrehe ju kaznuje zbujujoča se vest s trpkimi očitki, ki so tem grenkejši, ker sta po novih zvezah tako zapletena, da jima je pot nazaj k poštenosti skoro nemogoča.

Oglejmo si ogrodje Bourgetovega romana!

Gospa Gabrielle de Chambault je razporočena od svojega moža. Bila je njegova krivda, kajti sirovo je ravnal ž njo, je popival in jo celo pretepal; slednjič je še sam zahteval razporoko, in ko je šla od njega, je živel razuzdano v slabi družbi. Imela je ž njim sina Luciena, ki ga je vzela s seboj, le včasih je obiskal svojega očeta, a tudi to je opustil, ker se oče ni dosti menil zanj. Gabrielle se je poročila nato z Albertom Darras, s katerim je živela v najsrečnejših razmerah. On jo je želel za ženo že prej, preden je vzela Chambaulta, in zdaj, ko je živel v bogastvu in ji je mogel pripraviti najprijetnejše življenje, jo je poročil. On je imel pri eni največjih francoskih bank

kot upravni svetnik do petdesettisoč frankov letnih dohodkov in ona štiridesettisoč frankov letne rente. Albert Darras je bil pravi vzor francoskega bourgeois. Hotel je igrati veliko vlogo v republikanski stranki in bil brezpogojno vdan njenim načelom. Bil je odločen nasprotnik vsake pozitivne vere; državna postava mu je bila vsa njegova vera. Gabrielle se je popolnoma vdala v njegove nazore in živela sta skozi leta v popolnem soglasju, niti najmanj se nista zmenila za vero, saj jima je njiju sreča nadomestila vsako versko potrebo. Albert Darras je Luciena sprejel popolnoma za svojega sina in ga je vzgojil čisto po svojih nazorih. Zdelo se je, da je ta novi zakon zagotovil vsem popolno srečo, ki je nič več ne more razrušiti. Imela sta hčerko Jeanne, za katero si je pa izgovorila Gabrielle, da jo mora soproj dati poučiti tudi v verouku. To je tista nedoslednost francoske družbe, ki živi sama brez vere, ampak otrok se vendar ne upa takoj izročiti brezverstvu ter jim vsaj v najzgodnejši mladosti privoščiti nekaj vere, ker sama otroške duše ne ve napolniti z ničimer, kar bi ji bilo bolj primerno.

Deklica se je pripravljala na prvo sveto obhajilo in mati jo je spremljala k pouku. Ko je pa videla, s koliko ljubeznijo se je nedolžni otrok oklenil verskih nauk in kako mu je srce žarelo najčistejšega veselja in hrepenenja po zakramentu, se je tudi v materi genila želja, da bi bila sodeležna te sreče in hotela je z drugimi materami vred pristopiti tudi k mizi Gospodovi, ko pojde njena hči k prvem svetemu obhajilu. A tu se začne drama njenega trpljenja. Duhovnik ji pove, da toliko časa, dokler živi v prešestni zvezi, ne more biti deležna zakramentov. Kaj naj stori? Darrasa zapustiti ne more, združiti se zopet z Chambaultom ji je celo nemogoče in razkriti svojih dvomov Darrasu ne more, ker bi ta zbesnel, ako bi zvedel, da je Gabrielle govorila z duhovnikom.

Tačas se je pa Lucien seznanil s študentko medicine Berthe Planat ter jo hoče vzeti. Očim mu brani in da bi ga odvrnil, mu dokaže, da je ta deklita živela prej z nekim drugim dijakom ter da ima nezakonskega otroka. V osebi Berthe Planat je Bourget z veliko fineso pokazal, kam vodijo mladino socialistički nauki. Tudi ona je brezverska, njen stric, vseučiliški profesor in vodja socialne demokracije, jo je napojil z nauki o svobodi vesti in življenja in zato ni videla nič nedovoljenega v svoji svobodni zvezi. A ta se je maščevala hitro, ker njen ljubimec ni maral skrbeti za otroka in jo je zapustil. Dekle, po svoji naravi dobro

in značajno, sklene, da se posveti zdravniškemu poklicu in skrbi odslej sama zase. Od tega sklepa jo odvrne Lucien, ki pa, ker je še mladoleten, mora dobiti dovoljenje staršev za ženitev. Ker vkljub razporoki velja le dovoljenje pravega očeta, mora Lucien do Mor. de Chambaulta. Ta mu na smrtni postelji da dovoljenje. V sinu se je pa ob tem zbudila naravna ljubezen do pravega očeta, ki je močnejša, nego moč razporoke, ki zanese še večji razdor v drugi zakon njegove matere. Ker Darras in Gabrielle nečeta privoliti v zvezo Luciena in Berthe, sin očmu in nesrečni razporočeni materi očita, kaj sta sama storila, in tako se izvršuje nad obema kazni za nedovoljeno zvezo.

Nesrečna Gabrielle pa je v teh bridkih izkušnjah prišla do verskega spoznanja. Njen prvi mož umrje s cerkvijo sprijaznjen in ona se hoče zdaj z Darrasom cerkveno poročiti. Ta pa se upre z vso silo in hoče nadaljevati civilni zakon, da, še več, on hoče tudi, da bi se njegova hči vzgojila „brez verskih predsodkov“. V svojem obupu zbeži Gabrielle od Darrasa s svojo hčerko. Duhovnik, h kateremu se zateče po svet, jo pregovori, da se vrne k Darrasu. Ječa jo čaka pri njem, gotova ječa, ker ona mora živeti po svoji veri; pa ravno to zatajevanje naj izpreobrne še njega: „Najprej prične v svojih bridkosti računati s tem, da je vaša vera resnična, utemeljena in iskrena; drugič, da vi zaradi verske vzgoje svoje hčerke darujete najhujšo žrtev in da je vez med vama edino ta; tretjič, da ni med vama sreče, dokler bosta nosila to težo očitkov vesti. . . Ko to spozna, tedaj se v njegovi duši gotovo kaj izpremeni . . .“

A tega konca Bourgetov roman nima. Ves se giblje samo v dilemah in dvomih: Ali bi, ali ne bi . . . Ali je mogoče zakrknjenega, prevzetnega, v nazorih revolucije in protikrščanstva vzgojenega buržoazijca privedi do krščanskega zakona, tega vprašanja nam romanopisec ne razreši. Kot odprto vprašanje strmi ves roman v daljavo. Razkril je skeleče rane, opisal boleštne boje, pokazal pot do rešitve in sreče — ali se bo pa ta sreča tudi dosegla, tega ne ve in ne pove. To je odprto vprašanje cele francoske, od krščanstva odpadle družbe.

A en odgovor je dal Bourget, odgovor onim, ki zahtevajo, da se naj razporoka uvede ali ohrani kot legalno sredstvo. „Čuteč se jetnico te razporoke je proklinjala mati Lucienova in Jeannina to zločesto postavo, kateri se je slabotna ženska vdala v izkušnjava, ki uničuje družinsko in versko življenje, to postavo anarhije in nereda, ki ji je obetala svobodo

in srečo, ki pa ji je, kakor tudi že toliko drugim, donesla le sužnost in bedo!“

To je sklepni akord Bourgetove „Razporoke“. Prevod je gladek in se skrbno oklepa originala, da bi izrazil vse njegove fineše. Sveloval bi pa, da naj se krstna imena slovenijo. V slovenskem prevodu naj bi se namestu Jeanne čitalo Ivanka, mesto Berthe — Berta, le rodbinska imena naj bi ostala neizpremenjena v „Leposlovni knjižnici“, ki je namenjena inteligentnemu občinstvu; v „Ljudski knjižnici“ naj bi se pa tudi rodbinska imena če ne slovenila, pa vsaj fonetično prepisala v slovenski pravopis, ker to jako olajša čitanje.

„Razporoka“ ni berilo za ono ljudstvo, ki še ne pozna rafiniranih sredstev, s katerimi se bore nasprotniki krščanstva proti nerazvezljivosti zakonske zveze. Zdravilo se daje bolnikom, ne zdravim. A one izobrazence, ki so z blestečimi svobodoljubnimi utopijami srkali tudi njihov strup in so izgubili čut za prirodni zakon in za neutešljivo potrebo človeške družbe po posvetitvi prvega in najvažnejšega družabnega organizma, ki je sreča možu in ženi in zibelka prihodnjega rodu, one častivce tujine naj ta pretresljiva zgodba razporočene žene opominja, da ni dobro za naš narod to, kar je drugod že bilo ljudstvu v pogin in nesrečo!

Dr. E. Lampe.

K s a v e r M e š k o: **Mir božji.** V Ljubljani, 1906. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Strani 188. Meško govori zopet prav od srca „soročnim srcem, čakajočim, hrepenečim, trpečim, ljubečim z ljubeznijo božjo . . .“ Mehke in božajoče so njegove besede, deklinško-sanjave in polne premišljuječe melanholije, v kateri pripoveduje, kako je našel „mir v odpovedi, mir tudi v trpljenju, mir v usmiljenju, mir v čisti in očiščeni vesti in mir v miru božjem, velik, sladak mir pod okriljem onega Velikega, čigar mogočna roka piše nas vseh usodo od vekomaj in do konca naših revnih dni . . .“ Meškovo življenje je čisto notranje, njegova dejanja so le v čuvstvih, in vsa zunanost se prelija v žarkih skrivnostne trepetajoče luči, njegovo dušo napolnjuje z mehko, tajnostno svetlobo. Spomini iz mladosti, sočutne misli na znanca in na znanke iz najožjega prijateljskega kroga, meditacije o tugi in sladkosti onega bremena, ki ga nosi zemljan na grešni grudi do svojega zadnjega počitka, tolažba, ki seva skozi solze do bridkosti polnega srca — to je Meškov svet, v katerem išče miru božjega. Slika se vrsti za sliko, kakor bi plavala v eternih valovih pojemajoče zarje, in ta skrivnostni, omiljeni in s prozornimi tančicami zastrti kolorit je ona

tajna sila, ki dela Meškove črtice prikupne in prijetne. Moč velike vere opazuje v majhni deklici, ob skromni vaški cerkvi gleda neizmerno veličastnost mističkih sil, ob samotni kapelici v gozdu gleda pestro mnogovrstnost človeškega življenja. Ta ljubezen do vsega, kar je majhno in slabotno, prehaja v sladkobno ginjenost, ki se razliva nad celo knjigo kot njen glavni motiv. Le iz daljave se prikaže v knjigo zunanji svet s svojimi velikimi boji in grehi; le s praga svoje kapelice gleda pisatelj mikavno umazanost, ki vlada tam zunaj in moti božji mir prav do praga njegovega svetišča. A on ji zapre pot, zapre oči pred njo in se s solzno resignacijo obrne nazaj v svoj mir. Meško je razvrstil dvanajst črtic tako, da se v njih zasleduje neki red, četudi le prav rahel in ohlapen. Najboljša je brez dvoma črtica „O človeku, ki se je vračal“, ker je tudi stvarno najboljše zasnovana in izvedena. Za Meškov genre najznačilnejša je „Poglavje o Mimici“, kjer opisuje sentimentalno in nezrelo srednješolsko ljubezen z njeno sanjavo idealnostjo in bridkim razočaranjem. Kot umetnik se pa kaže Meško v tenkočutnem popisovanju prirode, ki jo gleda v mističkem svitu nežnega sočutja in tedaj mu zveni beseda kakor Eolova harfa v božajočih, tajnostno koprnenje dihaajočih akordih. Vedno pa se obrne zopet nazaj v svoj notranji mistički svet, kakor tudi sklepa svojo knjigo:

„Ko sem ponižan od življenja, ko sem upognjen in potrč od prevar in trpljenja, poklekam v tihih nočeh pred znamenje križa, da zaprosim Spasitelja tolažbe in miru. In glej, ob nemirno trepetajoči svetlobi svečini se razjasni trpeče lice Zveličarjevo, oči se mu upro z veliko, vse odpuščajočo, vse z očetovsko skrbjo objemajočo ljubeznijo v me, na ustnah mu zatrepeta mehki izraz vse obsegajočega usmiljenja in sočutja in kakor bi tolažil bolno dete, mi govori nežno in ljubeče:

Pax!

In v moje srce lije tolažilno tih mir —
 . . . Mir božji . . .“

Tako je našel Meško svoj mir. Kakor molitev se bere njegova knjiga, molitev mehke, ranjene duše, ki trpi v hrepenenju in se tolaži v odpovedi.

Dr. E. L.

PREGLED POLJSKIH ČASOPISOV.

(KONEC.)

6. **Biblioteka Warszavska.** Pismo poświęcone nauce, literaturze, sztukom i sprawom społecznym. Izhaja po enkrat na mesec

po najmanj na 12 tiskovnih polah (192 straneh), toda navadno jih je veliko več in ima poleg tega še priloge. Izdajatelj in odgovorni urednik je sloveči poljski magnat grof Adam Krasinski. Njen program je: I. filozofija; II. zgodovina; III. sociologija, gospodarstvo, pravo; IV. pedagogika in jezikoslovje; V. slovstvo; VI. slovstvene študije; VII. prirodoznanstvo; VIII. kritika; IX. umetnost; X. kronika tujezemska o znanstvenem, umetniškem, socialnem, gospodarskem gibanju; XI. mesečna kronika; XII. znanstvene in bibliografske novice. Naročnina znaša na leto 10 rubljev, posamezna številka 1 rubelj. Naslov: Administracija „Biblioteki Warszawskiej“, ulica Krakowskie Przedmiescie Nr. 5.

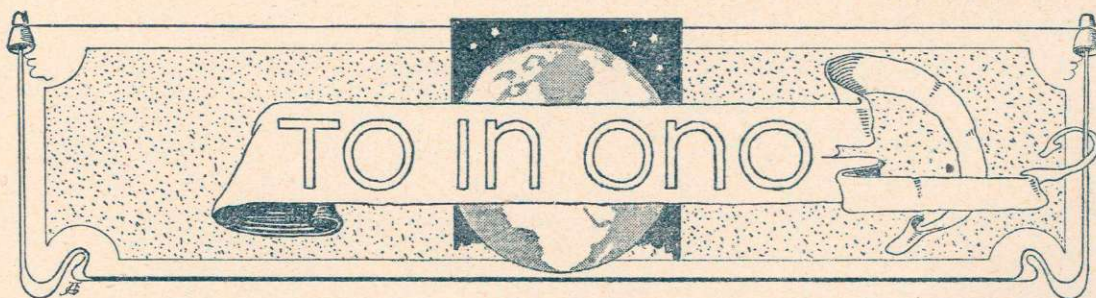
To je najstarejši poljski časopis, ki še obstoji in je tudi sedaj še eden najboljših in najvažnejših. Po trije in trije zvezki tvorijo eno knjigo. Duh „biblioteke varšavske“ je miren, znanstven, visoko kulturn, vže po svojih tradicijah bolj konservativen. Ozirati se mora tudi na težavne ruske literarne razmere in na strogost cenzure.

7. Przegląd polski pismo naukowe i literackie. Izhaja v Krakovu štirideseto leto po enkrat na mesec na 10—12 polah v osmerki. Urednik profesor dr. Jerzy Mycielski. Naročnina na leto 32 kron za vse vrste učitelje in duhovnike pa 24 kron. Pismo se peča, kot pove naslov z znanostjo in s slovstvom, toda ne z eksaktnimi vedami ampak v prvi vrsti s filozofijo, zgodovino, literarno kritiko, politično vedo i. t. d. Urejevan je jako skrbno, visoko znanstveno, v duhu konservativnem in katoliškem v struji krakovskih „Stanczykov“. „Przegląd polski“ je znanstveni in literarni pendant dnevnika „Czas“. Ob-

širna in temeljita je njegova „kronika literacka“, tudi ima izvrstne dopise iz raznih poljskih zemelj in iz tujine. Tudi kdor se z njegovo strogo konservativno in aristokratsko smerjo ne strinja, bo našel v njem veliko zanimivega.

8. Tygodnik illustrowany. Izdaje knjigarna Gebethuer in Wolff v Varšavi, urejuje dr. Jožef Wolff, izhaja po enkrat na teden na 24 straneh cele pole. Naročnina stane v Varšavi 8 rubljev, s pošto 12 rubljev. Vsak mesec prinaša v prilogi dela poljskih pisateljev. Doselej je izšlo tega lista 2448 števil. „Tygodnik illustrowany“ je največji in najvažnejši poljski leposlovni in umetniški list. Vanj pišejo prvi poljski pisatelji, ima jako veliko krasnih ilustracij, tudi aktualne članke in politični pregled. Navadnemu meščanu nadomesti edini „Tygodnik“ vse druge politiške liste in splošne revije. Znanstvenih člankov ne prinaša, obširno se pa peča z vsemi vejami umetnosti.

9. Kraj. Izhaja v Peterburgu vsak teden enkrat. Naslov: Redakcyja i administracyja „Kraju“, St. Petersburg, kanał Jeketyrński Nr. 82. Naročnina brez poštnine na leto 7 rubljev, s pošto izven Rusije 12 rubljev. „Kraj“ je izmed najvažnejših in najresnejših poljskih listov. Pisan je v duhu katoliškem, konservativnem in zagovarja sporazumljenje z Rusijo. Radi njegove „ugodove“ politike so mu radikalni narodni poljski krogi neprijazni. Vsaka številka ima po 20 strani velike oblike v treh vrstah. „Kraj“ je revija ali obzornik v pravem pomenu besede, prinaša vedno točna in dobra poročila o vsem, kar zamore zanimati Poljaka. Veliko pozornost posveča nemškemu „Drang nach Osten“ in kaže živejše zanimanje za slovanstvo.

Naše slike. Slika „Pro patria“, ki smo jo priobčili v zadnji (11.) številki našega lista, ni delo Jurija Šubica, ampak Janeza Šubica, kakor nam javlja gospod ravnatelj Ivan Šubic, ki je bil prisoten, ko je Janez Šubic izdeloval sliko. Dokaz temu

je tudi tehnika slike in signatura JS. Slika je bila namenjena za vestibul umetniško-obrtnega muzeja v Kaiserslauternu, kjer je bil Janez Šubic profesor.

† Simon Gregorčič.

24. t. m. je nehalo bítí srcé pesniku Simonu Gregorčiču, ljubljencu slovenskega naroda.

Njegovega pesniškega obzorja, poleta njegovih misli in sile njegove poezije, zajete iz narodovega življenja in čuvstvovanja, ni danes moč oceniti na tako tesnem prostoru. Storili bomo to prihodnjič. Otožnost, ki jo je vlil v svoje nežne verze, je njegov duh premagal – bela žena, ki se je doteknila njegove trudne duše in jo odvedla v deželo neizmerne lepote in resnice, je našla srce pesnikovo pripravljeno na zadnjo pot. Življenje ga je prevaralo, ga je potrló, a ga ni strlo. Na vrhuncu svojega pesimistiškega razpoloženja je oznanjal zmago duhá nad zlobo, bolestmi in obupom.

„Ko ilnato boš ječo strl,
ne bom umrl!
No duhu poženo peroti,
ki jih iz dôla solz in zmot,
razvije na skrivnostno pot,
kam? Tebi hitel bo naproti,
da enkrat tvoj obraz bi zrl,
da zrl bi solčnojasno lice,
obraz ljubezni in resnice! . . .
(Človeka nikár. I.)

Zató se je Gregorčič priljubil narodu. Združil je preprostost narodne pesmi s svojimi bogatimi motivi, žarki idealizem s tihim, nežnim svetožaljem. On je postal pesnik ljudstvu, vzor mladini, tolažba razdvojenim. Nič ni v njem tujih elementov, zato nam je on zapel najlepše domoljubne pesmi. Tudi v teh je Gregorčič originalen, ker mu ni narekovala ljubezni do domovine kaka abstraktna vseslovanska ideja, ampak gorko sočutje do trpinov, sužnjev, izgnancev in siromakov, katerim je oznanjal blagovest svobode.

„Le vstani, vbôrni narod moj,
do danes v prah teptán,
pepelni dan ni dan več tvoj,
tvoj je — vstajenja dan!“

S svojimi deli si je zagotovil trajen spomin med narodom, ki v njegovih pristrčnih pesmih zré pred seboj svojo tužno zgodovino in iz njih zajemlje tolažbe, bodrila in tudi moči. Ljubezen narodova pa ni mogla docela zaceliti rane, ki jo je pesniku zadala usoda, ni mogla pregnati mračnih duhov, ki so mu zagrinjali dušo. Edina tolažba mu je bilo sveto pismo, v katerega se je zadnje dni svojega življenja vglabljal in tam iskal leka za svojo dušno bol. Prestava „Joba“ je bila njegova labodja pesem, prestava nekaterih psalmov, dodejanih „Jobu“, njegova najlepša prošnja in molitev do Boga, ki izbriše vse solze na licih svojih izvoljencev. In tako se je izpolnilo, kar je pel v „Oljki“:

„O, da bi ti, mladika mila,
nevihto tudi vtolažila,
ki burno hruje med ljudmi,
ki v srci strastno nam besni,
da meni vsaj bi jo vmirila!
Srcé mi pravi, da jo boš,
če prej ne, ko me boš kropila!
Pred duhom vidim nizko sobo,
a v sobi blede sveč svitlobo;
mej svečami pa spava mož,
bled mož, ogrnen s plaščem črnim,
ki s trakom je našit srebrnim;
on trdno spi, nevzdramno spi,
strudila ga je težka hoja.
Moža pa množica ljudi
z mladiko oljkovo kropi
želeč mu večnega pokoja.
Oj, bratje, ko se to zgodi,
tedaj končana pot bo moja,
in konec bo težav in boja,
tedaj potihne za vsekdar
srcá mi in sveta vihar.

* * *

Njegovo življenje je nakratko tole: Njegov oče je bil razumen, spoštovan posestnik na Vrsnem, hišna št. 17., pod Krnom na levem bregu bistre Soče. Tu se je porodil Simon Gregorčič dne 15. listopada 1844 kot drugi sin. Domači kapelan, Anton Gregorčič, ga je naučil brati in pisati. L. 1856. prestopi v gimnazijo. Napredoval je izvrstno, zato je v tretjem gimnazijskem razredu prišel v malo semenišče. Tukaj se je seznanil s prerano umrlim Iv. Stresom in drugimi tovariši, s katerimi se je uril v slovenskem spisovanju, učil srbskega in češkega jezika, prebiral klasike, v poznejših letih premišljal Prešerna. Takrat je jel zlagati pesmi in jih nekaj poslal „Glasniku“. Profesor Ivan Šolar mu je zbudil sosebno ljubezen do materinščine in veselje do latinskih in grških klasikov. Leta 1864. je prebil zrelostno izkušnjo z izvrstnim uspehom. Posvetil se je duhovskemu stanu; posvečen je bil dne 20. oktobra leta 1867. v tretjem letu in leta 1868. je končal bogoslovne šole. Na svoji prvi službi kot kaplan v Kobaridu je osnoval narodno čitalnico, L. 1873. je nastopil kaplansko službo v Rifenberku, kjer je pastiroval do konca leta 1881. Zaradi slabotnega zdravja se je dal za nekaj časa upokojiti, a že prihodnje leto je sprejel službo vikarja v Gradišču poleg Prvačine. Tam je stopil tudi v pokoj in živel nekaj let v svoji hišici samotarsko in skromno. Zadnja leta se je pa naselil v Gorici, kjer ga je zadela smrt.

* * *

P e s n i k o v p o g r e b .

Pogreb se je 26. t. m. pričel pomikati z Goriškega ob četrt na 9. dopoludne. V sprevedu je korakalo 40 „Sokolov“ iz Gorice in Solkana, nato duhovniki z monsignorjem dr. Gabrijelčičem,

ki je vodil sprevod, za duhovniki so vozili voz z krsto in venci, katerih je bilo nad 20, med temi v prvi vrsti venec „Slovenske Matice“. Ob vozu je korakala častna straža, nekaj bogoslovcev s svetilkami in na skrajnem krilu oddalek Sokolov. — Za vozom so korakali najbližnji sorodniki, duhovniki, potem funkcionarji in deputacije. Sprevod se je pomikal po Gosposkih ulicah na Travnik, kjer so se pogrebci postavili v vrste, da so se v cerkvi dokončali obredi. V prvi klopi v cerkvi je klečal nadškof dr. Sedej in molil. Na Travniku je bilo po štetju policije 6000 do 7000 ljudi. Preden so krsto odpeljali naprej od Goriščeka, je imel profesor Berbuč ginljiv govor v slovo. Pevci in pevke „Glasbenega in pevskega društva“ so zapeli „Nazaj v planinski raj“, prej v cerkvi pa isti pevci „Blagor mu“. Ob slovesu je bilo vse ginjeno. Ljudje so s klobuki mahali za odhajajočim vozom. Zastav je bilo pri pogrebu troje: „Sokola“, ki je tudi ob mrtvaškem odru opravljal častno stražo, „Katoliškega delavskega društva“ in „Delavskega podpornega društva“. „Slovensko Matico“ sta pri pogrebu zastopala dr. Gregorčič in Andrej Gabršček. Za Berbučem je na Gradišču govoril v slovo profesor dr. Oswald v imenu šolske mladine. Po cestah, po katerih je šel sprevod, je plapolalo mnogo črnih zastav. Črne zastave so plapolale z vseh slovenskih hiš, pa tudi z italijanskih hiš so visele manjše črne zastave in preproge iz stanovanj Slovencev. Za časa pogreba so zaprli trgovine vsi slovenski in italijanski trgovci, izvzemši par zagrižencev. Iz Gorice je odpeljal voz z mrtvim Gregorčičem ob 10. uri dopoldne. V soški dolini je ljudstvo truplo povsod slovesno sprejelo. Na krsto so položile venec tudi gojenke višje dekleške šole iz Ljubljane. Truplo so 27. t. m. pokopali v Libušnjem, kakor je želel pesnik, ki si je izbral za večni počitek kraj pod Krnom ob soških valovih.

Koncert „Glasbene Matice“ 12. novembra.

Praviš, da te ni bilo zraven; ti, ki zamenjavaš lepoto z nizkotnimi čutnimi miki, ki iščeš umetnosti v dvomnih, pikantnih, lahkokrilih nastopih — tebi ne pišem teh vrstic: odi profanum vulgus — pač pa tebi, ki te umetnost dviga nad to zaničljivo grudo, ki si ž njo oplajaš duha — tebi, ki si hrepenel vsaj za nekaj hipov pozabiti pezo življenja in sam poduhovljen pohajati po breztvarnih livadah umetnosti, pa te je dolžnost vezala na dom in delo — tebi naj veljajo te vrstice!

Morda ga še ni bilo koncerta, ki bi bil nudil v tako dovršeni produkciji toliko čistega umetniškega užitka. Vse, kar sta nam podala v prvi vrsti seveda slavni Ševčikov kvartet in pevski zbor, vse je bilo na tako visoki stopnji umetniške popolnosti, da vaše uho težko kdaj sliši le kaj podob-

nega, kaj šele enakega. Ko bi bil vsak večer tak koncert, težko bi človek le enega izpustil!

Nedosežna je igra slavnega Ševčikovega kvarteta. Divili smo se tej edinstvi, ki vlada med štirimi umetniki; kot da bi ena roka vodila vse štiri loke, kot da bi eden brez primere razvit umetniški čut dajal življenja igri, tako se nam je zdelo. In kako so se instrumenti drug drugemu umikali, da je vsak mogel pokazati svojo krasoto! Naj je imel katerikoli instrument le eno noto ali najmanjšo glasbeno figuro, ki naj jo poslušavec zazna, kako so se mu ostali lepo umeknili in mu z mirnejšo igro napravil lepo ozadje, da je mogel varno nanje naslonjen jasno pokazati krasoto, ki jo je njemu odločil stvaritelj umotvora.

Pa kakor so se izkazali mladi umetniki mojstre v tehniki in v umevanju, tako jim gre čast tudi v izboru skladb za koncert. Kaka razlika med Mozartovim kvartetom v *B* in v Dvořakovem v *F*! Dva sveta! Mozart, genialen, pa tako ljubezniv, gladek, božajoč, živahen, tudi na resnejših mestih brez sentimentalnosti — vedno zgovoren, jasen družabnik, Dvořak ravnotako genialen, pa resen, globok kakor morje, tudi na najbolj živahnih mestih obdan z neko gloriolo — vedno globoka, čuteča slovanska duša. — Kvartet je s svojo neprekosljivo igro to izrazil z nedopovedljivo fineso. Kakor vihra je šumelo v fortissimo in komaj slišno — ne! — ampak bolj čutil kot slišal si pianissimo!

Ravnotako kot v ensembli sta se izkazala gospoda Lhotský (1. violina) in Váška (čelo) kot solista globokočutna umetnika; to sta pričala „Chopinov nokturn“ (1. viol.) in Saint-Saënsov „Le Cyre“ (čelo) — in tehnično skrajno izurjena mojstra: čelist v Popperjevem „Španskem plesu“, zlasti pa je bila tehnika 1. violine občudovanja vredna v Bazzinijevem „Plesu palčkov“. Kar videl si pedenj — močice, kako se prekopicavajo v veselem rajanju.

Vsa čast gre gosp. Procházkú, ki se je izkazal na klavirju vrlo oporo umetnikom.

Nekako strahoma smo pričakovali, ali ne bo morda zbor z Mokranjčevim „Kozarjem“ in Procházkovo „Ljubeznijo“ zatemnil tega velikanskega učinka. Toda ne, zbor je bil popolnoma vreden vrstnik velikim mojstrom: zavedli smo se pri zadnjem koncertu, da je „matični“ zbor — velik!

Fr. Kimovec.

Slovensko gledišče.

Na predvečer Vernih mrtvih so vprizorili na našem odru obligatno tragedijo „Mlinar in njegova hči“, 9. novembra pa v prvič Stobitzerjevo veseloigro „Na višavah“. Igra je satira na Nietzschejevo nadmoralo in se je našemu občinstvu zelo priljubila. Na vsak način je ta veseloigra veliko boljše kot Sudermannov „Cvetlični čoln“, ki kaže zle posledice

Nietzschejevih načel. Mladinsko igro „Snegulčico“ so igrali 11. novembra, 19. pa pa je bila repriza „Elge“, ki smo jo obširno ocenili v zadnji številki „D. in S.“

Najznamenitejša je bila ta mesec vprizoritev Traversijevega „Svatbenega potovanja“, ki sem ga tedaj ocenil sledeče: Dramatični problem je Ibsenov: Zakon bodi začetek novega življenja, torišče oživljenih moralnih energij, zadnji in najtemeljitejši obračun s starim življenjem. Zato zahteva mož od žene, da je pred zakonom živela čisto, neomadeževana na duhu in telesu, in tudi žena ima pravico do take zahteve. In če ne to, mora, preden skleneta zakon, med zaročencema vladati vsaj jasnost, brezobzirna, heroiška odkritosrčnost. Kakor odprta knjiga je zakonskemu življenju druga, bel list, na katerem je vse izbrisano in se začne pisati novo, svetlejša poglavja življenja. Taka zakonska reforma se je zdela Ibsenu nova etična pridobitev, ker po njegovih mislih zakon ne sloni zgolj na privolitvi zaročencev v to zvezo, ampak še bolj na popolni duševni enakoyrednosti in harmoniji moža in žene. Tej aprioristiški tendenčnosti Ibsenovi se je Traversi v svojem „Svatbenem potovanju“ ognil, ni pa dosegel diskretnega mojsrstva norveškega misleca. Traversi očito posnema redkobesednega Skandinavca, njegov koncizni slog in semtertja njegovo preroško odkritosrčnost; toda v tem, kako premakne iz ozadja v ospredje dialoga v II dejanju intimnosti iz zakonskega življenja, ki se temu zdé naivne in nevredne problemov, drugemu pa lascivne, kaže dramatika iz d' Annuncijeve domovine.

Sujet Traversijeve drame je enostaven, tehniška razporedba pa zelo komplicirana. V tem oziru je drama izdelana še preveč skrbno in minuciozno. Pisatelj je posamezne motive dejanja, zapletljaje in konflikte med osebami v posameznih aktih tako natančno in premišljeno razvrstil, da se skoro zdi, da je pisatelj stremil po sceničnem efektu. Tu me je drama spominjala na scenični rafinmá Sudermannov. Bogata Laura Sarti se omoži z inženirjem Araldijem, ki ima nekoliko kočljivo preteklost z neko vdovo za seboj. Vzlic temu je Araldi entuziast za нравno čistost, kar je z ozirom na njegovo prejšnje življenje v tej psihološki drami nekoliko premalo utemeljeno. Tudi Laura ni precizno izdelan značaj. Njen nastop v drami je hipen pojav, strastna žena, ki ljubi Araldija, vdana, globoka in tajinstvena: ali odkod ta njena preteklost, ki jo sili k samoumoru? Rebeka v Ibsenovem „Rosmersholmu“ je demonična, нравno v najgloblje dnó propala duša, toda njeno izpremembo in ljubezen do pastorja je Ibsen do zadnje pičice motiviral. Ne tako Traversi. Laura nam ostane nerazumljiva, kakor njene prejšnje pregrehe, o katerih do konca drame ne vemo drugega nič, kakor da so bile nekdanj in nekje izvršene, neumljive in neznane njenemu očetu Pietru Sartiju. Le mati Ana sluti nekaj, a svojih slutenj ne razodene. Mati je

nesimpatičen, nervozen značaj. Lanzi izve za Laurino preteklost v poročni noči. To pove očetu Laurinu v dolgem dialogu, ki je zelo indiskreten in pokvari dramo. Fiziološkega utemeljevanja gotovo ni treba, ker je preporna, psihološko bi se pa bilo dalo izvesti finejše in diskretnejše. O lascivnem tonu ne govorim, da me ne zadene anatema moderne.

Ta sujet je Traversi zapletel s tem, da oče Laurin sumniči, preden ve o hčerkinih pregrehah, na podlagi neke menice „lepe vdovice“ zeta, da je živel lahkomišelnost in s tem provzročil samoumor Laurin. Naposled ga ima vsled nejasne izpovedbe svojega idiotskega sina Giulija celo za morilca, dokler mu vsega ne razodene Araldi. Ti dvomi in te sumnje so sceniška sredstva, ki gledavca storijo nestrpnega in pozornega, kako se razvozlja dejanje. Zlasti bebasti Giulio je psihološko nepotrebna, sceniško tehniško potrebna oseba.

Sedaj imam k temu dostaviti le to, da je Traversi Araldija slikal še veliko bolj brutalnega, kakor sem sodil vprvič. Araldijevo postopanje je neopravičeno in nemotivirano. Ne verujem, da bi se igra občinstvu priljubila, ker je njena tehnika nenavadna, psihološki problem pa kočljiv in tuj.

* * *

Posebno nas veseli, da lahko z mirno vestjo pchvalimo naše igralce. Gospod in gospa Taborsky sta našemu odru v veliko čast. O njunih sposobnostih in posebnostih smo že zadnjič izrekli svojo sodbo, sedaj omenimo le, da je gospod Taborsky očito vplival na druge igralce, ki kažejo večjo vnemo in se izobrazujejo. To je predvsem g. Nučič. Naj sledi Taborskemu, ki se v svoje vloge vživi z vso dušo. Potem bomo imeli izvrstnih domačih moči, katerih nam ne bo treba hvaliti zgolj iz patriotizma.

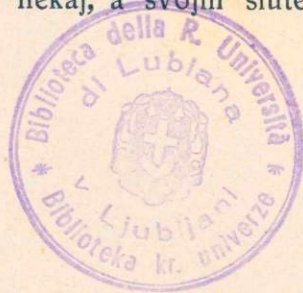
* * *

F. T.

Opera. 4. novembra so vprizorili „Ruslana in Ljudmilo“, delo največjega ruskega skladatelja Mih. Ivanoviča Glinke. Glasbeni motiv te opere je ogromen. Skoro da je ta opera ena izmed najtežjih, kar jih je bilo pri nas vprizorjenih. Naslovno vlogo Ruslana je pel g. Ouřednik. Z njim vred so se odlikovali vsi drugi, predvsem gospa Skalova, gospodje Ranek, Rezunov, Betteto in gdč. Reissova. 15. so peli Verdijevega „Rigoletta“. G. Ouřednik je v vlogi Rigoletta docela dosegel rajnega Nollija. G. Rezunov je kot pevec in igralec dosegel lep uspeh. Ravnotako gospa Skalova.

☺

Najlepše božično darilo. Pleteršnikov: „Slovensko-nemški slovar“ se dobiva po znižani ceni po 16 K (prej 23 K) v knezoškofijski ordinariatu pisarni. Prodajajo se le nevezani izvodi. Po pošti se pošilja le proti poštnemu povzetju. Pismena naročila naj se prijavljajo po dopisnicah.

P. n. naročnikom „Dom in Sveta“.

Naglo se zavrti leto. Zopet vabimo na novo naročbo na „Dom in Svet“. Z nekako samozavestjo. Prepričani smo namreč, da smo v preteklem letu pri listu vestno vršili svojo dolžnost napram p. n. naročnikom. Večkrat celo s trudom in stroški, ki so — nad normalo. To nam daje samozavest — pa tudi najboljše upe za prihodnost. „Dom in Svet“ čimdalje bolj odgovarja svojemu jasnemu programu in ga pravične, objektivne kritike ni strah. Listov program smo glasno povedali tudi na III. katoliškem shodu. V leposlovju: „Pošten, zdrav realizem, kakor daleč ga dopušča krščansko svetovno naziranje, z vsemi resničnimi pridobitvami moderne — to je naš cilj. Ne umetnost, ki je sama sebi namen . . . marveč umetnost, ki dviga ljudstvo, ki blaži in izobrazuje, ki vceplja in goji prave ideje, ki se klanja večni Lepoti in Resnici . . . to je naša leposlovna umetnost.“ — V znanosti pa: solidna resnica, v kolikor jo mora doumeti naš um. — V tem zmislu se bomo izpopolnjevali in napredovali. Napredek je naše geslo, od katerega ne odstopimo.

Brez samohvale, ampak našim sotrudnikom v čast povemo, da v preteklem letu nismo bili niti enkrat v zadregi ne za leposlovne ne za znanstvene spise. In tudi za prihodnji letnik smo bogato založeni. Naš izvrstni pisatelj, glavna opora „Dom in Svetova“, gospod Fr. S. Finžgar, priobči drugo knjigo svoje povesti *davnih dedov*

Pod svobodnim solncem.

Na ta roman je „Dom in Svet“ posebno ponosen. Gospod pisatelj je mnogo študiral zanj. Postavil ga je na eksaktne zgodovinske vire, mnogo bizantinsko-slovanske kulturne zgodovine odseva iz njega, pisan je stilistiško visoko, klasiciteto jezika združuje z moderno psihološko fineso. Zdaj je roman v svoji peripetiji — nadaljnega razvoja mora z napetostjo pričakovati vsakdo, ki se resnično zanima za tako odlična slovstvena dela.

Gospod Ivan Cankar je obljubil, da ostane stalen sotrudnik našemu listu. Za prvi dve številki nam je že poslal daljšo novelo **Brat Edvard**. Povest iz sanj. — Gospica Lea Fatur priobči dvoje krajših črtic: **Kadar cvetó akacije . . .** in **Poezija pri železnici**. — Daljšo novelo nam spiše gospod Milan Pugelj, več krajših leposlovnih stvari pa gospodje Ivan Lah, Pavel Perko, Fr. Ks. Steržaj, Zvoran Zvoranov, dve, tri humoreske gospod Janko Mlakar i. t. d.

Za pesniški del bodo poskrbeli naši znanci, gospodje Anton Medved, Silvin Sardenko, Griša, Roman Romanov, Jožef Vandot, Zvonimir in drugi.

Od gospoda Fr. Ks. Andrejeva imamo že v rokah en narodni igrokaz v štirih dejanjih in eno burko. Tudi gospod Anton Medved zopet snuje v dramatiški poeziji.

O. Veselko Kovač piše za „Dom in Svet“ zelo zanimivo daljšo sliko **Na kitajske sv. Višarje**. Od Janko Mlakarja priobčimo takoj v 1. številki **Slovenske Benetke na Pruskem**. Bajda Kazak nam je izročil obširen opis o **malo-ruski književnosti**, gospod Fr. Terseglav ima pripravljene literarne študije o **Fogazzaru, Selmi Lagerlöff in Jörgensenu** (ter bo pisal literarno-kritične in glediške ocene).

Prizadevali si bomo za natančne, objektivne, a vsekdar odločne kritike. Poročali bomo točno o najnovejših kulturnih, zlasti književnih pojavih doma in po svetu, posebno med Slovani. Pred vsem pa bomo skrbeli za **lepe ilustracije**.

V ta namen — in to bo naše naročnike gotovo posebno razveselilo — dobi „Dom in Svet“ ob svoji dvajsetletnici **večjo, elegantno obliko in najfinejši ilustracijski popir**. Tako bo čisto moderno opravljen in nihče več mu ne bo opravičeno branil vstopa tudi v najlepše — salone.

S temi obljubami pozivljemo vse slovenske rodoljube in prijatelje lepe književnosti, da se mnogobrojno naroče na „Dom in Svet“. List, po svoji zunanji obliki tako prerojen, bo stal obilo denarja. Naj zato napredek pri listu pomeni tudi napredek pri številu naročnikov. Naši somišljeniki, zlasti mlade, agilne moči, naj se posvete tu nadrobni agitaciji. Posamezne hiše, poedine osebe je treba nagovarjati, naj si list naroče. Verjemi nam slovensko občinstvo, da ne delamo za svoje koristi. Marijanišče kot založnik, dasi tako potrebno vsake podpore, si iz listovih dohodkov skromno plača samo delo za ekspedicijo. Ves dobiček radi vračamo naročnikom v obliki vedno lepšega lista.

V Ljubljani, 1. decembra 1906.

Uredništvo in lastništvo „Dom in Sveta“.

Slon. Narod 19/12 1906 št. 290.:

Dnevne vesti. — „Dom in Svet“ na pisatelj Maisto. Škabi poštenjaki so klerikalni „liderati“ in uredniki, kakšne prav drastično slučaj z Maistom. „Dom in Svet“ je objavil v novemberstvi iten kritiko o češkovski najnovjši knjigi „Mir boji“ iz peresa anonimnega kritikusa, ki se s stropeno ironijo norčuje iz Maistove knjige in iz vsega njegovega beletrističnega delovanja. In glejte v decemberstvi (kavriji) iten. priobčuje Lampe tudi svojo kritiko o „Miru bojim“, ta toditev pa kar tiplje dišice knjige in plašisce po Maistovu per ga hvale in temu lasta in tneblja — po farizejstvu. Kaj se je bilo zgodilo med 1. novembrom in 1. decembrom? Ali se je uredništvo hamovalo svoje prve kritike o „Miru bojim“ v novemberstvi iten? Kdor čita obe kritiki, vidi takoj, da jih je pisala ena in ista roba — Lampetova! Dve diametralno nasproti ti kritiki zapovedona v eni in isti knjigi ter ypod enega in istega peresa je sploh nekaj nenavadnega, toda hinavščina klerikalnih „literatov“ je nekaj čisto navadnega!